

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINĖS GEROVĖS IR NEGALĖS STUDIJŲ FAKULTETAS
SOCIALINĖS PEDAGOGIKOS IR PSICHOLOGIJOS KATEDRA

Socialinės pedagogikos (specializacija – socialinio darbo organizavimas) magistrantūros studijų
programa

Zita Jasevičienė

**GLOBOS NAMUOSE GYVENANČIŲ PAAUGLIŲ PATIRIAMŲ
PROBLEMŲ SAŠAJOS SU ATEITIES PERSPEKTYVOMIS**

Magistro darbas

*Magistro darbo vadovas –
dr. Remigijus Bubnys*

Turinys

Magistro darbo santrauka	3
Įvadas	4
1 skyrius. GLOBOS NAMUOSE GYVENANČIŲ PAAUGLIŲ PATIRIAMOS PROBLEMOS	
.....	9
1.1. Globos namuose gyvenančių paauglių patiriamos problemos ugdymo paradigmu kontekste.....	9
1.2. Globos namuose gyvenančių paauglių psichologinės problemos.....	11
1.3. Globos namuose gyvenančių paauglių socialinės problemos ir jų sprendimo galimybės.....	16
2 skyrius. GLOBOS NAMUOSE GYVENANČIŲ PAAUGLIŲ ATEITIES PERSPEKTYVOS	23
2.1. Globos namuose gyvenančių paauglių profesinio pasirinkimo ir karjeros planavimo ypatumai.....	23
2.2. Globos namuose gyvenančių paauglių ateities planavimas.....	26
3 skyrius. GLOBOS NAMUOSE GYVENANČIŲ PAAUGLIŲ PSICHOSOSOCIALINIŲ PROBLEMŲ SĄSAJOS SU ATEITIES PERSPEKTYVOMIS	30
3.1. Tyrimo metodika.....	30
3.2. Tyrimo dalyviai.....	31
3.3. Globos namuose gyvenančių paauglių rašinėlio „ <i>Mano gyvenimo siekiai ir sunkumai</i> “ turinio (content) analizės rezultatai.....	32
3.4. Globos namuose gyvenančių paauglių patiriamų problemų ir ateities perspektyvų kiekybinio tyrimo rezultatų analizė ir interpretacija.....	49
3.5. Globos namuose gyvenančių paauglių patiriamų problemų ir ateities perspektyvų sąsajos.....	66
Išvados	71
Rekomendacijos	72
Literatūra	74
Summary	81
Priedai	82

Magistro darbo santrauka

Darbe atlikta *teorinė* globos namuose gyvenančių paauglių patiriamų problemų ir ateities perspektyvų sąsajų analizė.

Iškelta *hipotezė*, kad globos namuose gyvenančių paauglių patiriamos problemos siejasi su ateities perspektyvomis.

Anketinės *apklausos* metu buvo atliktas tyrimas, kurio tikslas – ištirti globos namuose gyvenančių paauglių patiriamų problemų sąsajas su ateities perspektyvomis. Atlikta statistinė (faktorinė, koreliacinė) *duomenų analizė*.

Tyrimo dalyvavo 156 vaikų globos namų auklėtiniai.

Empirinėje dalyje nagrinėjamos globos namuose gyvenančių paauglių patiriamos psichologinės ir socialinės problemos, profesiniai ketinimai ir savarankiškos ateities perspektyvos.

Svarbiausios empirinio tyrimo *išvados*:

1. Tyrimo rezultatai atskleidė, jog globos namuose gyvenantys paaugliai patiria elgesio, emocijų ir tarpasmeninių santykių problemas. Vaikai, augantys globos namuose, neįgyja pakankamų socialinių gebėjimų, būtinų nekonfliktiškam funkcionavimui, planuodami savarankiško gyvenimo ateitį išgyvena nerimą.

2. Globos namuose gyvenančių paauglių gyvenimo tikslai siejasi su mokyklos baigimu ir pilnametystės sulaukimu. Globos namų auklėtiniai išgyvena atskyrimą nuo biologinės šeimos, juos neramina gyvenamosios vietos susiradimas ir darbo paieška. Šeimos ir artimųjų ilgesys trukdo pozityviai pažvelgti į savo ateities tikslus, nes laukiama pilnametystės, kad sugrįžti į šeimą.

3. Pasitvirtino hipotezė, kad globos namuose gyvenančių paauglių patiriamos problemos siejasi su ateities perspektyvomis: nepasitikintys savimi globos namų auklėtiniai patiria bendravimo sunkumų su bendraamžiais ir suaugusiais asmenimis, vengia spręsti problemas, iškilus konfliktams pasišalina, ateityje sieks ne toliau mokytis profesijos ar studijuoti, bet užsitikrinti pragyvenimą; patiriantys bendravimo sunkumų ir nesiekiantys mokytis profesijos ar studijuoti yra nesilaikantys globos namų taisyklių ir siekiantys išskirtinumo globos namų auklėtiniai. Užsiėmimų įvairovė, galimybė savarankiškai priimti sprendimus, gerų santykių su bendraamžiais ir suaugusiais palaikymas siejamas su galimybėmis tinkamai pasirengti savarankiškam gyvenimui. Pasitikintys savimi ir savo jėgomis rinksis paklausią profesiją, yra ryžtingi, ateityje derins galimybes su savo jėgomis.

Esminiai žodžiai: globos namai, paaugliai, problemos, ateities perspektyvos.

ĮVADAS

Mokslinė problema ir tyrimo aktualumas.

Paauglystė – pasirengimas sudėtingam ir atsakingam suaugusiojo žmogaus amžiaus tarpsniui laikotarpis. Šiuo laikotarpiu vyksta ne tik intensyvi fiziologinė raida, bet ir daug socialinių, psichologinių pokyčių. Paauglys turi atrasti vietą greitai besiverenčiame suaugusiųjų pasaulyje, todėl nebetinka tie socialinės adaptacijos būdai, kurie būdingi vaikui. Šiuo gyvenimo laikotarpiu priimami sprendimai, kurie gali lemti visą tolesnį gyvenimą (Sondaitė, 2001).

Netekę tėvų globos, vaikai dažniausiai patenka į vaikų globos įstaigas. Institucijoje globojamas vaikas susiduria su nemenku iššūkiu – pasirengti savarankiškam gyvenimui. Tai nelengva užduotis, nes pats globos modelis nėra orientuotas į asmenybės kaip visuomenės nario ugdymą. Institucijos pareiga yra pasirūpinti tėvų priežiūros netekusiu vaiku, užtikrinti jo gyvenimo kokybę, ugdyti bendravimo ir elgesio įgūdžius, savarankiškumo pagrindus. Globos įstaigose ugdymo vaiko rengimo savarankiškam gyvenimui tobulinimas išlieka aktuali ir svarbi problema (Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2007).

Samošonok, Žukauskienės, Gudonio (2009) atliktų tyrimų išvados rodo, kad gyvenimas atskirai nuo tėvų nulemia netinkamo elgesio stiprėjimą, stabdo socialinių įgūdžių raidą. Globos namuose gyvenantiems vaikams būdingas didesnis nervingumas, agresyvumas, blogėja psichosocialinė sveikata. Radzevičienė (2000), Juodraitis (2004), Kvieskienė, Indrašienė (2008), Samošonok (2009) tyrinėjo į globos instituciją patekusių vaikų socialinės adaptacijos problemas. Atliktų tyrimų rezultatai atskleidė, kad socialinės kompetencijos, kaip labai svarbaus veiksnio socialinės adaptacijos procese, neturėjimas trukdo savarankišką gyvenimą pradedantiems jaunuoliams integruotis į naują aplinką.

Užsienio mokslininkai Shin (2005), Legault, Anawati, Flynn (2006), Lawrence, Carlson, Egeland (2006) atliko tyrimus, kuriais siekė išsiaiškinti, kaip paaugliai sprendžia kasdienes problemas. Tyrimų rezultatai parodė, kad globos namuose gyvenantys paaugliai dažniau naudoja neproduktyvius problemų sprendimo būdus. Courtney, M.E., Piliavin, I., Grogan-Kaylor, A., Nesmith, A. (2001), Geenen S.J., Powers, L., E. (2006), Freundlich M., Avery R.J., Padgett D. (2007) atliko tyrimus, siekdami nustatyti globos namuose gyvenančių paauglių ateities perspektyvas. Tyrimų rezultatai atskleidė, kad 85 proc. respondentų nurodė žinantys, kaip ieškoti darbo, priiminėti sprendimus, pasinaudoti visuomeniniais ištekliais, tačiau didžioji dalis nurodė neturintys konkrečių planų, susijusių su jų savarankišku gyvenimu.

Globos namai Lietuvoje yra bene pagrindinė institucija, siekianti padėti tėvų globos netekusiems vaikams. Visuomenės uždavinys - aprūpinti tokius vaikus pačia kokybiškiausia

globa, kuri pagal galimybes būtų artima natūraliai aplinkai. Ieškoma geriausių būdų, kaip valstybinėse įstaigose auginti pilnaverčius vaikus. Bitino (1999), Leliūgienės (1997), Braslauskienės (2001) ir kt. tyrinėjimai parodė, kad asocialių šeimų vaikai patekę į globos namus, turi fizinio ir psichinio pobūdžio vystimosi sutrikimų, būna pažeistas jo emocinis gyvenimas. Stacionariose globos ir ugdymo įstaigose didėja vaikų priklausomybė nuo sistemos, ilgas gyvenimas globos įstaigoje dažniausiai sukelia nesėkmingą vaiko integraciją į visuomenę.

Globos namuose gyvenančių paauglių patiriamų problemų sąsajų su ateities perspektyvomis tyrimų aptikti nepavyko. Patiriamų problemų sąsajų su ateities perspektyvomis atskleidimas padės globos namų specialistams identifikuoti esamą situaciją, leis lengviau suvokti problemos svarbą, priežastis ir pasekmes bei numačius galimus problemų sprendimų būdus pritaikyti efektyvesnes ugdymo priemones.

Tyrimo problema. Tyrimo metu bus siekiama išsiaiškinti, kokios problemos būdingos vaikams, gyvenantiems globos įstaigoje? Ar patiriamos problemos gali būti susijusios su globos įstaigose gyvenančių vaikų gyvenimo sąlygomis? Kokios egzistuoja tarpusavio sąsajos tarp patiriamų problemų ir ateities perspektyvų?

Tyrimo objektas – globos namuose gyvenančių paauglių patiriamų problemų sąsajos su ateities perspektyvomis.

Hipotezė - tikėtina, kad globos namuose gyvenančių paauglių patiriamos problemos siejasi su ateities perspektyvomis.

Tyrimo tikslas – nustatyti globos namuose gyvenančių paauglių patiriamų problemų sąsajas su ateities perspektyvomis.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti mokslinę literatūrą, siekiant atskleisti globos namuose gyvenančių paauglių elgesio, emocijų, savęs vertinimo, tarpasmeninių santykių ypatumus, siekiamus ateities tikslus.
2. Analizuojant paauglių patirtį, identifikuoti globos namuose patiriamus psichologinius ir socialinius sunkumus asmeninės ateities planavimo perspektyvoje.
3. Išanalizuoti globos namuose gyvenančių paauglių ateities planavimo tikslus ir veiksnius, lemiančius šių tikslų pasirinkimo motyvaciją.
4. Atkleisti globos namuose gyvenančių paauglių patiriamų psichologinių ir socialinių problemų tarpusavio sąsajas su ateities perspektyvomis.

Tyrimo dalyviai:

Tyrimė dalyvavo Raseinių, Radviliškio, Kelmės r., Vijurkų, Šiaulių, Kuršėnų ir Telšių vaikų globos namų auklėtiniai. Atliekant kiekybinį tyrimą apklausti 156 respondentai. Respondentų amžius 11-18 metų. Tyrimas atliktas 2011 m. sausio-vasario mėn.

Kokybiniame tyrimė dalyvavo 17 respondentų, kurių amžius 14-17 metų. Tyrimas atliktas 2010 m. balandžio mėn.

Tyrimo metodologija ir metodai.

Globos namuose gyvenančių paauglių patiriamų problemų tyrimas grindžiamas šiuolaikine *fenomenologija* (Mickūnas, Stewart, 1994), kuri atitinka postmodernios epochos dvasią ir leidžia tyrinėti reikšmes, slypinčias vaikų pasaulyje, kai išlaisvinama iš išankstinių teorinių prielaidų, interpretacijų ir nusiteikimų. Tiriant globos namuose gyvenančių paauglių patiriamas problemas kaip fenomeną, įsigilinama į realias vaikų patirtis, tyrimu siekiama eliminuoti išankstinius suaugusiųjų (pedagogų) egzistuojančius įsitikinimus.

Globos namuose gyvenančių paauglių gyvenimo siekiai ir sunkumai yra reikšmių sistema arba tai, ką ji reiškia vaikams, todėl gali būti tiriama taikant **fenomenologijos filosofijos** teoriją. Gyvenimo siekių ir sunkumų realybės supratimas įmanomas taikant kokybinių tyrimų metodologiją. Empiriškai tiriant globos namuose gyvenančių paauglių siekius ir sunkumus galima susikoncentruoti į kasdieninę patirtį, kurią vaikai gali perteikti rašytiniais pasakojimais.

Kokybinis tyrimo metodas leidžia įvairiapusiškai pažvelgti į problemą per unikalią žmogaus patirtį apie tiriamąjį reiškinį bei yra orientuotas į proceso analizę (Žydzūnaitė, 2005).

Kiekybinis globos namų auklėtinių patiriamų problemų sąsajų su ateities perspektyvomis tyrimas grindžiamas **humanistine ugdymo filosofija**. Pagal Rogersą ir Maslową (Bitinas, 2000) būtina ieškoti savo paties galimybių ir jas realizuoti, nukrypstant nuo užsibrėžto tikslo – išreikšti save. Pabrėžiamas optimalus žmogaus prisitaikymas: padėti ugdytiniui suvokti save, savo problemas, saviraidos tikslus ir transformuoti juos į veiklos motyvus bei optimizuoti ugdymo procesą, grindžiamą ugdytinių poreikiais.

Kiekybinis tyrimas remiasi „laisvojo“ **ugdymo idėjomis**, kad svarbu suvokti vaiką atsižvelgiant į visą, ne tik mokyklinį patyrimą. Spręsti problemas praktiškai skatina gyvenimiškos situacijos ir kuo protingesnis asmeninis globotinių savarankiško gyvenimo pasirinkimas, tuo labiau jie gali kontroliuoti savo likimą. Ozmon, Craver (1996) teigia, kad pasak Dewey, tikrasis individualumas neįmanomas be humaniškų, demokratiškų ir palankių ugdymui socialinių sąlygų.

Tyrimo metodai:

1. Teoriniai: filosofinės, pedagoginės, psichologinės, sociologinės mokslinės literatūros pasirinktu tyrimo aspektu studijavimas, analizė, lyginimas ir apibendrinimas.
2. *Empiriniai:*

Kokybinis tyrimo metodas. Patiriamoms problemoms ir ateities planavimui tirti naudojama turinio (content) analizė. Analizuojami respondentų parašyti rašiniai „Mano gyvenimo siekiai ir sunkumai“.

Kiekybinis tyrimo metodas. Globos namuose gyvenančių paauglių patiriamų problemų sąsajoms su ateities perspektyvomis tirti darbo autorės parengtas klausimynas, kurį sudaro 98 teiginiai. Klausimyną sudaro: savęs vertinimas ir gyvenimo siekiai, gyvenimo tikslai ir siekiai, tarpasmeninių santykių kokybė, sunkumai ir problemos bei jų įveika, profesinio apsisprendimo veiksniai, savarankiško gyvenimo ir ateities perspektyvos.

3. *Statistiniai:* tyrimo duomenų kiekybinė aprašomoji ir daugiamatė analizė atlikta SPSS 17.0 kompiuterine programa, taikant **aprašomuosius** ir **daugiamačius** (faktorinė analizė) statistinius metodus. Tarpusavio ryšiams tarp globos namuose gyvenančių paauglių patiriamų problemų ir ateities perspektyvų iširti taikyta koreliacinė $p \leq 0,01$ analizė, Pearsono koreliacijos koeficientas (r). Skirtingų dviejų grupių vidurkiams lyginti taikytas porinis t kriterijus. Pasirinktas reikšmingumo lygmuo $p \leq 0,05$.

Magistro darbo struktūra. Ši magistro darbą sudaro: santrauka lietuvių kalba, įvadas, 3 skyriai, išvados, rekomendacijos, naudotos literatūros sąrašas (107), santrauka (reziumė) anglų kalba, priedai. Tyrimo duomenis iliustruoja 54 lentelės, 11 paveikslų. Prieduose pateikiama anketa vaikų globos namų auklėtiniams, rašinio rašymo atmintinė, tiriamo reiškinio operacionalizacija, tyrimo metodikos bei duomenų apdorojimo aprašymas, tyrimo lentelės. Darbo apimtis – 80 puslapių (be priedų).

Pagrindinės sąvokos

Problema:

1) pažinimo procese kilęs objektyvus klausimas, kurio sprendimas turi esminę reikšmę pažinimo pažangai; sąmonėje kilęs preištaravimas, kurį individas turi išspręsti (Jovaiša, 1993);

2) uždavinys, iškylantis žmonių tikslingoje veikloje ir reikalaujantis teorinio arba praktinio sprendimo; sudėtingas, sunkiai išsprendžiamas klausimas (Leonavičius, 1993).

Psichosocialinės problemos:

- psichologinės problemos: emociniai bei elgesio nukrypimai, agresyvumas, nusivylimas, abejingumas, jautrumas, neadekvatus savęs vertinimas (Myers, 2000).
- socialinės problemos: nepakankamas materialinis aprūpinimas, socialinis apleistumas, nepriežiūra, socialinių gebėjimų stoka, saugios aplinkos nebuvimas (Kučinskas, Kučinskienė, 2000).

Ateities perspektyvos – teigiama tikslo pasiekos tikimybė. Ji sukelia lūkesčio būseną. Laukiant vertinama esama situacija, lyginama su anksčiau buvusiomis panašiomis situacijomis, kai tikslas būdavo pasiekiamas ar nepasiekiamas. Lyginant prognozuojama, ar tikslas bus dabar pasiektas ar vėliau. Praeities patirtis ir dabarties situacijos ypatumai įgalina žvelgti į ateitį, numatyti ryškesnes ar mažiau ryškias perspektyvas. Perspektyva – tikima ateitis, motyvuojanti veiklą (Jovaiša, 1993).

1 skyrius. GLOBOS NAMUOSE GYVENANČIŲ PAAUGLIŲ PATIRIAMOS PROBLEMOS

1.1. Globos namuose gyvenančių paauglių patiriamos problemos ugdymo paradigmu kontekste

Humanistinio ugdymo dėmesio centre yra unikali, harmoninga, aktyvi, gebanti sąmoningai ir atsakingai apsispręsti asmenybė, siekianti išreikšti save įvairiose veiklos srityse, maksimaliai išvystyti ir realizuoti savo galimybes (potencijas) užprogramuotas jos prigimtyje. Ugdymas yra prasmingas, kuomet ugdytinis vertinamas kaip asmenybė, besąlygiška pagarba žmogui, palankumo nuostata jo atžvilgiu net tuomet, jei žmogus klysta ar netinkamai elgiasi. Negalėdami savęs įtvirtinti ir „išsiveržti“ iš sistemos, kurioje globos namų auklėtiniai yra tik daugumos dalis, ugdytiniai neretai į save atkreipia dėmesį agresyvumu (Rogers, 1983).

Humanistinės psichologijos pradininkai Maslou ir Rodžersas teigė, kad svarbiausias asmenybės bruožas – jos veržimasis į ateitį, siekis laisvai realizuoti savo galias. Humanistinė ugdymo teorija remiasi Maslau žmogaus poreikių hierarchija, kurios viršūnėje saviaktualizacijos siekis ir siūlo tokius pedagoginės sąveikos principus: 1) siekti nuoširdaus bendravimo su ugdytiniu, skatinant intelektualio, emocinio bei valios potencialo plėtrą; 2) padėti ugdytiniui suvokti save, savo problemas, saviraidos tikslus ir transformuoti juos į veiklos motyvus; 3) bendradarbiauti su ugdytiniais planuojant ugdymo veiklą, kad jie pajautų atsakomybę už šią veiklą ir jos rezultatus; 4) optimizuoti ugdymo procesą, grindžiamą ugdytinių poreikiais (Bitinas, 2000).

„Laisvojo“ ugdymo idėja grindžiama vaiko prigimtinių galių sklaida, suteikiami prioritetai jo, o ne suaugusiųjų (tėvų, pedagogų) saviraiškai. Todėl vienos iš svarbiausių sąvokų tampa *vaiko laisvė* ir *prievartos neigimas*. Vaiko laisvė siejama su būtinybės sąvoka (Bronfenbrenner, 1976, 1979; Meyers, Jones, 1993; Colle, 1996), nes vaikas negali būti išlaisvintas nuo savo biologinės prigimties, visuomenės jam keliamų reikalavimų. Bronfenbrenner (1976) pažymi, kad net negalėdamas pakeisti aplinkos vaikas turi įvairių galimybių rinktis savo elgesio strategijas bei taktikas, konkrečioje situacijoje numatyti optimalius tikslus bei pasirinkti reikalingas priemones jiems įgyvendinti. Šios idėjos yra svarbios vaikų, gyvenančių globos namuose, ateities planavimo diskurse, nes patys vaikai, o ne suaugusieji pasirenka ateities tikslus. Mokslininkai (Bronfenbrenner, 1976, 1979; Meyers, Jones, 1993; Colle, 1996), kelia klausimą, ar vaikas gali elgtis taip, kaip nori? Analizuodami šias problemas ugdymo filosofai (McLaughlin, 1997; Bitinas 2000; Jovaiša, 2001) apriboja vaiko

laisvės sampratą, ją susieję su pareigomis, atsakomybės sąvokomis. Tuo tarpu tikroji vaiko (žmogaus) laisvė, pasak Bitino (2000), negali būti ribota, o pareiga ir atsakomybė tik skatina reguliuoti žmones tai, ką jie pasirenka patys.

Duoblienė (2006) teigia, kad pragmatizmo, progresyvizmo ir socialinio rekonstrukcionizmo teorijomis labiausiai remiamasi, kai siekiama pagrįsti naujus, vadinamuosius aktyvius metodus, kuriuose akcentuojama patirtis, problemų sprendimas, projektinė veikla. Pragmatizmo filosofija pernelyg akcentuoja praktiškumą ir asmeninės naudos siekimą, rezultatyvumą bet kokiomis sąlygomis ir dėl tos priežasties, matyt, niekada ji Lietuvoje nebus oficiali švietimo filosofija.

Ozmon, Craver (1996) teigia, kad pasak Dewey, individualybė yra asmeninio pasirinkimo ir laisvės sąveika su objektyviomis sąlygomis. Juo protingesnis asmeninis pasirinkimas, juo labiau individai gali kontroliuoti savo likimą ir juos supantį pasaulį. Socialumu laikoma individo vystymosi aplinka. Dewey nuomone, tikrasis individualumas neįmanomas be humanišku, demokratinių ir palankių ugdymui socialinių sąlygų. Pragmatikai pabrėžia, kaip svarbu suvokti vaiką atsižvelgiant į visą, ne tik mokyklinį, jo patyrimą. Jie teigė, kad reikia turėti galvoje vaiko pažintinį, fizinį ir emocinį vystymąsi bei jo gyvenimą lemiančius ir formuojančius veiksnius. Pragmatikams rūpi išmokyti vaikus, kaip spręsti problemas, jie mano, kad praktiškai tai skatina gyvenimiškos situacijos.

Konstruktivizmas. Juodaitytė (2001) nurodo, kad labai svarbi konstruktivizmo metodologinė nuostata yra daugiaplanis, į ateitį orientuotas mąstymas bei jo sąlygoti procesai: „žmogus, įgydamas žinių, ne tik jas taiko, bet ir keičia aplinką, neprarasdamas ir autentiškų sąsajų su aplinka bei savimi“ (cit. Akaran, Fields, 1997). Konstruktivus pasaulio pažinimas apibūdinamas kaip atviras sąveikai su žmogaus individualia, grupine, bendruomenine patirtimi, kuri „gali būti pasiekama per žinių sistemas, jų konstrukcijas, kurių reikia nuolat mokytis (Anweiler, 1992). Konstruktivizmas remiasi prielaida, jog žmogus, sąveikaudamas su aplinka, savo ankstesnės patirties pagrindu, kuria individualų žinojimą (cit. Lefrancois, 1997, Balevičienė, Jucevičienė, Stanikūnienė, 2003). Konstruktivistinėje teorijoje mokymasis suprantamas kaip konstruktivus, orientuotas į tikslą, individualiai skirtingas procesas. Konstruktivizmo filosofijos pagrindas – logocentristinės tikrovės pažinimo kelias. Jis grindžiamas mąstymo ir veiklos procesų vienovės principais, o nuolatinė refleksija su realia tikrove sudaro pagrindą konstruoti žinias, kurios tampa nuolatinio žinojimo ir jo atsinaujinimo procesais.

Apibendrinant galima teigti, kad konstruktivizmo filosofinė paradigma globos namuose gyvenančių paauglių patiriamų problemų sąsajas su ateities perspektyvomis leidžia apibūdinti kaip jų konstruktyvaus mąstymo ir veiklos sritį, kai žinojimas tampa itin svarbus

elementas siekiant ateities tikslų. Svarbios „laisvojo“ ugdymo idėjos, kurios teigia, kad vaikas, net ir negalėdamas pakeisti aplinkos, turi įvairių galimybių rinktis savo elgesio strategijas bei taktikas, konkrečioje situacijoje numatyti optimalius tikslus bei pasirinkti reikalingas priemones jiems įgyvendinti. Vaikus išmokyti spręsti problemas ir įveikti sunkumus skatina pačios gyvenimiškos situacijos. Šios idėjos yra svarbios vaikų, gyvenančių globos namuose, ateities planavimui, nes patys vaikai, o ne suaugusieji pasirenka ateities tikslus.

1.2. Globos namuose gyvenančių paauglių psichologinės problemos

Socialinio darbo žodyne (1999) socialinė adaptacija apibūdinama kaip nenutrūkstamas, į tikslą orientuotas kognityvus, jutiminis suvokimo ir elgesio procesas, kuriuo žmogus stengiasi išlaikyti ar padidinti atitikimo tarp jo paties ir aplinkos laipsnį. Juodraitis (1999, 2004) praplečia adaptacijos sampratą ir nurodo, kad adaptacija – tai dvipusis procesas tarp individo ir aplinkos, taikant elgesį prie aplinkos bei pasikeičiant pačiam ir/arba keičiant aplinką ir taikant ją prie žmogaus poreikių. Dažniausiai socialinė adaptacija suprantama kaip harmoningų, kooperacinių santykių su socialine aplinka ir jos atstovais nustatymas.

Mokslinėje literatūroje išskiriamos adaptyvaus elgesio sritys, apimančios tarpasmeninius santykius, probleminių situacijų sprendimą, asmens elgesį socialinėse situacijose, savikontrolę. Kalbant apie adaptyvų elgesį, pabrėžiamas jo funkcionalumo pobūdis: adaptyvus elgesys leidžia asmeniui kurti ir išlaikyti veiksmingus tarpusavio ryšius su kitais asmenimis, konstruktyviai sąveikauti su socialine aplinka, joje įtvirtinti save neagresyviai, veiksmingai veikti probleminėse situacijose, išlaikyti vidinę pusiausvyrą, valdyti savo emocijas ir jausmus (Samošonok, 2009).

Pasak Juodraičio (2004), bet kurioje gyvenimo srityje turi daugiau pranašumų ir sėkmingiau adaptuosis tas asmuo, kuris geba atpažinti savo jausmus, žino, kaip tinkamai juos valdyti, geba perprasti kitų žmonių jausmus ir į juos atsižvelgti. Adaptacijos sėkmė arba nesėkmė priklauso nuo kai kurių asmenybės savybių bei nuo socialinės aplinkos reikalavimų ir palaikymo. Adaptacinis potencialas ypač išryškėja frustracijos arba stresinėse situacijose. Autorius pažymi, kad daugelis žmonių geba sėkmingai išspręsti socialinės adaptacijos problemas net pakitus gyvenimo sąlygoms, jei *tai lemia svarbaus tikslo siekimo veiksniai*. Patekus į globos įstaigą keičiasi posistemė „tėvai-vaikas“ į posistemę „globėjas-vaikas“ ir pradeda funkcionuoti posistemės „bendraamžiai-vaikas“, „vyresnieji globotiniai-vaikas“ ir „grupė-vaikas“. Paaugliui adaptuojantis prie pakitusių sąveikos sistemų, atsiranda siekis mėgdžioti, identifikuotis su kitais ir dažnai su užulesniais, konfliktiškais, nuolat prieštaraujančiais globos institucijos darbuotojams. Su globotiniais aptarinėjant jų adaptacijos įstaigoje raidą, dažnai buvo įvardijamas „išlikimo“ komponentas.

Radzevičienė (2000) teigia, kad kuo vėliau kūdikis patenka į globos įstaigą, tuo geresnė jo socialinė adaptacija. Vaikas, augdamas net ir žemo sociokultūrinio išsivystymo šeimoje sąveikauja su tam tikru žmonių ratu, motiną mato dažniau nei augdamas globos namuose. Mokslininkė pažymi, kad kuo ankstyvesniame amžiuje vaikas nukreipiamas į globos instituciją, tuo sunkiau vyksta jo socialinė adaptacija.

Kovalenkoviėnė, Leliūgienė (2005) nurodo, kad vaikai, augantys globos namuose, neįgyja pakankamų socialinių gebėjimų, būtinų nekonfliktiškam funkcionavimui atviroje visuomenėje. Socialinės kompetencijos, kaip labai svarbaus veiksnio *socialinės adaptacijos* procese, neturėjimas trukdo institucijoje augantiems vaikams, o tuo labiau ją paliekantiems ir savarankišką gyvenimą pradedantiems jaunuoliams integruotis į naują aplinką, nekonfliktiškai bendrauti su kitais žmonėmis. <http://www.lkka.lt/get.php?f.1289> (žiūrėta 2011-01-24).

Kvieskienė, Indrašienė (2008) pabrėžia, kad globojamo vaiko gyvenime svarbiausias tikslas – išmokyti gyventi su kitais (socializuotis). Klasikinė ugdymo paradigma nustato aiškų mokymosi procesą, o šiame procese svarbiausias yra mokytojas, jis pozityviosios socializacijos ugdymo proceso metu remiasi laisvojo ugdymo paradigma, kuri įpareigoja ugdytoją tapti valdančiu ir tobulinančiu pozityviosios socializacijos procesą kartu su kitais pedagogų komandos nariais ir socialiniais partneriais. Vadinasi, ugdytojas, siekdamas auklėtinio pozityviosios socializacijos, turi stengtis didinti visuomenės, valstybės ir privačios iniciatyvos įtaką ir šios srities iniciatyvas, siekti vaikų gerovės ir supratimo. Kokybišką vaiko socializaciją lemia trys pagrindinės pozityviosios socializacijos sąlygos: savikūra, socializacija ir pilietinis ugdymas bei vertybinis pozityviosios socializacijos pobūdis.

Asmenybės socialaus elgesio formavimuisi būtina atitinkamų ir pakankamai skirtingai funkcionuojančių (prioritetų aspektu) sistema, kurios hierarchinė struktūra yra gana kompleksiška (biogenetiniai, sociogenetiniai, psichosocialiniai, sociokultūriniai, psichopedagoginiai ir kiti veiksniai) ir ypač kintanti atsižvelgiant į šiuos veiksnius lemiančių sudėtingų procesų komponentų trikdymo intensyvumą. Elgesys gali būti suprantamas ne tik kaip atitinkamai organizuota įnorių, dorinių santykių, poelgių sistema, bet ir kaip tam tikras funkcijas atliekančių kognityvinių bei konatyvinių (patologinių, subordinacijos veiksmų bei intraversiškumo ir ekstraversiškumo) procesų sąveikos darinys (Juodraitis, 2004). Samošonok, Žukauskienė, Gudonis (2006) sako, kad Lietuvoje į globos institucijas vaikai ir paaugliai patenka dėl įvairiausių priežasčių: netekę tėvų, dėl jų sunkios ligos, asocialios (nedarnios) šeimos, tėvų atsisakymo globoti vaikus, apribotų arba atimtų tėvystės teisių, nesirūpinimo vaiku, jo nepriežiūros ir kt. Gyvenant globos institucijoje, nutraukiami emociniai ryšiai su tėvais, o jie yra svarbūs vaiko prieraišumo bei saugumo jausmų, pasitikėjimo aplinka formavimuisi. Tyrimų rezultatai parodė, kad gyvenimas atskirai nuo tėvų sukelia rimtų ir

ilgalaikių padarinių, apriboja galimybę išmokti elgtis socialiai priimtinais būdais, nulemia netinkamo elgesio stiprėjimą, stabdo socialinių įgūdžių raidą. Globos institucijų auklėtiniai, kitaip nei tai būdinga su abiem tėvais gyvenantiems, pasižymi didesnėmis bendravimo problemomis, yra uždaresni, mažiau pasitiki savimi išsakydami nuomonę, sunkiai sutaria su aplinkiniais, dažniau linkę elgtis agresyviai. Be to, globotiniams būdingas stipriau išreikštas vienišumo jausmas, nerimastingumas, jautrumas kritikai bei asmeninių santykių vengimas. Gyvenimo be tėvų bei šeimos pakeitimas institucine įstaiga sukelia rimtų ir ilgalaikių padarinių, nulemia socialinių santykių vengimą, nerimastingumą ir nepatogumo jausmą bendraujant su kitais. Globos namų auklėtinių agresyvus, priešiškas elgesys, nerimastingumas, nesugebėjimas laikytis visuomenėje priimtų elgesio normų bei taisyklių gali būti sietini su vaikystėje išgyventais traumuojančiais įvykiais, prosocialaus tėvų elgesio pavyzdžio trūkumu, ankstyva neigiama patirtimi, o tai apsunkina socialiai priimtino elgesio formavimąsi.

Jankauskaitė V. (2005) teigia, kad vaikų elgesio problemos dažnai būna susijusios su šeimų socialiniu statusu. Dauguma vaikų, augančių asocialiose šeimose, patiria ankstyvąją socialinį apleistumą, nepakankamą priežiūrą, dėl kurių dažniausiai vaikai yra apgyvendinami globos įstaigose. Daugelis tokių vaikų patiria ilgą ir sunkų adaptacijos mokykloje procesą, pasižymi labai lėta socialine branda. Vaikai nesugeba adekvačiai bendrauti su bendraamžiais. Šiems vaikams būdingas žinių apie aplinką nepakankamumas, žemas socialinis supratingumas, kalbos raidos sutrikimai ir pan. Mokymosi nesėkmės, pedagogų, tėvų ar bendraklasių panieka formuoja emocinius bei elgesio nukrypimus, agresyvumą, keršto siekimą, kuriuos dažnai lydi depresija, nusivylimas, abejingumas.

Nacionaliniais Amerikos šeimų tyrimo duomenimis, elgesio ir emocinės problemos, kurios buvo įtrauktos į nacionalinį vaikų ir paauglių gerovės tyrimą, rodo, kad beveik pusė vaikų iš globos namų turi elgesio problemų: 47% 6 -11 metų vaikų ir 40% 12 – 14 metų vaikų. Tokios elgesio problemos gali turėti svarbios įtakos tolesniam vaikų gyvenimui, pavyzdžiui, sunkesnis psichologinis prisitaikymas prie aplinkinių bei dėl gyvenamosios vietos pakeitimo. Vaikai iš globos namų 6 – 14 metų amžiaus keturis kartus turi daugiau elgesio problemų nei kiti vaikai. Tačiau ¾ mokinių iš globos namų teigia, kad jie niekada nebuvo „nubausti ar palikti po pamokų dėl blogo elgesio“. Nusikalstamumas taip pat yra mažas tarp beglobių nepilnamečių vaikų: per 2003 metų pusmetį tik 1% 11 – 14 metų vaikų buvo prisidėjęs prie plėšikavimo (t.y. panaudojo ginklą ar jėgą, kad kažką pavogtų ar atimtų), 3% teigia, kad buvo įsivėlę į smulkias vagystes (daiktų vertė mažesnė nei 50 \$), o 2% prisipažįsta, kad užsiiminėjo prostitucija ar pardavinėjo narkotikus. Tačiau paaugliai pripažįsta, kad jų tarpe tokios problemos yra kur kas dažnesnės: 1 iš 10 yra bėgęs iš namų, pamokų ar melavęs apie savo amžių (12%); panašus skaičius paauglių yra

įsitraukęs į viešą sutrukdytą tokį kaip keliavimas autostopu, išmaldos prašymas, chuliganiškas elgesys (www.childtrends.org (žiūrėta 2010-10-15)).

Lekavičienė (2001), Raudeliūnaitė (2007) pabrėžia, kad gebėdamas sukurti ir išlaikyti teigiamus tarpasmeninius santykius bei neagresyviais būdais kontroliuoti kitus žmones asmuo sėkmingiau pritampa prie žmonių. Be to, sėkmingų tarpasmeninių santykių išlaikymą lemia asmens gebėjimas derinti skirtingus interesus ir konstruktyviais būdais spręsti konfliktus. Tam, kad konfliktinė situacija būtų išspręsta tinkamu būdu, asmuo turi gebėti pasirinkti tinkamiausią konflikto sprendimo strategiją, derinti interesus, priimti abi šalis tenkinantį sprendimą.

Kaip nurodo Samošonok (2009), išgyvenęs tėvų priešišumą vaikas susikuria agresyvios ir priešiškos aplinkos sampratą. Patirti neigiami išgyvenimai ateityje nulemia nuolatinės grėsmės baimę bei skatina agresyvių gynybinių veikslių taikymą bendravimo situacijose. Tai nulemia, kad tarpasmeniniai globos namų auklėtinių santykiai tampa komplikuoti. Juodraitis (2004) nurodo, kad globos įstaigose nepakankamas dėmesys skiriamas socialinių įgūdžių ugdymui, tarp jų ir konstruktyvaus bendravimo su aplinkiniais principų įsisavinimui. Gyvenant „uždaramame rate“ tarpasmeniniai konfliktai būna gana dažni, stereotipiškai sprendžiami pasitelkiant smurtą ir jėgą. Mokslininkų yra tyrinėtas gynybinių bei rizikos faktorių poveikis tolesnei probleminei, taip pat ir delinkventinio, elgesio raidai ir nustatyta, kad prie rizikos faktorių priskirtina žema savivertė, nusivylimo jausmas, rizikingo elgesio draugų aplinka.

Apibendrinant tyrimų rezultatus galima teigti, kad paaugliai, augantys vaikų globos namuose, turi daugiau elgesio, emocinių ir psichologinių problemų, nei paaugliai, tyrimo metu gyvenę šeimoje. Paaugliai, tyrimo metu gyvenę globos namuose, pasižymėjo skurdesniais problemų sprendimo įgūdžiais (ilgiau užtrunka sprenddami užduotis, rečiau kreipiasi reikiamos pagalbos užduočiai išspręsti).

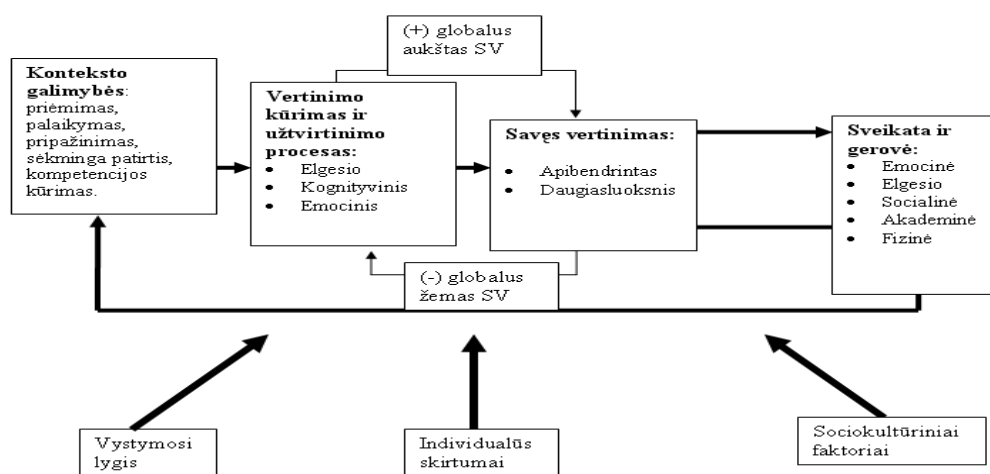
Šiame darbe yra remiamasi prielaida, kad savęs vertinimas yra centrinė psichologinio funkcionavimo ašis, motyvatorius įtakojantis visą individo elgesį. Šiuolaikinėje psichologijoje egzistuoja labai daug savęs vertinimo sampratų ir apibūdinimų. Vienintelio teisingo, visa apimančio ir visuotinai patvirtinto savęs vertinimo apibrėžimo nėra. Skirtingi teoretikai ir praktikai nevienodai apibrėžia šią sąvoką. Skiriasi apibrėžimų tikslumas bei platumas (Kim, 2003).

Savęs vertinimo sąvoka vartojama tada, kai yra norima nusakyti, kaip pats asmuo save vertina (Wild ir kt., 2004). Dažnai savęs vertinimas yra suprantamas kaip psichologinio funkcionavimo centrinė ašis (Kim, 2003). Pasak Emler (2001), sąvoką savęs vertinimas pirmasis pavartojo W. James 1890 metais. Jis savęs vertinimą apibūdino kaip asmens psichinį suvokimą apie savo sugebėjimus, bet ne fizines savybes.

Bos su kolegomis (2006) apibendrinami teigia, kad savęs vertinimas nurodo, kaip asmuo suvokia savo vertę. Savęs vertinimas yra individo savo vertės supratimo laipsnis (Kraemer, 1999). Savęs vertinimas nusako asmeniui jo bendrą žemą arba aukštą vertę, kuri susidaro iš atskirų asmens vaidmenų ar skirtingų gyvenimo sričių įvertinimų (Mann ir kt, 2004).

Branden, N. (1995) teigia, kad sąvoka savęs vertinimas yra dvejopa: pirmiausia tai asmens supratimas apie save, kaip kompetentingą įveikti pagrindinius gyvenimo iššūkius bei įsitikinimas, kad esi vertingas ir laimingas. (Kim, 2003, Branden, 1995).

Savęs vertinimas įtakoja individo elgesį, bet ir elgesys įtakoja savęs vertinimą, jo lygį bei formavimąsi (Branden, 1995). D. L. DuBois ir B. R. Flay (2004) pateikia schemą, kurioje aiškiai matosi kaip formuojasi savęs vertinimas.

1 pav. Savęs vertinimo formavimasis

Šaltinis: DuBois D.L., Flay B.R. (2004). The Healthy Pursuit of Self-Esteem: Comment on and Alternative to the Crocker and Park (2004) Formulation. *Psychological Bulletin* (vol. 130, no. 3 ,p. 415–420).

Konteksto galimybės (priėmimas, palaikymas ir kt.) įtakoja savęs vertinimo kūrimo ir užtvirtinimo procesą, kuris nėra baigtinis ir kurio dėka susiformuoja savęs vertinimas. Savęs vertinimo kūrimo ir užtvirtinimo procesas gali būti adaptyvus arba neadaptyvus. Schemoje pavaizduoti dvikrypčiai santykiai tarp atskirų komponentų parodo, kad šie komponentai vienas kitą įtakoja, t.y. savęs vertinimas įtakoja individo sveikatą bei gerovę (jo elgesį, emocijas ir kt.) ir atvirkščiai. Taip pat parodoma, kad savęs vertinimo formavimąsi įtakoja ir šalutiniai veiksniai tokie kaip asmenybės vystimosi lygis, individualūs skirtumai bei sociokultūriniai faktoriai.

Dažniausiai yra išskiriami du savęs vertinimo lygiai (Branden, 1995):

1. Aukštas savęs vertinimas – apibendrintas palankus savęs vertinimas. Jis dažniausiai yra suprantamas kaip asmens suvokimas apie save kaip vertingą, turintį gabumų, sugebantį spręsti išskylančias problemas, mokantį pasiekti užsibrėžtų tikslų (Branden, 1995). Aukštas savęs

vertinimas yra kontinuumas nuo adekvataus, teisingo ir pozityvaus savęs suvokimo iki neadekvataus pranašumo prieš kitus jausmo (Baumeister ir kt., 2004).

2. Žemas savęs vertinimas – apibendrinta neigiama nuomonė apie save. Jis įtakoja tai, kad individas vengia sudėtingų gyvenimo užduočių, vengia patirti nesėkmę, labiau akcentuoja neigiamus patyrimus negu teigiamus. Žemas savęs vertinimas pasireiškia savo poreikių ir norų nepaisymu ir kitų žmonių poreikių padarymu prioritetu. Žemas savęs vertinimas kaip ir aukštas yra kontinuumas nuo teisingo, pamatuoto supratimo apie savo kaip asmens trūkumus iki iškreipto, nepagrįsto suvokimo apie save kaip žemesnį individą už kitus (Baumeister ir kt., 2004).

Apibendrinus galima teigti, kad savęs vertinimas yra kontinuumas nuo absoliučiai žemo savęs vertinimo iki absoliučiai aukšto savęs vertinimo. Kuo savęs vertinimas yra arčiau kontinuumo kraštų, tuo jis yra neadekvatesnis ir iškreiptas. Savęs vertinimas yra glaudžiai susijęs su agresija ir agresyviu elgesiu, nes savęs vertinimas įtakoja individo elgesį, o elgesys įtakoja savęs vertinimą. Globos įstaigose gyvenantys vaikai jaučiasi nesaugūs, nepasitikintys, neturi motyvacijos veikti, yra pasyvūs, iš anksto orientuoti į nesėkmę. Žemas savęs vertinimas sąlygoja motyvacijos stoką, nepasitikėjimą, nusivylimas ima pasireikšti ir kitose gyvenimo srityse, skatinti naujas nesėkmes. Nustatyta, kad žemas savęs vertinimas susijęs su įvairiais asocialaus elgesio pasireiškimais: dalyvavimu asocialiose grupėse, agresyvumu, nusikalstamumu, alkoholizmu, narkomanija ir pan. Patys vaikai stengiasi labiau pasitikėti savimi, iš pradžių tiesiog nepripažįsta savo nesėkmių, vėliau siekia įsitvirtinti ir būti pripažintais kitose veiklos – dažnai asocialios – sferose.

1.3. Globos namuose gyvenančių paauglių socialinės problemos ir jų sprendimo galimybės

Gyvenantys vaikų globos namuose paaugliai patiria ne tik jų amžiui būdingus sunkumus, bet ir daugelį kitų sunkumų, susijusių su šeimos netekimu, patalpinimu į institucionalizuotas įstaigas, smurto patyrimu ir kt. (Goštautas, Pakrošnis, Čepukienė, 2004). Lietuvoje atlikus longitudinalinį tyrimą, gauti rezultatai atskleidė, kad vaikų globos namuose augantiems vaikams, palyginus su šeimose augančiais, būdingas didesnis nervingumas, verksmingumas, agresyvumas, dažniau jiems būdingas prieštaraujantis neklusnumas, o berniukams dar ir per didelis aktyvumas. Taip pat gautos išvados, kad laikui bėgant globos namuose gyvenančių vaikų psichosocialinė ir socialinė sveikata blogėja (Raslavičienė, Zaborskis, 2002).

Našlaičių ir tėvų globos netekusių vaikų savarankiško gyvenimo ugdymo programoje (2007) teigiama, kad tėvų globos netekę asmenys stokoja buitės (maisto gaminimo, skalbimo, aplinkos tvarkymo) įgūdžių, kas labai apsunkina savo poreikių patenkinimą pradėjus

savarankišką gyvenimą. Dažnai jaunuoliai neturi sąlygų mokytis planuoti, užsibrėžti tam tikrus tikslus ir jų siekti, nemoka įveikti sunkumų. Prastai susigauja Lietuvos teisinėje bazėje, nežino, kaip pasinaudoti socialinėmis garantijomis ir lengvatomis, nesugeba planuoti savo biudžeto ir racionaliai apskaičiuoti savo pajamas ir išlaidas.

Vis dėlto, šiuolaikinei psichologijai kryptingai į pozityviają pusę, vis labiau bandoma domėtis teigiama šių vaikų gyvenimo puse. Flynn, Ghazal, Legault, Vandermeulen, Petrick (2004) bando paneigti susiformavusią nuomonę, kad vaikų, gyvenančių globos namuose, atsparumas yra žymiai mažesnis, nei kitiems jų bendraamžiams, kurie gyvena su savo tėvais. Todėl dabartiniai tyrimai bando nustatyti, kas šiems vaikams yra būdinga, kas padeda jiems spręsti iškylančius sunkumus ir problemas. Tad yra svarbu įvertinti jų atsparumą bei jį įtakojančius veiksnius.

Siekiant tikslo svarbu pasitikėjimas savimi. *Pasitikėjimas savimi* – žmogaus jautimas, supratimas, kad yra pajėgus atlikti tuos uždavinius, kuriuos jam kelia gyvenimas, ir kuriuos jis kelia pats sau (Augis ir kt., 1993). Tikslo siekimas yra viena iš svarbiausių sėkmės gyvenime sąlygų. Jei nėra pasitikėjimo savimi, vykdamas uždavimus dažniausiai išryškėja tik kuklūs gebėjimai, dažniausiai renkama lengvesnė uždavimų pasiekimo gyvenimo tikslus gali trukdyti nesėkmės baimė. Nesėkmės baimė yra emocija kylanti situacijose nepasiekiant tikslo.

Samošonok (2009) tyrimo rezultatai parodė, kad globos namuose gyvenantys paaugliai, siekdami užsibrėžtų tikslų ir bendravimo situacijose rečiau taiko uždavimų įveikimo strategiją ir linkę manyti, kad jiems kylantys sunkumus lemia ne nuo jų pačių priklausantys dalykai. Todėl dažniausiai savo problemų ištakų ieško ne savo, o kitų žmonių poelgiuose, nesėkmės priskirdami atsitiktinumui ar kitiems žmonėms. Toks požiūris mažina globos namų auklėtinių atsakomybę už save, stabdo aktyvumą ir savarankiškumą, sprendžiant kylantys sunkumus.

Horney (2004) atkreipia dėmesį į tai, kad nesėkmės baimė reali, nes daug didesnė tikimybė, kad gali nepasisekti, negu kad jį aplankys sėkmė, o nesėkmės konkurencinėje visuomenėje kelia realią reikmių frustraciją. Siekiant tikslo svarbu turėti poreikį, o poreikis yra suprantamas kaip nervinė psichinė įtampa, sukelta individo egzistavimui sukeltų dalykų stygiaus. Vengiant įgyvendinti tikslus, slopinama tolesnė veiklos motyvacija, atsiranda bejėgiškumas.

Pasak Myers (2000), paauglys siekdamas gyvenimo tikslų išsikelia sau įvairius tikslus. Vieni tikslai gali būti realūs, atitinkantys gebėjimus, kiti nepasiekiami, dar kiti nedideli. Tai susiję su savęs vertinimu. Savęs vertinimą veikia dvi priešingos tendencijos – noras užsibrėžti kuo didesnius tikslus, kad patirtų kuo didesnę sėkmę ir noras užsibrėžti kuo mažesnius tikslus, kad išvengtų nesėkmės.

Siekimas patenkinti poreikius yra pirmasis motyvacijos šaltinis. Poreikis yra psichofiziologinė individo būseną, nervinė įtampa, kurią sukelia jo egzistavimui būtinų sąlygų

trūkumas. Poreikis skatina individo aktyvumą ir paiešką tų objektų, kurie jį gali patenkinti. Kiekvienas poreikis turi savo objektą, kurio suvokimas ir naudojimas atkuria organizmo vidaus procesų ar individo santykių su aplinka pusiausvyrą, patenkina poreikį ir pašalina emocinę įtampą. Tik suvokus, koks objektas gali patenkinti poreikį, išgyvenamas noras arba potraukis, skatinantis ir reguliuojantis žmogaus sąmoningą veiklą, suteikiantis jai konkretų kryptingumą (Lapé, Navikas, 2003).

Motyvas siejamas ne tik su poreikiais, bet ir su *tikslo siekiu*. Jis yra skatinamoji priežastis, įrodymas, argumentas, vidinis veiksnys, skatinantis kokią nors veiklą. Motyvo veiksniai yra potraukiai, poreikiai, interesai, polinkiai, vertybės, požiūriai, nuostatos, idealai, įsitikinimai, žinojimai, valia, ketinimai. Gerų veiklos rezultatų motyvacija yra susijusi su vidiniais ir išoriniais veiksniais, lemiančiais žmonių veiklą (Gikaraitė, 2004).

Saviveiksmingumas – tai asmeniniai įsitikinimai apie savo sugebėjimus tinkamai elgtis gyvenimiškai svarbiose situacijose (Bandura, 1994). Tai, koku būdu paaugliai vysto ir stiprina savo saviveiksmingumą, gali vaidinti pagrindinį vaidmenį apsprendžiant tolimesnį jų gyvenimą (Bandura, 2006).

Vienas svarbiausių vaikų globos namuose augančių vaikų atsparumą didinančių veiksnių yra saviveiksmingumas (Drapeau, Saint-Jacques, Lépine, Bégin, Bernard, 2007). Buvo atliktas tyrimas šeimose, kurios globoja iš vaikų globos namų paauglius ir turi savo biologinių vaikų. Šio tyrimo tikslas buvo įvertinti globojamų ir biologinių vaikų saviveiksmingumą. Gauti rezultatai parodė, kad saviveiksmingumas tarp šių dviejų grupių reikšmingai nesiskyrė. Tačiau buvo pastebėta, kad globėjo-tėvo palaikymas turėjo didesnę įtaką vaikų iš globos namų saviveiksmingumui. Abiejų grupių vaikams santykiškai su draugais buvo vienodai reikšmingi, tačiau konfliktai su mama neigiamiau veikia biologinių vaikų saviveiksmingumą, nei vaikų, gyvenusių globos įstaigose (Denuwelaere, Bracke, 2007).

Dar vienas svarbus veiksnys, vertinant šių paauglių atsparumą, yra savo sunkumų ir problemų įveikimas, kuris yra pagrįstas įveikos strategijų pasirinkimu ir taikymu. Browne (1998), apklausus vaikų globos namuose gyvenančius paauglius ir juos palyginus su kontroline grupe, padarė išvadą, kad šie vaikai yra labiau linkę taikyti neproduktyvias įveikos strategijas, kai bandoma įveikti kasdieninius sunkumus. Šiai grupei yra tik kiek mažiau būdingas profesinės pagalbos ieškojimas, atsipalaidavimas, fizinis poilsis, jie labiau nerimauja, ieško dvasinės paramos lyginant su kontroline grupe. Vaikų globos namuose gyvenantiems paaugliams buvo būdingas daug mažesnis gebėjimas sprendžiant problemas palaikyti santykius su bendraamžiais bei taikyti problemų sprendimo strategijas. Šie vaikai taip pat dažniau taiko įtampos mažinimo, savęs kaltinimo, užsisklendimo savyje bei problemos ignoravimo strategijas.

Įveikos strategijos – tai įvairūs būdai, kuomet žmogus mėgina susidoroti su nepalankia aplinkos įtaka (Lazarus, 1993). Grakauskas ir Valickas (2006) išskiria tokias įveikos strategijas: problemų sprendimas, vengimas, socialinė parama ir emocinė iškrova.

2 pav. Įveikos strategijos sudedamosios dalys (sudaryta darbo autorės)

Problemų sprendimas. Šią įveikos strategiją apibūdina problemų analizė, sprendimo paieška; sprendimo įgyvendinimo planavimas; žinių kaupimas, kuris gali padėti spręsti iškilusias problemas (Grakauskas, Valickas, 2006). Ayers, Sandier, West ir Roosa (1996) išskiria du į problemos sprendimą orientuotų strategijų aspektus. Vienas jų yra kognityvinis sprendimų priėmimas, kuris apibūdina visą planavimą ir mastymą apie įvairius problemos sprendimo būdus, o ne vien galvojimą apie pačią problemą. Konkretūs problemos sprendimo veiksmai atliekami tik antroje stadijoje – tiesioginiame problemos sprendime. Žmogus dėdamas pastangas bando performuoti problemos situaciją, keisdamas aplinką ir/arba save.

Emocinė iškrova. Asmeniui, taikant šią įveikos strategiją, būdinga kaltinti kitus arba save dėl susidariusios situacijos, išsikrauti ant aplinkinių (Grakauskas, Valickas, 2006).

Vengimas. Taikant vengimo strategijas, asmeniui yra būdingas dėmesio nukreipimas, teigiama situacijos interpretacija (Grakauskas, Valickas, 2006). Galima išskirti du vengimo taikymo tipus: vengimo veiksmus, kurie yra pagrįsti elgesio pastangomis likti nuošaly nuo stresinių situacijų, ir kognityvinį vengimą, bandymą negalvoti apie problemą. Kognityviniame vengime yra būdingas fantazavimas, įsivaizdavimas, kad situacija yra geresnė nei iš tikrųjų (Ayers, Sandier, West, Roosa, 1996).

Socialinė parama. Iškilus problemoms, žmonės yra linkę ieškoti socialinės paramos (Grakauskas, Valickas, 2006). Kai žmogus renkasi šią strategiją, jis ieško patarimų, informacijos, tiesioginės pagalbos. Kitų žmonių įsiklausymas į problemą turinčio asmens, supratimo parodymas padeda šiam jaustis mažiau prislėgtam, o tai yra priskiriama į emocijas orientuotos paramos strategijoms (Ayers, Sandier, West, Roosa, 1996).

Žmogus savo sunkumus gali spręsti įvairiausiais būdais, t.y. įveikos strategijų įvairovė yra neribota. Dėl streso įveikimo strategijų įvairumo ir platumo jos gali būti skirstomos į įvairias kitokias klasifikacijas, kaip pavyzdžiui padedančias prisitaikyti ir trukdančias prisitaikyti (Anda, Bradley, Collada, Dunn, Kubota, Hollister, Miltenberger, Pulley, Susskind, Thompson, Wadsworth, 1997; Soenens, Duriez, Goossens, 2005). Dažnai tyrėjai dar išskiria ir socialinės paramos strategijas (Yeh, Inose, 2002; Soenens, Duriez, Goossens, 2005; Williams, McGillicuddy-De Lisi, 2000).

Įveikos strategijų pasirinkimo būdas priklauso nuo to, kaip žmogus vertina situaciją: ar nebegalima nieko padaryti, kad išspręstų problemą, ar dar situaciją galima pakeisti. Jei situacija vertinama kaip kontroliuojama, žmogus dažniau taiko į problemos sprendimą orientuotas įveikos strategijas. Į emocijas orientuotos įveikos strategijos labiau taikomos tada, kai žmogus situaciją vertina kaip jau nebepakeičiamą (Lazarus, 1993).

Sunkumų įveikimo strategijas galima apibūdinti kaip stabilias, pastovias, t.y. taikomas pastoviai, arba nepastovias, kintančias. Pozityvus situacijos vertinimas laikomas pakankamai stabilium, nes priklauso nuo asmenybės. Nepastovių įveikos strategijų pavyzdys gali būti socialinės paramos ieškojimas, kadangi ši strategija priklauso nuo socialinio konteksto (Lazarus, 1993).

Andrews, Ainleym ir Frydenberg (2004), išskyrė dvi įveikos strategijų grupes: *produktyvios*, kurios padeda išspręsti problemas, ir *neproduktyvios* strategijos, nepadedančios spręsti iškilusių sunkumų. Neproduktyvių strategijų grupei priskyrė tokias strategijas, kaip savęs kaltinimą, užsisklendimą savyje, problemos ignoravimą, nerimavimą, įtampos mažinimą. Tokios strategijos kaip fizinis poilsis, tarpasmeninių santykių gerinimas, koncentravimas ties teigiamais situacijos aspektais, atpalaiduojančios veiklos ieškojimas, problemos sprendimas ir socialinės paramos ieškojimas buvo priskirti produktyvių strategijų grupei. Rečiausiai naudojamos strategijos – dvasinės ir profesinės paramos ieškojimas.

Taigi, dėl įveikos strategijų įvairovės ir skirtingos jų klasifikacijos, ši tyrinėjimo sritis yra gana plati ir sudėtinga, tačiau labai svarbi norint išsiaiškinti, kokie veiksniai įtakoja tam tikrą žmogaus pasirinkimo ir elgesio modelį, kurie padeda efektyviai ir tinkamai spręsti iškilusius sunkumus.

Browne (1998) teigia, kad jauno žmogaus galimybė efektingai kovoti su stresą sukeliančiais gyvenimo atvejais yra siejama su ankstesniais patyrimais bei santykiais. Vaikai iš globos namų, kurie jau yra patyrę smurto atvejų, sunkiai susidoroja su iškilusiomis problemomis. Cahill (1999), Nugent (1998), Stern (1995) sako, kad vaiko susidūrimas su smurtu gali turėti įtakos antisocialinio elgesio, depresijos, netinkamo seksualinio aktyvumo pasireiškimams. Nepaisant nesibaigiančių diskusijų, kokia nerami yra paauglystė, Elkind (1995) teigia, kad paauglystės periodas yra visais atžvilgiais problematiškas. Tačiau Arnett (1999) mano, kad

brendimo laikotarpis anaipol ne visiems paaugliams yra sudėtingas periodas. Mokslininkai nustatė, kad tai priklauso nuo to, kaip paaugliai prisitaiko prie naujų išbandymų. Buvo nustatyta, kad prisitaikymo stilius priklauso ir nuo lyties. Paaugliai, kurie rodo mažiau iniciatyvos prisitaikant, turi daugiau elgesio ar emocinių problemų.

Hauser ir Bowlds (1990) pateikė sąvoką „nenormatyvinis stresas“. Jie tai vadina negražaus elgesio ar smurto patyrimo prisiminimą. Nenormatyvinis stresas ne tik apsunkina paaugliams priimti tinkamus pasirinkimus, bet taip komplikuoja normatyvinį stresą. Vaikai iš globos namų turi daug problemų dėl nenormatyvinio streso. Patirtas smurtas ar negražus elgesys jiems trukdo gyventi bei priimti sprendimus, nors visa tai ir buvo įvykę prieš daugelį metų.

Thompson (1994) apklausė įvaikintų vaikų tėvus apie elgesio problemas vaikų, kurie kažkada buvo susidūrę su seksualiniu išnaudojimu. Tyrimo rezultatai buvo tokie:

- 62% tėvų atsakė, kad jų vaikai viliojančiai bendrauja su bendraamžiais;
- 61% sutiko, kad jų vaikai viliojančiai bendrauja su šeimos nariais;
- 63% sutiko, kad jų vaikų elgesys netinkamas;
- 54% pažymėjo, kad jų vaikai vartoja alkoholį ir narkotikus;
- 57% tėvų sutiko, kad jų vaikai yra gąsdinę nusižudyti;
- 52% tėvų sutiko su teiginiu, kad jų įvaikinti vaikai mėgino nusižudyti.

Tai dar kartą įrodo, kad vaikams paauglystė yra sunkus periodas, ypač jei tie vaikai jau yra patyrę smurto ar prievartos. Hipgrave (1989) teigia, kad yra aiškus prieštaravimas tarp paauglio vystymosi užduočių ir normalaus sėkmingo įvaikintų paauglių auklėjimo. Be visų įprastų paauglišku problemų, vaikai iš globos namų patiria ir nesaugumo bei pasimetimo jausmą. Tačiau svarbu paminėti tai, kad paaugliai iš globos namų sugeba suvokti ir garsiai kalbėti apie savo problemas, o ne užsisklęsti viduje.

Shin (2005) atliko tyrimą su 113 paauglių, esančių vaikų globos namuose. Tyrimo rezultatai parodė, kad paaugliai, augantys vaikų globos namuose, dažniau problemas sprendžia destruktiviais būdais, tokiais kaip alkoholio bei kitų narkotinių medžiagų vartojimas, nei paaugliai augantys šeimose. Taip pat buvo nustatyta, kad paaugliai, gyvenantys globos namuose dažniau praranda emocinę ir fizinę kontrolę sprenddami problemas.

Legault, Anawati, Flynn (2006) atliko tyrimą su 220 paauglių (amžius nuo 14 iki 17), augančių globos namuose. Vienas iš tyrimo tikslų buvo analizuoti šių paauglių problemų sprendimą. Tyrimo rezultatai parodė, kad tie paaugliai, kurie rečiau naudoja fizinę agresiją dažniau problemas sprendžia konstruktyviais būdais bei rečiau naudoja problemų sprendimų būdą – vengimą.

Lawrence, Carlson, Egeland (2006) atliko tyrimą su 189 paaugliais. Tyrimo tikslas buvo nustatyti vaikų globos namų daromą įtaką vaiko raidai, elgesiui ir psichologiniam

funkcionavimui. Tyrimo metu buvo analizuojamas ir tai, kaip paaugliai sprendžia kasdienes problemas. Palyginimai buvo daromi tarp trijų grupių: paauglių, gyvenančių vaikų globos namuose, paauglių, gyvenusių globos namuose, bet dabartiniu metu augančių šeimoje bei paauglių, augančių įprastoje šeimoje.

Vandivere, Chalk, Anderson, Moore (2003) rašo, kad kiekvienais metais atliekamos apklausos apie vaikus, gyvenančius globos namuose. Dauguma vaikų globos namuose būna patalpinti trumpam, t.y. porai savaitių, tačiau kai kurie lieka ir ilgesniam laikotarpiui. Straipsnio autoriai teigia, kad „be traumos dėl atskyrimo nuo šeimos bei prisitaikymo prie naujos aplinkos, dauguma vaikų turi kovoti ir su kitomis problemomis, patirtomis prieš patenkant į globos namus: užgauliojimai, skurdas, būti auginamiems tėvų, turinčių psichinių sutrikimų, neturėti laisvės“.

Apibendrinant galima teigti, kad ne tik yra svarbu įvertinti vaikų globos namuose augančių vaikų įvairius sunkumus įvairiose srityse, bet ir nustatyti šių vaikų potencines galimybes, tokias kaip saviveiksmingumas ir įveikos strategijų pasirinkimas. Tokie tyrimai padeda ne tik įvertinant jų atsparumą, bet ir planuojant tinkamus ir efektyvius pagalbos būdus geresniam šios grupės prisitaikymui. Žmogaus įsitikinimai savo gebėjimais bei įveikos strategijų pasirinkimas paauglystėje gali nulemti vėlesnę žmogaus gyvenimo kelią.

2. skyrius. GLOBOS NAMUOSE GYVENANČIŲ PAAUGLIŲ ATEITIES PERSPEKTYVOS

2. 1. Globos namuose gyvenančių paauglių profesinio pasirinkimo ir karjeros planavimo ypatumai

Tyrimų, orientuotų į globos namų auklėtinių profesinius ketinimus bei pasirengimą darbinei veiklai yra atlikta nedaug ir pagal gautus duomenis nenustatyta pozityvių tendencijų. Tai ypač aktuali problema, nes profesiniai apsisprendimai, pasirinktos profesijos realizavimas, tolimesnis karjeros planavimas yra viena reikšmingiausių asmens gyvenimo kokybę lemiančių veiksnių.

Elijošius (2001) pabrėžia, kad Lietuvos mokslininkai savo darbuose tvirtina, jog profesinis orientavimas nėra absoliuti priverstinė intervencija į asmeninę individo vystymąsi, o yra tik pagalbinė priemonė, padedanti žmogui apsispręsti, kokią kvalifikaciją įgyti. Todėl būtina atsižvelgti į norus, interesus, motyvaciją, gebėjimus, asmens vystymosi dinamikos perspektyvas.

Adamonienė, R., Daukilas, S., Krikščiūnas, B., Maknienė, I., Palujanskienė, A. (2001) nurodo šiuos pagrindinius *profesinio ugdymo veiksnius*: 1) mokinių, profesijos pedagogų bei gyvenimo aplinkos kultūros ir veikos pasaulio sąveika, galimybė sąveikos dalyviams bendrauti įvairiomis formomis, metodais, priemonėmis; 2) įvairaus lygio (makro, egzo, mezo, mikro) socialinės, ekonominės, kultūrinės gyvenimo aplinkos vertybinės orientacijos bei verttybių raiškos būdai; 3) mokinių ir profesijos pedagogų saviraiška, grindžiama ir vienų ir kitų pašaukimo realizavimu, gebėjimų sklaida, gyvenimo tikslo ir prasmės ieškojimais. Profesijos pasirinkimas ir jos įsisavinimas yra svarbus žingsnis karjeros link. Optimalus profesinis pasirinkimas lemia tolesnę žmogaus profesinę sėkmę, jo padėtį visuomenėje, pasitenkinimą gyvenimu ir darbu.

Kiekvienas žmogaus gyvenimo raidos etapas atneša naujų iššūkių, pateikia daugiau galimybių asmeniniam augimui bei kelia skirtingus reikalavimus tam laikotarpiui reikalingiems įgūdžiams, gebėjimams. Svarbus, pateikiantis daug naujų gyvenimo iššūkių, pereinamasis laikotarpis yra paauglystė, perėjimas nuo vaikystės į suaugusiojo amžių, kuris skatina daug fiziologinių, psichologinių, socialinių ir kognityvinių pasikeitimų. Tuo pačiu metu paaugliai turi priimti ir įsisavinti naujus biologinius, edukacinius ir socialinius vaidmenis. Pirmiausiai jie bando išmokti susidoroti su savo lytinio brendimo pokyčiais, emociškai įsitraukti į partnerystę, spręsti problemas susijusias su edukaciniu pasirinkimu. Vėlyvojoje paauglystėje pradama svarstyti kuo užsiimti savo gyvenime. Per šį laikotarpį paaugliai turi įgyti pakankamai įgūdžių,

kurie reikalingi suaugusiųjų visuomenėje, išplėsti savo elgesio pobūdį ir gebėjimus, tuo būdu prisiimant atsakomybę už savo gyvenimo eigos pasirinkimą ir formavimą (Bandura, 1994, 2006; Schunk, Meece, 2006).

Beresnevičienė (2002) teigia, kad paaugliams siekiant savarankiškumo, ypač aktualus yra profesijos pasirinkimas, nes tai yra ateities karjeros planavimo pagrindas. Profesijos pasirinkimas ir jos įgijimas jau netolimoje ateityje bus vienintelis savarankiško gyvenimo atspirties taškas bei pragyvenimo šaltinis. Neadekvatus profesijos pasirinkimas apsunkina integraciją į visuomenę bei adaptaciją savarankiškame suaugusiojo gyvenime.

Augienė (2009) teigia, kad profesinės veiklos pasirinkimas suteikia jaunam žmogui galimybę sumažinti ateities netikrumo jausmą. Profesinis apsisprendimas yra svarbus bendro asmenybės apsisprendimo aspektas, siejamas su sąmoningu jos siekiu surasti vietą gyvenime ir dabo pasaulyje, suprasti save ir savo profesinį pašaukimą, suplanuoti gyvenimo kelią. Renkantis profesiją reikia įvertinti ir suderinti tris kriterijus: 1) savo asmeninius ypatumus, sveikatą, mokymosi rezultatus, gabumus, reikalingus profesiniams reikalavimams vykdyti; 2) ar norima profesija teiks pasitenkinimą, džiaugsmą, ar atitinka interesus, polinkius, troškimus; 3) ar norima profesija turi paklausą darbo rinkoje, kokie yra ekonomikos poreikiai, kokios perspektyvos, koks visuomeninis naudingumas. Profesiniam apsisprendimui įtakos turi: asmenybė ir jos bruožai, intelektas, gebėjimai, sveikata, nuostatos, vertybių sistema, interesus, polinkiai ir motyvai.

Gailienės, Bidvos (2010) atlikto tyrimo rezultatai parodė, kad globos namų auklėtiniai renkasi tas profesijas, kurios nereikalauja aukštojo išsilavinimo bei pasižymi žemesniu prestižu visuomenėje ir nesieja savo ateities su kvalifikacijos kėlimu aukštesiose mokyklose. Dauguma tirtų globos namų auklėtinių ketina tik įgyti pagrindinį išsilavinimą mokykloje ir toliau mokytis profesinio rengimo mokykloje. Atlikta globos namų auklėtinių ir prosocialiose šeimose gyvenančių moksleivių lyginamoji analizė parodė, kad mokiniai, gyvenantys šeimose, dažniausiai savo ateitį siejo su vidurinio išsilavinimo įgijimu ir studijomis universitete. Tokie rezultatai gali būti interpretuojami kaip profesinė diskriminacija globos namų auklėtinių atžvilgiu, kadangi tarp šių dviejų tiriamųjų grupių egzistuoja daug individualių skirtumų, kuriais remiantis ir kuriuos ugdant įmanoma pasiekti plačios profesinių ketinimų bei profesijos įgijimo diferenciacijos.

Globos namų auklėtiniai, baigę 10 klasių, palieka globos namus ar internatines mokyklas ir tik nedaugelis įgyja vidurinį išsilavinimą. Vienas ar kitas buvęs šios įstaigos auklėtinis įstoja į aukštąsias mokyklas, o apie 70 proc. pasirenka mokytis profesinėse mokyklose. Dažniausiai vaiko globos institucijos neparengia auklėtinių savarankiškam gyvenimui, šeimai. Nors dauguma pilnametystės sulaukusių valstybinių globos įstaigų auklėtinių įgyja profesijas, tačiau jiems

sunku įsitraukti į normalų gyvenimą dėl neturėjimo nuolatinės gyvenamosios vietos (Kvieskienė, 2003).

Globos namų vaikų profesiniai ketinimai formuojasi lėtai. Auklėtiniai stengiasi aplinkinių akyse atrodyti našlaičiai, demonstruoti ištobulintą, įsisavintą bejėgiškumą, teikiantį jiems viltį būti globojamiems (Leliūgienė, 2003).

Išsilavinimo statistika (2006m): 46% vaikų iš globos namų baigia vidurinę mokyklą (t.y. 12kl.), kai tuo tarpu 84% vaikų baigia vidurinę, ne iš globos namų; 70% vaikų, paliekančių vaikų namus, teigia, kad nori stoti į aukštąją mokyklą, bet mažiau nei 50% baigia vidurinę mokyklą ir mažiau nei 10% iš baigusių vidurinę mokyklą stoja į kolegijas, ir, deja, tik 1% pabaigia pradėtą aukštąjį mokyklą („National and Local Statistics about Emancipating Foster Youth, žiūrėta 2010-10-15).

Leliūgienė ir Kovalenkovienė (2005) atliko tyrimą apie globos namų auklėtinių profesinį pasirinkimą. Tyrimas atskleidė, kad didesnės dalies globojamų vaikų profesijos pasirinkimas yra nemotyvuotas. Socialinį nekompetetingumą rodo nepakankamai gyvenant globos įstaigose iš(si)ugdyti socialiniai gebėjimai: motyvuotai veikti, būti savarankišku, atsakingai elgtis, turėti ateities perspektyvų. Renkantis profesijas, didžiausias dėmesys skiriamas profesijos „naudingumui“, labai dažnai neatsižvelgiant į sveikatą, pomėgius, potraukį vienai ar kitai veiklai.

Braslauskienė (2000) konstatuoja, kad vaikų globos įstaigoje vaikai auga uždaroje erdvėje, todėl neturi galimybių iki galo suvokti atviro gyvenimo vaizdo. Todėl savaime suprantama, kad jiems labai sunku planuoti savo ateitį, neužtikrinta ateitis kelia baimę.

Augienė (2009) pabrėžia, kad profesijos pasirinkimą sąlygoja įvairūs ne tik vidiniai, bet ir išoriniai veiksniai. Susidarius netinkamoms sąlygoms, vaikai gali įgyti ribotą savęs ir savo galimybių įsivaizdavimą. Susiformavęs vaikystėje požiūris į save ir savo galimybes yra toks tvirtas, kad žmogus gali nugyventi visą gyvenimą, realizuodamas jam primestą elgesio programą.

Našlaičių ir tėvų globos netekusių vaikų savarankiško gyvenimo ugdymo programoje (2007) teigiama, kad dažniausiai globos namų auklėtiniai profesines mokyklas pasirenka dėl to, kad nereikia mokėti už mokslą, lengviau galima gauti bendrabutį, o įstojusiam į aukštąją mokyklą pačiam reikia stengtis susirasti bendrabutį ar kitą būstą, gauti papildomų lėšų studijoms ar pragyventi, kol mokosi. Profesinės mokyklos pasirenkamos ir todėl, kad tėvų globos netekęs asmenys prasčiau mokosi, jų mokymosi ir aukštojo išsilavinimo siekimo motyvacija yra žemesnė. Daugelis nesugeba objektyviai įvertinti savo galimybes ir gebėjimus, nėra pasirinkę savo profesinio užimtumo.

Apibendrinant galima teigti, kad dauguma globos namų auklėtinių ketina tik įgyti pagrindinį išsilavinimą mokykloje ir toliau mokytis profesinio rengimo mokykloje ir tik vienas

kitas buvęs šios įstaigos auklėtinis įstoja į aukštąsias mokyklas. Renkamasi „naudingos“ profesijos, nes neužtikrinta ateitis kelia baimę.

2.2. Globos namuose gyvenančių paauglių ateities planavimas

Kools (1999) atliko tyrimą ir apklausė 12-19 metų paauglius iš vaikų globos namų, ir nustatė, kad paaugliai, praleidę du ar daugiau metų globos namuose, planuodami savo ateitį dažniau galvoja apie nesėkmes, nusivylimus ir traumas nei jų bendraamžiai augantys įprastose šeimose.

Geenen ir Powers (2006) atliko tyrimą su 90 tiriamųjų, kuriems reikalingas specialusis ugdymas. 45 iš šių tiriamųjų gyveno globos namuose, kiti 45 - šeimose. Tiriamųjų amžius nuo 16 iki 21 metų. Šio tyrimo metu buvo siekiama išsiaiškinti globos namų įtaką vaikų ateities planams. Buvo tirtos tokios ateities planų sritys: išsilavinimas, darbas, savarankiškas gyvenimas, laisvalaikis, sveikata ir kt. Courtney su kolegomis (2001) atliko tyrimą su vaikų globos namuose gyvenančiais paaugliais (amžiaus vidurkis 19 metų), norėdami nustatyti šių paauglių mintis apie ateities planus. Tyrimo rezultatai parodė, kad 85 procentai tiriamųjų teigė turintys planų, kaip reikės ieškotis darbo, priiminėti sprendimus, rūpintis sveikata, mažiau nei 70 procentų tiriamųjų teigė, kad žino kaip reikės elgtis su pinigais, pasinaudoti visuomeniniais ištekliais, susigaudyti teisiniuose reikaluose. Didžioji dalis tiriamųjų teigė, kad neturi tikslų planų, kaip reikės apsirūpinti gyvenamuoju būstu ir gyventi savarankiškai.

Našlaičių ir tėvų globos netekusių vaikų savarankiško gyvenimo ugdymo programoje (2007) rašoma, kad 2004 metais Vilniaus pedagoginis universitetas atliko tyrimą, norėdamas sužinoti globos namuose gyvenančių vaikų ateities planus. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad neretai jų gyvenimo šeimoje patirtis ir nuoskaudos išugdžiusios neigiamą požiūrį į šeimą. Vis dėlto, daugelis tėvų globos netekusių asmenų ketina kurti šeimą, auginti vaikus, nes, pasak jų, - tai viena didžiausių vertybių. Tad būtina juos sistemingai ir nuosekliai rengti šeimos gyvenimui, ugdyti tėvystės gebėjimus ir stiprinti juos.

Freundlich, Avery ir Padgett (2007) apklausė 21 respondentą, gyvenusius globos namuose. Tiriamųjų amžius nuo 18 iki 25 metų (13 iš jų moterys, 8 vyrai). Tyrimo rezultatai parodė, kad visi tiriamieji neturi konkrečių planų, susijusių su jų savarankišku gyvenimu, išėjus iš globos įstaigos. Jie teigė, kad ateitis jiems atrodo nereali, kad jie neturi reikiamų įgūdžių savarankiškam gyvenimui.

Apgyvendinimo statistika (2005 ir 2006m): per 18 mėnesių nuo paleidimo iš globos namų, 40 – 50 % jaunuolių tampa benamiais. Visos šalies mastu (turima omenyje Amerika) 27% benamių yra tie, kurie gyveno vaikų namuose. Globos namų priežiūros istorija siejama su benamyste būnant jaunesnio amžiaus ir išliekant benamiu ilgesnį laikotarpį. 65% jaunuolių,

paliekančių globos namus, reikia skubiai surasti gyvenamąją vietą. (Duomenys pateikti naudojantis „National and Local Statistics about Emancipating Foster Youth“, žiūrėta 2010-10-15).

Snieskienė, Bumblauskaitė (2005) teigia, kad padedant jaunuoliui pereiti į savarankišką gyvenimą, specialistai susiduria su jo apgyvendinimo, gyvenimo įgūdžių lavinimo, išsimokslinimo, profesinės veiklos, socialinio tinklo ir ryšių bei identiteto susiformavimo problemomis. Teigiama, kad savarankiškumas priklauso nuo turimų išteklių, svarbiausia – materialinių. Sėkmingai integracijai į visuomenę įtakos turi ne tik užimtumo, socialinės apsaugos ir integravimo į darbo rinką politika, bet ir būsto bei transporto politika. Savarankiškumas gali būti ugdomas per darbinę veiklą, laisvalaikį, formalųjį ugdymą, tačiau tam turi būti rengiamos konkrečios programos ir projektai, kuriojams valstybės. Apklausoje dalyvavę jaunuoliai teigė, kad jų paruošimas savarankiškam gyvenimui yra labai menkas arba jo išvis nėra; akcentuota, kad globos įstaigos turi juos visapusiškai parengti būsimiems gyvenimo sunkumams, ir pasiruošimas savarankiškam gyvenimui turėtų prasidėti ne vėliau likus metams iki išėjimo iš globos namų. Taigi dar kartą pabrėžiama, kad pasiruošimas ateičiai turėtų būti prioritetinga globos institucijų sritis.

1 lentelė

Vaikų ruošimo savarankiškam gyvenimui specifika šeimoje ir vaikų globos įstaigoje

Bendravimo patirtis šeimoje	Bendravimo patirtis globos įstaigoje
Šeima garantuoja šiltus emocinius ryšius, saugumo jausmą, pagarbų požiūrį į kitus žmones.	Įstaigoje vaikas neturi žmogaus, prie kurio galėtų prisirišti, todėl prarandamas saugumo, pasitikėjimo savimi jausmas.
Socialinis ir emocinis ryšys pilnavertis.	Auklėtiniai ir auklėtojai nesusiję emociniais ryšiais, santykiai paviršutiniški.
Tėvų buvimas šalia vaiko.	Tėvų auklėjimo pakeitimas institucine įstaiga.
Bendravimas natūralus, kryptingas, siekiant perduoti socialinę patirtį ir dorovines nuostatas, pilnaverčių tarpusavio santykių modelį.	Nepakankamai suformuojami bendravimo ir pilnaverčių ryšių su kitais žmonėmis įgūdžiai.
Ekonominis - ūkinis aspektas šeimoje	Ekonominis - ūkinis aspektas globos institucijoje
Šeimos nariai yra pasiskirstę tam tikromis pareigomis, įtraukti į ūkinę veiklą.	Globos įstaigų auklėtiniai nepakankamai įtraukti į ūkinę veiklą: rūbų, avalynės priežiūrą, maisto pirkimą ir gaminimą.
Vaikai kartu su tėvais lankosi parduotuvėse, turi galimybę stebėti šeimos biudžeto skirstymą ir planavimą.	Nėra mokomi tikslingai paskirstyti biudžeto.
Reali buitė.	Valstybė aprūpina maistu, rūbais, gyvenamuoju plotu.
Profesinės karjeros perspektyvos šeimoje	Profesinės karjeros perspektyvos globos namuose
Vaikai dažniau tikisi gerai arba labai gerai išlaikyti egzaminus ir įstoti į aukštąją mokyklą.	Globos namuose augantys vaikai dažniausiai mąsto apie profesinę mokyklą, kurią baigę greičiau pradėtų savarankišką gyvenimą.

Parengta darbo autorės pagal Leliūgienę (2002), Braslauskienę (2000), Rudzevičių (2002), Franz (2004) ir

kt.

Smagina (2000) atliko tyrimą apie globos namų vaikų adaptacijos nesėkmes. Apklauso metu buvo aiškinamasi, koks vaikų požiūris į gyvenimą vaikų globos namuose, jo vertinimas. Apklauso rezultatai parodė, ką vaikai mano apie gyvenimą vaikų globos namuose. Jie teigė, kad našlaičių įstaigoje jie laikomi „sterilioje aplinkoje“, nesuteikiančioje galimybių suvokti tikrą sudėtingą gyvenimą, laukiantį jų ateityje. Apklauso metu respondentų buvo paprašyta išskirti sunkumus, su kuriais jiems dažniausiai tenka susidurti. Paaiškėjo, kad vaikų namų auklėtiniai 1-oje vietoje didžiausius sunkumus patiria moksle (40 proc.), antroje vietoje – vidaus tvarkos taisyklių laikymosi būtinybė (30 proc.), draugų paieška (24 proc.). Dalis auklėtinių (16 proc.) pareiškė, kad jiems visiškai nėra jokių sunkumų. Visiškai kitaip atrodo problemos tiems auklėtiniams, kurie turi 3 metų savarankiško gyvenimo stažą.

Leliūgienė (2003) teigia, kad vaikų globos namuose neretai vyksta vienpusiškas, formalus darbas, kuris dėl būtinų vidaus tvarkos taisyklių laikymosi trukdo tinkamai parengti vaikus susidūrimui su realia buitimi. Neišsprendžia problemų ir ta piniginė suma, kuri įteikiama išleidžiant auklėtinius į gyvenimą. Kai kuriuose vaikų globos namuose auklėtiniai visiškai nėra mokomi elgtis su pinigais, kadangi auklėtojai nepakankamai tam skiria dėmesio. Dėl to ateityje auklėtiniai nesugeba ekonomiškai tvarkyti savo biudžeto. Vaikų globos namų auklėtiniams gyvenimiškų problemų metas ateina po išleistuvių, todėl šiuo laikotarpiu kompetentingo žmogaus parama ypač svarbi. Vaikų globos namuose trūksta ir kvalifikuotų specialistų, ne visur yra socialiniai pedagogai ir psichologai. Galima išskirti ir kitą problemą – ne visada efektyvus auklėtojų darbas su našlaičiais, tvarkant jų tolimesnį likimą.

Andriekienė (2003) nurodo, kad sulaukus pilnametystės ir išėjus iš globos namų ugdytiniams sunku įsilieti į pilnavertį gyvenimą ir darbą. Fragmentiški globos namų ugdytinių susitikimai su savo asocialios šeimos nariais dažnai turi neigiamą įtaką vaikams ir griaua kruopštų pedagogų darbą. Globos namų ugdytinių gyvenime per daug monotoniškumo, trūksta švenčių, pramogų, išvykų. Ugdytiniai ypač jaučia bendravimo su suaugusiais stygių. Tačiau vaikų globos namai užtikrina vaikų biologines teises.

Leliūgienė (2003) sako, kad apie vaikų gyvenančių internatinėse įstaigose socialinę dezadaptaciją liudija vaikų negatyvumas įsisavinant būtinus socialinius vaidmenis. Šis negatyvumas pagrįstas ankstesne patirtimi. Vaikas iš nenusisekusios šeimos nepasirengęs teigiamai įsisavinti šeimynykščio vaidmenį, nes matė neigiamus pavyzdžius biologinėje šeimoje. Šiems vaikams sunku įsijausti ir į būsimo šalies piliečio vaidmenį, nes jie dažniausiai pažeidžia visuomenėje įsitvirtinusias taisykles ir normas. Tačiau gyvenime žmogus sutinka daugybę kliūčių ir nusivylimų, kurių nė vienam nepasiseka išvengti, tarp jų ir globos namų auklėtiniams. Jeigu neišmokstama jų tinkamai sutikti ir nugalėti, tai gyvenimas gali virsti ištisa nusivylimų grandine.

Apibendrinant atliktus įvairių autorių tyrimus galima teigti, kad paauglių, augančių globos namuose, ateities planai visose srityse yra menkesni nei vaikų, augančių įprastose šeimose, t.y. vaikai, augantys globos namuose, visose tirtose srityse turi mažiau planų, jie ne tokie detalūs ir konkretūs. Be to, globos namų auklėtiniai daug rečiau žino, kaip įgyvendinti norimus tikslus, bei į ką reiktų kreiptis pagalbos norint juos pasiekti. Tyrėjai tokius rezultatus aiškina tuo, kad vaikai iš vaikų globos namų, neturėdami artimų ryšių su tėvais, negali susikurti tinkamų ateities planų.

3 skyrius. GLOBOS NAMUOSE GYVENANČIŲ PAAUGLIŲ PATIRIAMŲ PROBLEMŲ SĄSAJOS SU ATEITIES PERSPEKTYVOMIS

3.1. Tyrimo metodika

Bendroji mišraus tipo dizaino tyrimo proceso logika. Mišraus tyrimo strategija realizuota magistro darbe ir apima kiekybinių ir kokybinių metodų derinimą ir svarstymus apie skirtingų tipų duomenų kombinavimą (žr. 5 priedą, 3 pav.). Remiamasi prielaida, kad skirtingų duomenų rinkimas suteikia geresnį tyrimo problemos supratimą (Žydžiūnaitė, 2007), t.y. duomenų rinkimas apėmė tekstinės informacijos (rašinėliai) ir skaitmeninės informacijos (kausimynas) rinkimą. Pirmasis tyrimo etapas – *kokybinis tyrimas* sudarė galimybes atskleisti globos namuose gyvenančių paauglių siekius ir sunkumus, remiantis patiriamų situacijų analize. Atliekant kokybinį tyrimą, respondentams pateikiama užduotis, t.y. parašyti teminį rašinėlį „Mano gyvenimo siekiai ir sunkumai“ (žr. 2 priedą). Rašinėlis padeda atskleisti kokie yra globos namuose gyvenančių paauglių siekiami tikslai, savęs vertinimo ir suvokimo ypatumai, kokios yra dabartinio gyvenimo sunkumų ir problemų sąsajos su ateities perspektyvomis. Duomenys apdoroti taikant turinio (content) analizės metodą.

Pagal Žydžiūnaitę (2004), atlikto tyrimo duomenų apdorojimo proceso pagrindinės dalys buvo šios: 1) rašinėlių teksto surašymas į kompiuterio bylą; 2) rašinėlių skaitymas ir analizė, remiantis kokybinės content analizės technika; 3) kokybinio tyrimo rezultatų pateikimas; 4) tikslinės mokslinės literatūros analizė; 5) gautų tyrimo rezultatų interpretacija; 5) tyrimo rezultatų aptarimo dalies parengimas.

Mokslinės literatūros analizė atlikta kaip jungiamoji kokybinio ir kiekybinio tyrimo grandis. Kokybinio tyrimo rezultatais vadovaujamosi kaip pirmine informacija, vykdant šaltinių atranką, taip pat siekiant pagrįsti gautus rezultatus. *Kiekybinis tyrimas* realizuotas siekiant atskleisti globos namuose gyvenančių paauglių patiriamų problemų sąsajas su ateities perspektyvomis. Atlikus tyrimo objekto operacionalizaciją, remiantis mokslo šaltinių analize bei kokybinio tyrimo rezultatais, parengtas klausimynas, kurį sudaro: savęs vertinimas, gyvenimo tikslai ir siekiai, kasdieninė veikla, profesinio apsisprendimo veiksniai, išsilavinimo reikšmė, sunkumai ir problemos bei jų įveika, savarankiško gyvenimo ir ateities perspektyvos (žr. 1 priedą).

Kiekybinis tyrimas praplečia ir papildo kokybinio tyrimo rezultatus, atskleisdamas globos namuose gyvenančių paauglių patiriamų problemų sąsajas su ateities perspektyvomis. Faktorinė analizė sudarė sąlygas atskleisti tiriamo reiškinių – *patiriamų problemų ir ateities perspektyvų sąsajų* – struktūrą, t.y. atskleistos pagrindinės tiriamo objekto dimensijos ir jų charakteristikos. Patiriamų problemų sąsajų su ateities perspektyvomis atskleidimas suteikia galimybę globos

namų specialistams identifikuoti esamą situaciją, leidžia lengviau suvokti problemos svarbą, priežastis ir pasekmes bei numaćius galimus problemų sprendimų būdus pritaikyti efektyvesnes ugdymo priemones.

Siekiant nustatyti globos namuose gyvenančių paauglių patiriamų problemų sąsajas su ateities perspektyvomis, taikyti šie *statistiniai metodai*: tyrimo duomenų kiekybinė aprašomoji ir daugiamatė analizė atlikta SPSS 17.0 kompiuterine programa, taikant **aprašomuosius** ir **daugiamačius** (faktorinė analizė) statistinius metodus. Tarpusavio ryšiams tarp globos namuose gyvenančių paauglių patiriamų problemų ir ateities perspektyvų ištirti taikyta koreliacinė analizė.

Kiekybinio tyrimo etika. Siekiant nepažeisti socialinių tyrimų etikos, gautas globos namų vadovų sutikimas (žr. prieduose), tartasi su globos namų auklėtojais ir kreiptasi į vaikus. Globos namų auklėtiniais buvo suprantamai paaiškinti tyrimo tikslai ir uždaviniai bei prašoma jų sutikimo dalyvauti tyrime. Akcentuojami dalyvavimo savanoriškumo ir anonimiškumo principai, laisvo apsisprendimo galimybė dalyvauti tyrime. Buvo derinamas auklėtojams ir vaikams patogus laikas.

Globos namuose gyvenančių paauglių patiriamų problemų sąsajų su ateities perspektyvomis tyrimas atliktas *šiais etapais*:

Pirmasis etapas vyko **kokybinio tyrimo** pagrindu: žvalgomasis kokybinis tyrimas atliktas 2010 m. balandžio mėn., taikant rašinėį „Mano gyvenimo siekiai ir sunkumai“. Šiuo kokybiniu tyrimu siekta tirti globos namuose gyvenančių paauglių socialinę realybę tokią, kokią mato jie patys.

Antrasis etapas – mokslinės literatūros analizė.

Trečiasis etapas vyko **kiekybinio tyrimo pagrindu**: tyrimas atliktas 2011 m. sausio vasario mėn., kuriuo siekta ištirti globos namuose gyvenančių paauglių patiriamų problemų sąsajas su ateities perspektyvomis (žr. 5 priedą).

3.2. Tyrimo dalyviai

Kokybinio ir kiekybinio tyrimo imties populiaciją sudaro 11-18 metų Raseinių, Radviliškio, Kelmės raj., Vijurkų, Šiaulių, Kuršėnų ir Telšių vaikų globos namų auklėtiniai. Anketinės apklausos respondentų imties tūrio parinkimas siejamas su Raseinių, Radviliškio, Kelmės, Šiaulių, Kuršėnų ir Telšių vaikų globos namuose gyvenančių vaikų skaičiais. Globos namų duomenimis 2010 sausio mėn. gyveno 11-18 metų auklėtinių: Raseinių vaikų globos namuose 36, Telšių -59, Radviliškio – 24, Šiaulių – 56, Kuršėnų – 48, Kelmės raj, Vijurkų – 27 auklėtiniai. Tokiu būdu generalinę aibę sudarė 250 auklėtinių.

Remiantis Rudzkienės (2005) pateikta formulė¹ imties dydžiui apskaičiuoti, galima teigti, kad esant generalinės aibės visumai $N=250$ auklėtinių, imties tūris turėtų būti 152 respondentai. Kai toks imties tūris, o generalinė aibė $N=250$, paklaida yra 5 proc., o tai iš esmės tenkina galimos paklaidos dydžio reikalavimus.

Kokybinio tyrimo imties sudarymo charakteristika. Kokybinei tyrimo imčiai sudaryti netaikomi griežti tūrio reikalavimai, nes duomenų reprezentatyvumą lemia ne atsitiktiniai tiriamųjų parinkimo būdai, o lankstūs vienokie ar kitokie teoriniai teiginiai (Kardelis, 2002). Vadovautasi kokybinės tyrimo imties sudarymo principais, kad respondentai galėtų pateikti informacijos apie savo patirtį. Kokybinės imties sudarymo principas yra atsitiktinis. Žvalgomajame tyrime daugiausia informacijos apie savo gyvenimo siekius ir sunkumus pateikė 14-17 metų globos namų auklėtiniai ($N=17$).

Kiekybinio tyrimo imties sudarymo charakteristika. Kiekybinio tyrimo imties tūrio sudarymo charakteristiką lėmė atsitiktinės atrankos principas. Apklausoje dalyvavo 156 globos namų auklėtiniai (92 merginos ir 64 vaikinai), gyvenantys Raseinių, Radviliškio, Kelmės raj., Vijurkų, Šiaulių, Kuršėnų ir Telšių vaikų globos namuose.

3.3. Globos namuose gyvenančių paauglių rašinėlio „Mano gyvenimo siekiai ir sunkumai“ turinio (content) analizės rezultatai

Pasak Žydzūnaitės (2003), kokybinės turinio analizės tikslas – suskaičiuoti informaciniame masyve tyrimui įdomius prasminius vienetus. Kokybinė turinio (content) analizė atlikta remiantis daugkartiniu teksto skaitymu, kategorijų turinio išskaidymu į subkategorijas ir jų interpretavimu bei jų pagrindimu iš teksto ekstrahuotais įrodymais.

Gautuose tekstuose atsispindi globos namuose gyvenančių vaikų patirtys, nuostatos, jausmai ir emocijos, konkretizuojamas kontekstas. Turinio (content) analizė remiasi interpretacija, todėl kategorijų ir subkategorijų išskyrimas buvo kūrybiškas procesas, kuriuo siekta atkoduoti tekste esančias prasmes. Tokia analizė leido išskirti tiriamųjų patiriamas problemas, kurios gali turėti turinį įtakos savarankiško gyvenimo planavimui. Respondentų demografinės charakteristikos pateikiamos 2 lentelėje.

2 lentelė

¹ Formulės šaltinis: Schwarze J., (1993). *Grundlagen der Statistik 2. 5 edition*. Herne/Berlin: Neune Wirtschaftsbrieft.

Demografinės respondentų charakteristikos

Imties dydis	N=17
Lytis	11 merginų, 6 vaikinai
Amžiaus vidurkis	14-17 m.

Atlikus globos namuose gyvenančių vaikų siekiamų tikslų turinio (content) analizę, išskirtos 8 pagrindinės kategorijos ir 9 subkategorijos. Globos namuose gyvenančių vaikų siekiami tikslai (kategorijos ir subkategorijos) pateikiami 3 lentelėje.

3 lentelė

Globos namuose gyvenančių vaikų siekiami tikslai (kategorijos ir subkategorijos)

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
Darbas	Darbo susiradimas	<i>Susirasti darbą.</i>
Gyvenamoji vieta	Gyvenamosios vietos susiradimas	<i>[...] ir susirasti kur gyventi.</i>
Pilnametystė	Pilnametystės laukimas	<i>[...] greičiau sulaukti 18 m. ir dingti iš globos namų.</i>
Mokyklos baigimas	Mokyklos baigimo siekimas	<i>Baigti mokyklą ir įgyti profesiją.</i>
		<i>Reikia baigti mokslus.</i>
		<i>Baigti mokyklą.</i>
		<i>Mano tikslas baigti mokyklą.</i>
	<i>Baigti 10 klasių.</i>	
Išsilavinimo siekimas	Aukštojo mokslo siekimas	<i>Pasiekti mokslo aukštumų.</i>
Profesijos mokymasis	Įstojimas į profesinę mokyklą	<i>Įstoti į profesinę mokyklą.</i>
	Siuvimo mokymasis	<i>Vėliau stoti mokyti siuvėjos amato.</i>
Savirealizacijos siekimas	Šokių grupės sukūrimas	<i>Sukurti savo šokių grupę.</i>
Grįžimas į šeimą	Didžiausias tikslas grįžti pas mamą	<i>Didžiausias gyvenimo tikslas grįžti į šeimą pas mamą.</i>

Globos namuose gyvenančių vaikų siekiamus tikslus galima apibūdinti šiomis kategorijomis: *darbas, gyvenamoji vieta, pilnametystė, mokyklos baigimas, mokslo siekimas, profesijos mokymasis, savirealizacijos siekimas ir grįžimas į šeimą.*

Respondentai apibūdino, kokie yra jų siekiami tikslai. Pasisakymai išryškina kelis momentus.

Kategorijos „**Mokyklos baigimas**“ turinys rodo, kad dauguma vaikų globos namų auklėtinių gyvenimo tikslą suvokia kaip mokyklos baigimą („*mano tikslas baigti mokyklą*“, „*reikia baigti mokslus*“).

Kategorija „**Profesijos mokymasis**“ paaiškina, kad globos namų auklėtiniai nėra linkę siekti aukštojo išsilavinimo, o gyvenimo tikslu nurodo esant profesijos įgijimą. Juos neramina gyvenamosios vietos susiradimas („*ir susirasti kur gyventi*“) bei įsidarbinimas. Gauti duomenys patvirtina Kvieskienės (2003) teigimą, kad 70 proc. globos namų auklėtinių pasirenka mokytis profesinėse mokyklose, tačiau jiems sunku įsitraukti į normalų gyvenimą dėl neturėjimo nuolatinės gyvenamosios vietos.

Kategorija „**Grįžimas į šeimą**“ atskleidžia respondentų šeimos ilgesį, išgyvenimus dėl atskyrimo nuo biologinės šeimos. Čia projektuojasi ryšys tarp dabartinių patiriamų išgyvenimų ir emocinių sunkumų su savarankiško gyvenimo planavimu ir turi neigiamos įtakos ateities tikslų siekimui.

Respondentai siekiamais ateities tikslais nurodė „sukurti savo šokių grupę“, „pasiekti mokslo aukštumų“, kiti teigė norintys greičiau sulaukti pilnametystės ir gyventi savarankiškai.

Apibendrinant respondentų išsakytus siekiamus tikslus, galima teigti, kad tik nedidelė dalis kelia sau didesnius ateities tikslus: suplanavę mokytis profesijos, įgyti aukštąjį išsilavinimą, siekia savirealizacijos veikloje. Daugumos respondentų pasisakymuose išryškėjo šeimos ilgesys, neramina gyvenamosios vietos susiradimas ir darbo paieška, laukiama pilnametystės, kad greičiau išeiti iš globos namų. Dauguma respondentų savo gyvenimo tikslą suvokia kaip mokyklos baigimą.

Atlikus savęs vertinimo ir suvokimo ypatumų turinio (content) analizę, išskirtos 4 pagrindinės kategorijos ir 29 subkategorijos. Savęs vertinimo ir suvokimo ypatumai (kategorijos ir subkategorijos) analizė pateikiama 4 lentelėje.

4 lentelė

Savęs vertinimo ir suvokimo ypatumai (kategorijos ir subkategorijos)

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
Adekvatus savęs vertinimas	Supratingumas	<i>Esu supratinga.</i>
	Užuojauta	<i>Užjaučiu kitus.</i>
	Gerumas	<i>Esu geras žmogus.</i>
	Pagalba kitiems	<i>[...] stengiuosi kitiems padėti.</i>
	Kitų paguodimas	<i>[...] visada paguodžiu kitus, kai kitiems yra liūdna.</i>
	Paslaugumas	<i>[...] esu paslaugi.</i>
	Tvarkingumas	<i>Auklėtoja sako, kad esu tvarkinga, nors ką aš žinau.</i>
	Kruopštumas	<i>[...] kruopštumo tai užtenka.</i>
	Draugiškumas	<i>[...] save galėčiau apibūdinti kaip draugišką.</i>
	Paprastumas	<i>[...] esu paprasta.</i>
	Linksmumas	<i>[...] linksma.</i>
	Mėgsta, kad yra pastebimas	<i>Mėgstu būti visą laiką pastebėtas.</i>
Protingumas	<i>Esu labai protingas.</i>	
Aukštas savęs vertinimas	Išskirtinumas ir unikalumas	<i>Esu žmogus išskirtinis ir unikalus.</i>
Žemas savęs vertinimas	Uždarumas	<i>Esu paauglys, uždaro būdo.</i>

4 lentelės tęsinys

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
-------------------	----------------------	---------------------------

Žemas savęs vertinimas	Uždarumas	<i>Būnu dažnai užsidariusi savyje.</i>
	Kuklumas	<i>[...] kukli.</i>
	Nedrašumas	<i>[...] nedrąši.</i>
	Piktumas	<i>[...] esu piktas.</i>
	Maištingumas	<i>Esu maištinga paauglė.</i>
	Piktumas	<i>[...] save apibūdinu kaip piktą vaiką.</i>
	Užsispyrimas	<i>[...] esu užsispyrusi.</i>
	Nemokėjimas draugauti	<i>[...] nemoku draugauti.</i>
	Kartais išdykaujantis	<i>[...] kartais esu išdykęs.</i>
	Mokykloje nėra tylus	<i>[...] o mokykloje esu ne toks tylus.</i>
	Tingėjimas	<i>Esu tinginys</i>
	Mažai bendraujantis	<i>[...] truputį bendraujantis.</i>
Savęs suvokimas pagal amžiaus tarpsnį	Paauglystė	<i>Esu paauglė.</i>
		<i>Paauglys.</i>

Globos namų auklėtiniai savęs vertinimo ir suvokimo ypatumus apibūdina kategorijomis: *adekvatus savęs vertinimas, aukštas savęs vertinimas, žemas savęs vertinimas, savęs suvokimas pagal amžiaus tarpsnį.*

Kategorija „**Adekvatus savęs vertinimas**“ atskleidžia palankų globos namų auklėtinių suvokimą apie save kaip apie supratingą, paslaugų, draugišką, protingą. Werner, Jochson (2004) nurodo, kad adekvatus savęs vertinimas yra vienas svarbiausių veiksnių įtakojančių sėkmingą suaugusių vaikų prisitaikymą visuomenėje. Tokiems vaikams aukštą savivertę padeda susikurti artimųjų palaikymas ir globa. Galima teigti, kad aukštu savęs vertinimu pasižymi tie globos namų auklėtiniai, kurių artimi ryšiai su tėvais ar giminaičiais nėra nutrūkę.

Kategorijoje „**Žemas savęs vertinimas**“ išryškėja apibendrinta neigiama nuomonė apie save. Respondentai išsakė nepagrįstą suvokimą apie save kaip žemesnį individą už kitus: *[...] save apibūdinu kaip piktą vaiką, [...] esu tinginys, [...] maištinga paauglė* ir pan. Kiti pasisakiusieji save suvokia kaip nedrąsų, kuklų, užsidariusį savyje. Tyrimo rezultatai iš dalies sutampa su Braslauskienės (2000) tyrimo išvadomis: bešeimiai vaikai yra didžiąja dauguma jautrūs, nepasitikintys savo jėgomis, nes jautėsi emociškai nesaugūs, kadangi elgetavo, dirbo sunkius darbus, verčiami tėvų ieškojo maisto. Respondentams trūksta saugumo jausmo ir asmeninių poreikių patenkinimo.

Išryškėjo nedidelės dalies respondentų aukštas savęs vertinimas: respondentai nurodė, kad pasižymi unikalumu ir išskirtinumu. Kiti nurodė save suvokiantys pagal amžiaus tarpsnį „esu paauglė“ ir pasitikėjimo savimi neatskleidė.

Apibendrinant galima teigti, kad gauti savęs vertinimo kokybinio tyrimo rezultatai atskleidžia sąsajas su ateities perspektyvomis: žemas savęs vertinimas gali neigiamai įtakoti

profesinių ketinimų realizavimą, savarankiškos ateities planavimą. Neadekvatus žemas savęs vertinimas rodo globos namuose gyvenančių vaikų nepasitikėjimą savimi, nes respondentai nepakankamai vertina save, nepasitiki savo jėgomis. Išryškėja noras užsibrėžti kuo mažesnius ateities tikslus, kad išvengti nesėkmės.

Sumanymų įgyvendinimo ypatybės (kategorijos ir subkategorijos) analizė pateikiama 5 lentelėje. Išskirtos 6 kategorijos ir 7 subkategorijos.

5 lentelė

Sumanymų įgyvendinimo ypatybės (kategorijos ir subkategorijos)

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
Suaugusiųjų ir giminaičių pagalba	Suaugusiųjų pagalba tikslų siekimo procese	<i>Man padeda siekti gyvenimo tikslų suaugusieji.</i>
	Giminių pagalba įgyvendinant sumanymus	<i>[...] padeda giminės.</i>
Tikėjimas	Tikėjimo įtaka tikslų siekimui	<i>Tikėjimas mane įkvepia siekti savo tikslų.</i>
Geri mokymosi rezultatai	Įgyvendinti sumanymus padeda geras mokymasis	<i>[...] gerai mokytis, norint įgyvendinti savo tikslą.</i>
Perspektyvi specialybė	Galvojimas apie perspektyvią specialybę	<i>Aš vis galvoju, kaip pasirinkti perspektyvią specialybę, visada stengiuosi derinti savo galimybes su sugebėjimais.</i>
Galimybių ir sugebėjimų derinimas	Galimybių ir sugebėjimų derinimas tikslų siekimo procese	<i>Derinu galimybes ir sugebėjimus.</i>
Kritiškas savo veiklos vertinimas	Drąsos ir ryžto stoka versus noras	<i>Noro turiu daug, tačiau per mažai drąsos ir ryžto.</i>

Respondentų pateiktuose pasisakymuose atsispindi sumanymų įgyvendinimo ypatybės.

Kategorija „**Suaugusiųjų ir giminaičių pagalba**“ apima subkategorijas „Suaugusiųjų pagalba tikslų siekimo procese“ ir „Giminių pagalba įgyvendinant sumanymus“, kurios atskleidžia, kad siekiant gyvenimo tikslų yra svarbi giminių ir kitų suaugusiųjų pagalba. Iš gautų tyrimo duomenų galima manyti, kad respondentai nepasitiki savo jėgomis, nes kreipiasi pagalbos į kitus asmenis.

Kategorija „**Tikėjimas**“ ir ją paaiškinanti subkategorija „Tikėjimo įtaka tikslų siekimui“ rodo, kad siekti savo tikslų įkvepia tikėjimas Dievu. Galima teigti, kad respondentai tiki savaimine sumanymų įgyvendinimo sėkme, mano, kad nereikia kitokių pastangų.

Kaip siekia sumanymų įgyvendinimo, respondentai nurodė, kad „*noro turiu daug, tačiau per mažai drąsos ir ryžto*“. Galima teigti, kad respondentai stokoja vidinės motyvacijos veikti, tikėdamiesi paramos ir palaikymo iš aplinkos.

Dalis respondentų nurodė, kad įgyvendindami savo sumanymus, derina galimybes ir gebėjimus, tiki, kad įgyvendinti sumanymus padės geras mokymasis ir svarsto kokią pasirinkti perspektyvią specialybę.

Apibendrinant tyrimo rezultatus galima teigti, kad globos namų auklėtiniai jaučiasi nesaugūs, iš anksto orientuoti į nesėkmę. Įgyvendinant savo sumanymus tikimasi pagalbos iš aplinkos ir emocinio palaikymo. Įsitikinimai savo gebėjimais paauglystėje gali nulemti savarankiško gyvenimo planavimą. Tačiau dalis respondentų nurodė, kad sugeba derinti galimybes ir sugebėjimus, domisi perspektyviomis specialybėmis, norėdami pasiekti savo tikslų, stengiasi gerai mokytis.

Atlikus tikslui pasiekti būtinų savybių turinio (content) analizę, išskirtos 3 pagrindinės kategorijos ir 3 subkategorijos. Tikslui pasiekti būtinų savybių (kategorijos ir subkategorijos) analizė pateikiama 6 lentelėje.

6 lentelė

Tikslui pasiekti būtinos savybės (kategorijos ir subkategorijos)

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
Drąsa	Drąsos ugdymas	[...] ir drąsą.
Dalykiškumas	Dalykiškumo ugdymas	Labiausiai reikia išsiugdyti dalykiškumą.
Savybių neigimas	Tikslui pasiekti savybės nereikalingos	Nėjokių savybių nereikia, ką apmąstai, tai ir būna gerai.

Respondentai tikslui pasiekti būtinas savybes apibūdina kategorijomis *drąsa, dalykiškumas ir savybių neigimas*“.

Kategorija „**Drąsa**“ ir ją paaiškinanti subkategorija „Drąsos ugdymas“ rodo, kad respondentai, norėdami pasiekti savo tikslą, mano, jog reikia ugdyti drąsą. Šiame kontekste išryškėja ankstyvos neigiamos patirties įtaka.

Kategorija „**Savybių neigimas**“ atskleidžia respondentų pamąstymus apie tikslui pasiekti būtinas savybes. Respondentai nurodė, kad „*nėjokių savybių nereikia, ką apmąstai, tai ir būna gerai*“. Gauti tyrimo duomenys leidžia daryti prielaidą, kad globos namų auklėtiniai, neturėdami artimų ryšių su tėvais, nesugeba siekti tikslų, jiems sunku susikurti tinkamus ateities planus. Čia pastebimos sąsajos tarp dabartinio gyvenimo sunkumų ir ateities perspektyvų.

Apibendrinant galima teigti, kad respondentai gyvenimo tikslui pasiekti svarbiausiomis savybėmis išskyrė *drąsą ir dalykiškumą*. Tik nedaugelis globos namų auklėtinių teigė, kad tikslui pasiekti nereikia jokių savybių, mano, kaip apmąstai taip ir bus gerai.

Atlikus globos namų auklėtinių elgesio savybių turinio (content) analizę, išskirtos 3 pagrindinės kategorijos ir 8 subkategorijos. Globos namų auklėtinių elgesio savybių (kategorijos ir subkategorijos) analizė pateikiama 7 lentelėje.

7 lentelė

Globos namų auklėtinių elgesio savybės (kategorijos ir subkategorijos)

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
Savybės, nukreiptos į tarpusavio santykius su kitais žmonėmis	Tiesos ieškojimas	[...] bet savo tiesą įrodau. [...] nutylėti man sunku. Man patinka sakyti viską tiesiai šviesiai, dėl to kyla problemų su draugais, mokytojais.
	Konfliktiškumas	Esu konfliktiška, taip sako auklėtoja.
	Nervingumas	Nervina auklėtojos su savo nurodymais.
	Šiltų santykių palaikymas	Su draugais stengiuosi išlaikyti kuo šiltesnius santykius.
	Melavimas	[..] .kartais pameluju.
	Savybės, nukreiptos į santykį su pačiu savimi	Pasitikėjimo savimi nebuvimas
Reikalinga elgesio kontrolė		Reikia kontroliuoti savo elgesį.
Savybės, susijusios su veikla	Tingėjimas	Labai tingiu dirbti.

Globos namų auklėtinių elgesio savybes nusako kategorijos: *savybės, nukreiptos į tarpusavio santykius su kitais žmonėmis; savybės, nukreiptos į santykį su pačiu savimi ir savybės, susijusios su veikla*“.

Kategorijos „**Savybės, nukreiptos į tarpusavio santykius su kitais žmonėmis**“ turinys atspindi, kad respondentai pasižymi tokiomis elgesio savybėmis kaip tiesos ieškojimas, melavimas, konfliktiškumas, nervingumas. Samošonok, Žukauskienės, Gudonio (2006) atliktas tyrimas taip pat patvirtina gautus duomenis, kad globos namų auklėtinių agresyvus, priešiškas elgesys, nesugebėjimas laikytis visuomenėje priimtų elgesio normų bei taisyklių gali būti sietini su vaikystėje išgyventais traumuojančiais įvykiais, prosocialaus tėvų elgesio pavyzdžio trūkumu, ankstyva neigiama patirtimi, o tai apsunkina socialiai priimtino elgesio formavimąsi.

Respondentų pasisakymuose atsiskleidė savybės, susijusios su veikla: „labai tingiu dirbti“, nurodė, kad stokoja palaikymo ir pasitikėjimo savimi. Nurodo, kad yra konfliktiški, nervingi, ieškantys savosios tiesos.

Apibendrinant gautus kokybinio tyrimo rezultatus, galima teigti, kad respondentai nepasitiki savo jėgomis, pabandę veikti ir susidūrę su pirmaisiais sunkumais, veiklą nutraukia. Tačiau tai būdinga ne visiems respondentams, nes kiti globos namų auklėtiniai teigia suprantantys, kad reikia kontroliuoti savo elgesį, stengiasi išlaikyti kuo šiltesnius santykius su draugais.

Atlikus globos namų auklėtinių ugdytinų elgesio savybių turinio (content) analizę, išskirtos 6 pagrindinės kategorijos ir 6 subkategorijos. Globos namų auklėtinių ugdytinų elgesio savybės (kategorijos ir subkategorijos) pateikiamos 8 lentelėje.

8 lentelė

Globos namų auklėtinių ugdytinų elgesio savybės (kategorijos ir subkategorijos)

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
Pasitikėjimas	Pasitikėjimo savimi stoka	[...] <i>pasitikėjimo savimi stoka.</i>
Palaikymas	Palaikymo stoka	[...] <i>kitų palaikymo stoka.</i>
Atkaklumas	Atkaklumo stoka	<i>Trūksta atkaklumo. drąsos, supratimo.</i>
Drąsa	Ugdyti drąsą	[...] <i>drąsos.</i>
Supratimas	Ugdyti supratimą	[...] <i>supratimo.</i>
Savikontrolė	Savikontrolės stoka	<i>Kontroliuoti save.</i>

Respondentų ugdytinas elgesio savybes nusako kategorijos: *pasitikėjimas, palaikymas, atkaklumas, drąsa, supratimas ir savikontrolė.*

Kategorijos „**Pasitikėjimas**“ turinys atskleidžia, kad respondentai nepasitiki savimi „*pasitikėjimo savimi stoka*“ ir mano, kad šią elgesio savybę reikia ugdyti.

Respondentai tyrimo metu pasisakė manantys, kad jiems reikia įgyti pasitikėjimo savimi, atkaklumo, drąsos, savikontrolės savybes, kurios padėtų siekti tikslų ir įveikti sunkumus.

Atlikus žmonių, kurie padeda globos namų auklėtiniams siekti gyvenimo tikslų turinio (content) analizę, išskirtos 3 pagrindinės kategorijos ir 9 subkategorijos. Žmonių, kurie padeda siekti gyvenimo tikslų (kategorijos ir subkategorijos) analizė pateikiama 9 lentelėje.

9 lentelė

Žmonės, kurie padeda siekti gyvenimo tikslų (kategorijos ir subkategorijos)

Kategorija	Subkategorija	Subkategorija
Žmonės mokyklos aplinkoje	Mokytojų pagalba	<i>Mokytojai man daug padeda.</i>
	Auklėtojų pagalba	[...] <i>kai auklėtojos paragina, noras dar didesnis pasidaro.</i>
		<i>Šiuo metu padeda auklėtoja.</i>
		<i>Labiausiai man padeda siekti savo tikslo auklėtojos.</i>
Direktorės pagalba	[...] <i>padeda direktorė.</i>	
Žmonės artimoje aplinkoje	Giminių pagalba	<i>Padeda giminės.</i>
	Draugo pagalba	<i>Tai man padeda draugas.</i>
	Brolio pagalba	[...] <i>arba brolis, pasišneku.</i>
		[...] <i>, dar brolis pataria.</i>
	Padedą draugai, draugės	[...] <i>draugai, draugės.</i>
Suaugusiųjų pagalba	<i>Man padeda siekti gyvenimo tikslų suaugusieji.</i>	
Šeimos aplinka	Tėvų pagalba	<i>Man tėvai padeda ir su jais išsprendžiame viską, ką galime.</i>

Respondentai žmones, kurie padeda, siekti gyvenimo tikslų nurodė kategorijomis: *žmonės mokyklos aplinkoje, žmonės artimoje aplinkoje ir šeimos aplinka.*

Kategorija „**Žmonės mokyklos aplinkoje**“ ir ją apimančios subkategorijos „Mokytojų pagalba“, „Auklėtojų pagalba“ ir „Direktorės pagalba“ rodo, kad respondentams šiuo metu siekti užsibrėžtus tikslus padeda ugdytojai. Respondentai nurodė, kad „*labiausiai man padeda siekti savo tikslo auklėtojos*“ ir „*kai auklėtojos paragina, noras dar didesnis pasidaro*“.

Būtent šiuo aspektu išryškėjo, koks svarbus yra ugdytojo vaidmuo vaikams, kurie yra atskirti nuo šeimos.

Kategorijos „**Žmonės artimoje aplinkoje**“ turinys rodo, kad respondentams siekti gyvenimo tikslų padeda giminės, brolis „*dar brolis pataria*“, reikšmingais nurodomi taip pat draugai ir draugės.

Kategorija „**Šeimos aplinka**“ ir ją apimanti subkategorija „Tėvų“ pagalba“ turinys atskleidžia, kad ne visų respondentų ryšiai su tėvais yra nutrūkę. Tai paaiškina įrodantis teiginys, kad „*man tėvai padeda ir su jais išsprendžiame viską, ką galime*“.

Stulpinas (2005) pažymi, kad kiekvienas žmogus turi savus tikslus ir savaip juos suvokia. Pats tikslo siekimo procesas skatina paauglį tobulėti ir suteikia jam džiaugsmą. Paauglys privalo turėti gyvenimo tikslą ir sugebėti atrasti gyvenimo prasmę. Svarbu ugdyti teigiamas nuostatas, konstruktyviai spręsti konfliktus ir kylančias problemas.

Apibendrinant teigtina, kad respondentams siekiant užsibrėžtų tikslų svarbiausias vaidmuo tenka ugdytojams. Taip pat svarbūs gyvenimo tikslų siekimui yra artimų giminių ir draugų patarimai bei palaikymas.

Atlikus pagrindinių globos namų auklėtinių sunkumų ir problemų turinio (content) analizę, išskirtos 5 pagrindinės kategorijos ir 18 subkategorijų. Pagrindinių globos namų auklėtinių sunkumų ir problemų (ketegorijos ir subkategorijos) analizė pateikiama 10 lentelėje.

10 lentelė

Pagrindiniai globos namų auklėtinių sunkumai ir problemos (kategorijos ir subkategorijos)

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
Mokymosi motyvacijos problemos	Nenoras mokytis	<i>Mokslai sekasi blogai – tingiu mokytis.</i>
	Mokymosi sunkumai	<i>Pagrindiniai sunkumai yra mokslas, kuo tolyn, tuo sunkyn.</i>
Socialinės šeimos problemos	Mamos girtavimas	<i>Mama dažnai geria su močiute ir tėvu.</i> <i>Mama geria.</i>
	Pinigų trūkumas šeimoje	<i>Mama manęs su sese nelanko, nes neturi pinigų ir ką mums atnešti.</i>
Psichologinės problemos	Šeimos ilgesys	<i>Einu ne į mokyklą, bet pas mamą, tada pameluoju.</i>
		<i>Labai noriu gyventi su mama.</i>

10 lentelės tęsinys

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
Psichologinės problemos	Nepripažinimas tarp bendraamžių	<i>Dažniau būnu vienas.</i>
	Nemokėjimas draugauti	<i>Nemoku draugauti.</i>
Elgesio problemos	Bandymas vagiliauti	<i>Buvau pradėjęs vagiliauti.</i>
	Pykčiai su mokytojais	<i>Su mokytojais pykstuosi.</i>
	Nesutarimai su tėvais	<i>[...] tėvai labai daug aiškina, o kai nepadeda, tai šaukia.</i>

Socialinės problemos	Pinigų trūkumas	<i>Nusiraminu, kai užsidirbu maistui.</i> <i>Pinigų stoka.</i>
	Nepatinka gyvenimas globos namuose	<i>Nepatinka man gyventi globos namuose, nors visi stengiasi.</i> <i>Nepatinka gyventi globos namuose.</i>
	Netenkina apranga	<i>Su draugais trukdo bendrauti mano apsirengimas.</i>
	Interneto neturėjimas	<i>Neturiu interneto.</i>
	Profesionalaus šokių mokytojo nebuvimas	<i>Pagrindinis sunkumas, kad mano mieste nėra profesionalaus šokių mokytojo.</i>
	Nekentimas vaiko teisių tarnybos	<i>[...] nekenčiu vaiko teisių tarnybos, nes neleidžia gyventi ne globos namuose.</i>

Pagrindinius globos namų auklėtinių sunkumus ir problemas nusako kategorijos: *mokymosi motyvacijos problemos, socialinės šeimos problemos, psichologinės problemos, elgesio problemos ir socialinės problemos*“.

Kategorija „**Mokymosi motyvacijos problemos**“ išskirta į subkategorijas „Nenoras mokytis“ ir „Mokymosi sunkumai“. Respondentai kaip vieną iš dabartinių problemų išsakė sunkumus mokantis: „*pagrindiniai sunkumai yra mokslas, kuo tolyn, tuo sunkyn*“, „*mokslai sekasi blogai – tingiu mokytis*“.

Gauti duomenys sietini su Samašonok (2005) tyrimo išvadomis, kad globos institucijoje gyvenantys paaugliai pasižymi žemesniais mokymosi pasiekimais, nei jų bendraamžiai, gyvenantys su tėvais. Kaip teigia autorė, globos namų auklėtinių mokymosi sunkumai sietini su ankstesniu ribotu patyrimu, skurdžiomis gyvenimo sąlygomis.

Kategoriją „**Socialinės šeimos problemos**“ sudaro subkategorijos „Mamos girtavimas“ ir „Pinigų trūkumas šeimoje“. Respondentų pasisakymai išryškino jų biologinės šeimos socialines problemas. Jiems tenka išgyventi dėl tėvų piktnaudžiavimo alkoholiu ir pinigų stygiaus. Tai gali nulemti respondentų netinkamo elgesio stiprėjimą, stabdyti socialinių įgūdžių raidą ir turėti neigiamos įtakos planuojant savarankišką gyvenimą.

Kategorija „**Psichologinės problemos**“ suskirstyta į subkategorijas „Šeimos ilgesys“, „Nepripažinimas tarp bendraamžių“, „Nemokėjimas draugauti“ ir „Pasitikėjimo nebuvimas“. Globos namų auklėtiniai išgyvena dėl atskyrimo nuo šeimos teigdami, kad „*labai noriu gyventi su mama*“ ir tai įvardina kaip savo problemą.

Kategorija „**Elgesio problemos**“ atskleidžia globos namų auklėtinių pykčius su mokytojais, nesutarimus su tėvais. Respondentai nurodė, kad viena iš jų elgesio problemų, tai bandymai vagiliauti.

Kategorija „**Socialinės problemos**“ ir ją paaškinančios subkategorijos „Nepatinka gyvenimas globos namuose“, „Netenkina apranga“, „Pinigų trūkumas maistui“ rodo, su kokiomis socialinėmis problemomis respondentams tenka susidurti. Ši kategorija atspindi respondentų nepasitenkinimą dėl patalpinimo į instituciją, nepaisant, kad ugdytojai stengiasi sudaryti kuo natūralesnę ir artimesnę namams aplinką: „*nepatinka man gyventi globos namuose, nors visi stengiasi*“. Respondentų netenkina apranga, jie nurodo, kad apsirengimas turi įtakos bendravimo su bendraamžiais kokybei: „*su draugais trukdo bendrauti mano apsirengimas*“.

Apibendrinant pagrindinius globos namų auklėtinių sunkumus ir problemas, galima teigti, kad susiduriama su sunkumais mokantis, pasižymima žemesniais mokymosi pasiekimais, nei bendraamžių, kurie gyvena su tėvais. Respondentai išgyvena dėl tėvų socialinių problemų: piktnaudžiavimo alkoholiu, pinigų stygiaus. Kai kurie nurodė, kad jaučiasi atstumti ir nesuprasti savo bendraamžių, apranga turi neigiamos įtakos bendravimui su bendraamžiais. Globos namų auklėtiniai ilgisi gyvenimo savo biologinėje šeimoje ir dėl atskyrimo nuo šeimos kaltina vaiko teisių tarnybą.

Problemų su draugais sprendimų (kategorijos ir subkategorijos) analizė pateikta 11 lentelėje. Išskirtos 6 kategorijos ir 15 subkategorijų.

11 lentelė

Problemų su draugais sprendimas (kategorijos ir subkategorijos)

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
Problemų vengimas	Supykus užsidarymas savo kambaryje	<i>Supykęs užsidarau savo kambaryje.</i>
	Pasišalinimas iškilus problemoms	<i>[...] tiesiog pasišalinu.</i>
	Stengimasis išvengti problemų	<i>Iškilus problemoms su draugais, stengiuosi jų išvengti.</i>
Emocijų nevaldymas	Pykčio nevaldymas	<i>Iškilusias problemas sprendžiu pykčio protrūkiomis, nemėgstu, kai mane apšneka, pravardžiuoja.</i>
	Keikimasis iškilus problemoms	<i>Keikiu visus savo priešus.</i>
	Piktumas iškilus problemoms	<i>Iškilus problemoms būnu piktas.</i>
	Savitvartos praradimas sprendžiant problemas su draugais	<i>[...] kai bendrauju, prarandu savitvardą.</i>
Agresijos pasireiškimas	Mušimasis sprendžiant problemas su draugais	<i>Su draugais problemas sprendžiu paprastai – duodu į galvą ir iškeikiu.</i>

11 lentelės tęsinys

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
Agresijos pasireiškimas	Mušimasis, gynimasis	<i>[...] jei prie manęs kimba, tai aš ginuos, kartais mušuos.</i>
	Susipešimas su draugais iškilus nesutarimams	<i>[...] iškilus nesutarimams su draugais, susipešu.</i>
	Problemų su draugais sprendimas kumščiais	<i>[...] jei nesupranta žodžiais, tai tenka spręsti kumščiais.</i>

	Išsiaiškinimas muštynėmis arba žodžiu su nepažįstamaisiais	<i>[...] tai jei nepažįstamas prieina, išsiaiškinam muštynėm arba žodžiu.</i>
Kompromiso paieška	Kreipimasis į draugus dėl problemos išsprendimo	<i>Kreipiuosi į draugus, kad padėtų nuspręsti, ką daryti.</i>
Problemų sprendimas	Problemų sprendimo apmąstymas	<i>Pagalvoju apie galimus problemų sprendimo būdus.</i>
Neigiamų emocijų įveika	Skaičiavimas iki dešimt ir bandymas nusiraminti	<i>Suskaičiuoju iki dešimt ir bandau nusiraminti.</i>

Problemų su draugais sprendimą nusako kategorijos: *problemų vengimas, emocijų nevaldymas, agresijos pasireiškimas, kompromiso paieška, problemų sprendimas, neigiamų emocijų įveika.*

Kategorija „**Problemų vengimas**“ turinys liudija, kad iškilius problemoms, respondentai linkę pasišalinti „*tiesiog pasišalinu*“, „*supykęs užsidarau savo kambaryje*“, taip pat stengiasi išvengti problemų, užsidarydami kambaryje arba pasišalindami.

Taikant vengimo strategijas, asmeniui yra būdingas dėmesio nukreipimas, teigiama situacijos interpretacija (Grakauskas, Valickas, 2006).

Kategorija „**Emocijų nevaldymas**“ atskleidžia, kad respondentai sprenddami problemas su draugais nevaldo pykčio, praranda savitvardą (*[...] kai bendrauju, prarandu savitvardą*) ir būna pikti.

Kategorija „**Agresijos pasireiškimas**“ ir ją paaiškinančios subkategorijos „mušimasis sprendžiant problemas su draugais“, „problemų su draugais sprendimas kumščiais“ ir „išsiaiškinimas muštynėmis arba žodžiu su nepažįstamaisiais“ atskleidžia tuos būdus, kuriais respondentai siekia išspręsti iškilius problemas su draugais. Respondentai nurodo, kad problemas su draugais, iškilius nesutarimams sprendžia kumščiais: „*[...] iškilius nesutarimams su draugais, susipešu*“, „*[...] jei nesupranta žodžiais, tai tenka spręsti kumščiais*“.

Jankauskaitė V. (2005) pažymi, kad globos namų auklėtiniai nesugeba adekvačiai bendrauti su bendraamžiais. Šiems vaikams būdingas žinių apie aplinką nepakankamumas, žemas socialinis supratingumas. Mokymosi nesėkmės, pedagogų, tėvų ar bendraklasių panieka formuoja emocinius bei elgesio nukrypimus, agresyvumą, keršto siekimą, kuriuos dažnai lydi depresija, nusivylimas, abejingumas.

Pastebima ir gerų tendencijų, analizuojant „**Problemų sprendimo**“, „**Neigiamų emocijų įveikos**“ ir „**Kompromiso paieškos**“ kategorijas. Respondentai nurodė, kad dėl negalimos išspręsti problemos kreipiasi į draugus, patys pamąsto apie galimus problemų sprendimo būdus. Kiti nurodė, kad bando nusiraminti skaičiuodami iki dešimt. Galima teigti, kad respondentai sugeba taikyti produktyvias problemų sprendimo strategijas, ieško paramos ir palaikymo iš bendraamžių, jei nesiseka išspręsti pačiam.

Apibendrinant respondentų pasisakymus galima teigti, kad spęsdami problemas su draugais, globos namų auklėtiniai taiko vengimo strategijas, pasišalindami ir nukreipdami dėmesį nuo problemų. Iškilus problemoms pasireiškia agresyvus elgesys, problemas sprendžiamos kumščiais. Kai kurie respondentai teigė, kad dėl problemos išsprendimo kreipiasi pagalbos į draugus, patys mąsto kaip išspręsti. Tik nedaugelis taiko neigiamų emocijų įveiką, pvz. skaičiuodami bando nusiraminti.

Pagrindinių bendravimo sunkumų su kitais žmonėmis (kategorijos ir subkategorijos) analizė pateikta 12 lentelėje. Išskirtos 3 kategorijos ir 5 subkategorijos.

12 lentelė

Pagrindiniai bendravimo sunkumai su kitais žmonėmis (kategorijos ir subkategorijos)

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
Bendravimo sunkumai su auklėtojomis	Nesutarimai su auklėtojomis	<i>Auklėtojas tik iškeikiu ir paskundžiu direktorei.</i>
Bendravimo sunkumai su tėvais	Išėjimas iš namų, kai tėvai šaukia	<i>[...]Tėvai šaukia, tai aš nususuku ir išeinu iš namų.</i>
Bendravimo sunkumai su kitais žmonėmis	Nemokėjimas bendrauti su žmonėmis	<i>Nemoku bendrauti su žmonėmis.</i>
	Sunkumai susišnekant su žmonėmis	<i>Man su žmonėmis labai sunku susišnekėti, nesuprantu ką jie galvoja.</i>
	Supratimo radimas tarp mažesnių draugų	<i>Draugauju su mažesniais, nes galiu jais rūpintis, pažaisiti kompiuterinius žaidimus.</i>

Pagrindinius bendravimo sunkumus su kitais žmonėmis nusako kategorijos: „bendravimo sunkumai su auklėtojomis“, „bendravimo sunkumai su tėvais“ ir „bendravimo sunkumai su kitais žmonėmis“.

Kategorijos „**Bendravimo sunkumai su kitais žmonėmis**“ turinys atskleidžia respondentų bendravimo problemas „nemoku bendrauti su žmonėmis“, tai pat sunkumus bendraujant „man su žmonėmis labai sunku susišnekėti, nesuprantu ką jie galvoja“. Respondentai atskleidė, kad supratimą randa tarp mažesnių draugų: „draugauju su mažesniais, nes galiu jais rūpintis, pažaisiti kompiuterinius žaidimus, jie mane geriau supranta“.

Kategorijoje „**Bendravimo sunkumai su auklėtojomis**“ atsispindi respondentų bendravimo ypatumai su auklėtojomis. Įvykus nesutarimui su auklėtojomis, respondentai nurodė, kad tuo metu jie paskundžia direktorei.

Samošonok (2009) nurodo, kad adaptyvus elgesys leidžia asmeniui kurti ir išlaikyti veiksmingus tarpusavio ryšius su kitais asmenimis, konstruktyviai sąveikauti su socialine aplinka, joje įtvirtinti save neagresyviai, veiksmingai veikti probleminėse situacijose, išlaikyti vidinę pusiausvyrą, valdyti savo emocijas ir jausmus.

Apibendrinant tyrimo rezultatus, galima teigti, kad respondentai bendraudami su auklėtojomis, tėvais ar kitais žmonėmis stokoja adaptyvaus elgesio, bendravimo sunkumus patiria ne tik bendraudami su kitais žmonėmis, bet ir su auklėtojomis bei tėvais. Įvykus nesutarimams su tėvais, respondantai yra linkę pasišalinti [...]tėvai šaukia, tai aš nusisuku ir išeinu iš namų.

Atlikus globos namų auklėtinių profesinių ketinimų turinio (content) analizę, išskirtos 3 kategorijos ir 8 subkategorijos. Globos namų auklėtinių profesinių ketinimų (kategorijos ir subkategorijos) analizė pateikiama 13 lentelėje.

13 lentelė

Globos namų auklėtinių profesiniai ketinimai (kategorijos ir subkategorijos)

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
Profesijos įgijimas	Profesijos, susijusios su žemės ūkiu įgijimas	[...] <i>įgyti kokią nors profesiją, susijusią su žemės ūkiu.</i>
	Noras būti virėja	<i>Būti virėja.</i>
	Svajojimas apie gerą profesiją	<i>Svajuju apie gerą profesiją.</i>
	Profesijos mokymasis	<i>Turėti įgytą profesiją.</i>
Vidurinio išsilavinimo siekimas	Mokyklos baigimas	<i>Aš kai žvelgiu į ateitį, tai reikia baigti mokslus.</i>
	Turėti vidurinį išsilavinimą	<i>Turėti bent vidurinį išsilavinimą.</i>
Aukštojo mokslo siekimas	Svarbus aukštasis išsilavinimas	[...] <i>man bus svarbu turėti aukštąjį išsilavinimą.</i>
	Stojimas į universitetą	[...] <i>stoti į kokį universitetą.</i>

Globos namų auklėtinių profesinius ketinimus nusako kategorijos: *profesijos įgijimas, vidurinio išsilavinimo siekimas ir aukštojo mokslo siekimas.*

Kategorijos „**Profesijos įgijimas**“ turinys atspindi respondentų siekimą įgyti profesijas, susijusias su žemės ūkiu „*įgyti kokią nors profesiją, susijusią su žemės ūkiu*“, noru „*būti virėja*“, svajonėmis apie gerą profesiją. Respondentai neišsakė plataus spektro profesinių pasirinkimų, todėl galima daryti prielaidą, kad globos namuose vyksta menkas profesinis orientavimas.

Kategorija „**Vidurinio išsilavinimo siekimas**“ atskleidžia respondentų lūkesčius baigti mokyklą „*aš kai žvelgiu į ateitį, tai reikia baigti mokslus*“ ir turėti įgytą vidurinį išsilavinimą.

Apibendrinant respondentų pasisakymus galima teigti, kad dauguma tiriamųjų globos namų auklėtinių ateityje ketina įgyti vidurinį išsilavinimą arba baigti mokyklą. Galima daryti prielaidą, kad globos namų auklėtinių socialinės aplinkos specifiškumas izoliuoja juos nuo galimybės rinktis aukštos kvalifikacijos reikalaujančias profesijas. Gauti tyrimo rezultatai patvirtina Gailienės, Bidvos (2010) atlikto tyrimo išvadas dėl globos namų auklėtinių profesinių perspektyvų: globos namų auklėtiniai renkasi tas profesijas, kurios nereikalauja aukštojo

išsilavinimo bei pasižymi žemesniu prestižu visuomenėje ir nesieja savo ateities su kvalifikacijos kėlimu aukštosiose mokyklose.

Analizuojant tyrimo duomenis pastebėtos nežymios priešingų kryptių tendencijos, nes pora globos namų auklėtinių nurodė, kad „bus svarbu turėti aukštąjį išsilavinimą“ ir kelia sau didesnius lūkesčius.

Atlikus savarankiško gyvenimo perspektyvų turinio (content) analizę, išskirtos 9 kategorijos ir 23 subkategorijos. Savarankiško gyvenimo perspektyvų (kategorijos ir subkategorijos) analizė pateikiama 14 lentelėje.

14 lentelė

Savarankiško gyvenimo perspektyvos (kategorijos ir subkategorijos)

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
Siekimas būti ūkininku	Ūkio turėjimas	<i>[...] turėti ūkį.</i>
	Užaugus būti žemdirbiu	<i>Užaugęs noriu būti žemdirbiu.</i>
	Planavimas būti ūkininke	<i>Būti ūkininke.</i>
	Siekimas būti ūkininku	<i>Sieksiu būti ūkininku.</i>
	Arklių auginimas	<i>[...] auginti arklius.</i>
Pilnametystės laukimas	Sulaukus pilnametystės, išeiti iš globos namų	<i>[...]išeiti iš globos namų sulaukus 18 m.</i>
	Sulaukus pilnametystės, auginti seserį	<i>[...]sulaukti pilnametystės, kad galėčiau pasiimti seserį pas save. [...] pasiimti seserį pas save.</i>
Šeimos sukūrimas	Savo šeimos sukūrimas	<i>[...] sukurti savo šeimą.</i>
	Svajojimas apie gražią šeimą ir jaukius namus	<i>[...] svajoju apie gražią šeimą ir jaukius namus.</i>
	Ištekėjimas už turtingo vyro	<i>Man bus svarbu ištekėti už turtingo vyro.</i>
	Ieškojimas turtingo vyro, kad nereikėtų dirbti	<i>Ieškosiu turtingo vyro, kad man nereikėtų dirbti.</i>
	Savo vaikų turėjimas	<i>Man bus svarbu turėti savo vaikų.</i>
	Planavimas turėti vaikų	<i>Turėti vaikų.</i>
Būstas	Buto pirkimas arba nuoma už gautą pašalpą	<i>[...] už gautą pašalpą nusipirkti butą ar bent išsinuomoti.</i>
	Būsto susiradimas	<i>[...] susirasti kur gyventi.</i>
Darbas	Darbo susiradimas	<i>Man bus svarbu susirasti darbą.</i>
	Daug dirbti, kad vaikai negyventų globos namuose ir kad jiems nieko netrūktų	<i>Mano vaikai niekada negyvens vaikų namuose. Aš daug dirbsiu, kad jiems nieko netrūktų.</i>
Savarankiškas gyvenimas	Mokėjimas savarankiškai gyventi	<i>Mokėti savarankiškai gyventi.</i>
	Savarankiško gyvenimo neįsivaizdavimas	<i>[...]kaip reikės gyventi savarankiškai- neįsivaizduoju.</i>

14 lentelės tęsinys

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
Geros ateities planavimas	Norėjimas susikurti gerą ateitį	<i>[...] noriu susikurti gerą ateitį.</i>
	Gražaus gyvenimo siekimas	<i>Gyventi gražiai.</i>

Keliavimas	Kelionių siekimas	<i>Ateityje man bus svarbu keliauti.</i>
Sugrįžimas į biologinę šeimą	Sugrįžimas gyventi pas mamą ir seseris, brolius	<i>Bandau įsivaizduoti, kaip aš grįžtu gyventi pas mamą ir seseris, brolius.</i>

Savarankiško gyvenimo perspektyvas nusako kategorijos: *siekimas būti ūkininku, pilnametystės laukimas, šeimos sukūrimas, būstas, darbas, savarankiškas gyvenimas, geros ateities planavimas, keliavimas ir sugrįžimas į biologinę šeimą.*

Kategorija „**Siekimas būti ūkininku**“ ir ją paaiškinančios subkategorijos „*ūkiu turėjimas*“, „*užaugus būti ūkininku*“, „*arklių auginimas*“ atskleidžia respondentų savarankiško gyvenimo lūkesčius ateityje ūkininkauti. Tyrimo rezultatai atskleidžia, kad respondentai nesieks tolimesnių studijų, o planuoja užsiimti ūkininkavimu ir savarankišką ateitį sieja su žemdirbystės profesijomis.

Kategorijos „**Šeimos sukūrimas**“ turinys rodo, kad respondentai, žvelgdami į savarankiško gyvenimo perspektyvas, svajoja apie gražią šeimą ir jaukius namus. Subkategorija „*ištekėjimas už turtingo vyro*“ atskleidžia, kad merginos nenumato sau kelti savirealizacijos tikslų savarankiško gyvenimo perspektyvose.

Kategorija „**Sugrįžimas gyventi į šeimą**“ atspindi respondentų išgyvenimus dėl atskyrimo nuo šeimos. Išsakoma ateities perspektyva: „*bandau įsivaizduoti, kaip aš grįžtu gyventi pas mamą ir seseris, brolius*“. Subkategorija „*sugrįžimas gyventi pas mamą ir seseris, brolius*“ atskleidžia respondentų namų ilgesį: „*bandau įsivaizduoti, kaip aš grįžtu gyventi pas mamą ir seseris, brolius*“. Galima daryti prielaidą, kad emociniai išgyvenimai atskyrimui nuo šeimos trukdo susiplanuoti ateitį.

Analizuojant kategoriją „**Darbas**“ paaiškėjo, jog respondentams, pradėdant savarankiškai gyventi bus svarbus darbo susiradimas: „*man bus svarbu susirasti darbą*“ ir daug dirbti, kad vaikams nieko netrūktų: „*mano vaikai niekada negyvens vaikų namuose*“.

Kategorija „**Savarankiškas gyvenimas**“ atspindi respondentų nuogastavimus ir baimę dėl ateities: „*[...]kaip reikės gyventi savarankiškai- neįsivaizduoju*“. Gauti tyrimo duomenys patvirtina Snieškienės, Bumblauskaitės (2005) apklausą, kad globos namų auklėtinių paruošimas savarankiškam gyvenimui yra labai menkas arba jo išvis nėra; akcentuota, kad globos įstaigos turi juos visapusiškai parengti būsimiems gyvenimo sunkumams, ir pasiruošimas savarankiškam gyvenimui turėtų prasidėti ne vėliau likus metams iki išėjimo iš globos namų.

Apibendrinant galima teigti, kad respondentai, žvelgdami į ateitį, mano, kad jiems bus svarbu keliauti, gyventi gražiai, taip pat planuoja turėti savo vaikų ir jais rūpintis. Sulaukus pilnametystės, norima išeiti iš globos namų ir auginti seseris. Galima daryti prielaidą, kad atskyrimas nuo šeimos ir artimųjų ilgesys trukdo pozityviai pažvelgti į savo ateities tikslus ir

perspektyvas. Pradedant savarankišką gyvenimą, nurodė, kad bus svarbu susirasti darbą ir kur gyventi. Kai kurie išsakė nerimą ir nuogąstavimus, pradedant savarankišką gyvenimą.

Kokybinio tyrimo apibendrinimas. Išanalizavus globos namuose gyvenančių paauglių gyvenimo siekius ir sunkumus atskleista, kad respondentų siekiami tikslai yra mokyklos baigimas, profesijos mokymasis, gyvenamosios vietos susiradimas ir įsidarbinimas bei grįžimas į šeimą. Tyrimu nustatyta, kad dauguma respondentų ateityje ketina mokytis profesijos ir nesieks tolimesnių studijų. Gauti tyrimo duomenys patvirtina Kvietkienės (2003) teigimą, kad didžioji dauguma globos namų auklėtinių pasirenka mokytis profesinėse mokyklose, tačiau jiems sunku integruotis į gyvenimą dėl neturėjimo nuolatinės gyvenamosios vietos.

Tyrimo metu nustatyta, kad adekvačiu savęs vertinimu pasižymi tie globos namų auklėtiniai, kurių artimi ryšiai su tėvais ir giminaičiais nėra nutrūkę. Išryškėjo respondentų išgyvenimai dėl atskyrimo nuo biologinės šeimos. Respondentai, žvelgdami į savarankiško gyvenimo perspektyvas, svajoja sukurti gražią šeimą ir turėti jaukius namus. Tai leidžia teigti, kad artimųjų palaikymas įtakoja sėkmingą suaugusių vaikų prisitaikymą visuomenėje. Neadekvatus žemas savęs vertinimas rodo globos namuose gyvenančių vaikų nepasitikėjimą savimi, nes respondentai nepakankamai vertina save, nepasitiki savo jėgomis. Išryškėja noras užsibrėžti kuo mažesnius ateities tikslus, kad išvengtų nesėkmės. Gauti savęs vertinimo kokybinio tyrimo rezultatai atskleidžia sąsajas su ateities perspektyvomis: žemas savęs vertinimas gali neigiamai įtakoti profesinių ketinimų realizavimą, savarankiškos ateities planavimą.

Mūsų atlikto tyrimo rezultatai patvirtina Samošonok, Žukauskienės, Gudonio (2006) atlikto tyrimo gautus duomenis, kad globos namų auklėtiniai pasižymi priešišku elgesiu, nesugebėjimu laikytis visuomenėje priimtų normų ir taisyklių. Tai gali būti sietina su vaikystėje išgyventais traumuojančiais įvykiais, o tai apsunkina socialiai priimtino elgesio formavimąsi.

Respondentams siekti gyvenimo tikslų padeda pedagogai. Būtent šiuo aspektu išryškėjo, koks svarbus yra ugdytojo vaidmuo vaikams, kurie yra atskirti nuo biologinės šeimos. Taip pat svarbūs gyvenimo siekių pagalbininkai yra artimi giminaičiai ir draugai. Stulpinas (2005) pažymi, kad pats tikslo siekimo procesas skatina paauglį tobulėti ir suteikia jam džiaugsmą. Paauglys privalo turėti gyvenimo tikslą ir siekius, todėl svarbu ugdyti teigiamas nuostatas, mokytis konstruktyviai spręsti konfliktus ir kylančias problemas. Respondentų pasisakymai išryškino jų tėvų socialines problemas, nes išgyvenama dėl tėvų piktnaudžiavimo alkoholiu ir pinigų stygiaus. Tai gali nulemti globos namų auklėtinių netinkamo elgesio stiprėjimą, stabdyti socialinių įgūdžių raidą.

Atlikta kokybinė turinio (content) analizė leidžia daryti prielaidą, kad didžioji dauguma globos namų auklėtinių nesugeba palaikyti kokybiškų adekvačių santykių su

bendraamžiais, patiria bendravimo sunkumus su auklėtojomis, mokytojais ir tėvais. Spręsdami problemas su draugais, globos namų auklėtiniai taiko vengimo strategijas, pasišalindami ir nukreipdami dėmesį nuo problemų. Iškilus problemoms pasireiškia agresyvus elgesys, problemos sprendžiamos kumščiais. Kai kurie respondentai dėl problemos išsprendimo kreipiasi pagalbos į draugus arba patys mąsto kaip išspręsti. Jankauskaitė (2005) pažymi, kad emocinius bei elgesio nukrypimus, agresyvumą formuoja nesutarimai su bendraamžiais ir suaugusiais. Žvelgdami į savarankiško gyvenimo ateitį, respondentai išgyvena nerimą ir baimę dėl ateities. Tik nedidelė dalis kelia sau didesnius ateities tikslus: suplanavę mokytis profesijos, įgyti aukštąjį išsilavinimą, siekia savirealizacijos veikloje. Respondentų pasisakymuose išryškėjo šeimos ilgesys, pilnametystės laukimas, nerimas dėl gyvenamosios vietos ir darbo paieškos. Dauguma respondentų savo gyvenimo tikslą suvokia kaip mokyklos baigimą ir nekelia sau didesnių ateities tikslų.

3. 4. Globos namuose gyvenančių paauglių patiriamų problemų ir ateities perspektyvų kiekybinio tyrimo rezultatų analizė ir interpretacija

Apdorojant kiekybinio tyrimo duomenis taikytas daugiamačis statistinis metodas – *faktorinė analizė*, pagrįsta koreliacijų tarp kintamųjų analize ir pradinės kintamųjų erdvės transformavimu į mažesnio išmatavimo (faktorių) erdvę. Atlikta *tiriamoji* (angl. *exploratory*) faktorinė analizė, kuria nustatomas faktorių skaičius ir į faktorius įeinantys kintamieji, o iš pastarųjų siekiama suprasti, ką faktoriai reiškia.

Savęs vertinimas ir tarpasmeniniai santykiai. Atlikus globos namuose gyvenančių paauglių savęs vertinimo ir tarpasmeninių santykių teiginių faktorinę analizę, išskirti du faktoriai: „*Pasitikėjimas savimi ir savarankiškumas ateities perspektyvoje*“ ir „*Nepasitikėjimas savimi siekiant ateities tikslų*“. Klausimyno teiginius tyrimo respondentai vertino pasirinkdami galimus atsakymų variantus: „*nesutinku*“, „*abejoju*“, „*sutinku*“. Skalės Kaiser-Meyer- Olkin (KMO) koeficiento reikšmė – 0,55 rodo, kad matrica faktorinei analizei dalinai tinka. Visi faktoriai paaiškina ne mažiau kaip 10 proc. sklaidos ir yra interpretuoti. Faktorinės analizės duomenys ir skalių tinkamumo bei patikimumo įverčiai pateikiami 15 lentelėje.

Faktorių kintamieji ir statistiniai validumo rodikliai (KMO=0,55)

15 lentelė

FAKTORIAUS KINTAMIEJI	Faktoriaus svoris (L)	Aprašomoji sklaida (%)
PASITIKĖJIMAS SAVIMI IR SAVARANKIŠKUMAS ATEITIES PERSPEKTYVOJE		
Tikiu savo jėgomis, todėl daugelį kliūčių, su kuriomis galiu susidurti ateityje, nesunkiai įveiksiu	0,73	14,6
Gebu suderinti savo galimybes su savo jėgomis, o tai padeda man pasiekti užsibrėžtų tikslų	0,57	
Gebu veikti savarankiškai daugelyje savo gyvenimo situacijų	0,53	
Manau, kad turiu daugybę gerų savybių, kurios svarbios planuojant ateitį	0,51	
Daugelyje situacijų mane lydi sėkmė, todėl tikiu, kad ateityje man pasiseks	0,34	
Susidūrus su problemomis, planuojant savo ateitį, ieškau pagalbos iš aplinkinių (pvz., draugų, mokytojų ir pan.)	0,27	
NEPASITIKĖJIMAS SAVIMI SIEKIANT ATEITIES TIKSLŲ		
Abejoju savo jėgomis, jog pasieksiu tai, kas mane tikrai domina	0,69	14,4
Man neramu dėl savo ateities, nes kartais jaučiuosi nenaudingas	0,66	
Mano ateities planai panašūs kaip ir mano draugų	0,55	
Jaučiu, kad esu vertas pagarbos žmogus, nemažiau nei kiti	0,38	
Bet kokia kaina ir priemonėmis siekiu įgyvendinti savo suplanuotus sumanymus bei idėjas	0,35	
Norėčiau labiau save gerbti	0,31	

Pirmojo faktoriaus „*Pasitikėjimas savimi ir savarankiškumas ateities perspektyvoje*“ turinys atskleidžia gebėjimus veikti savarankiškai gyvenimo situacijose, pasitikėjimą savo jėgomis, siekiant ateities tikslų. Nustatyta, kad didžioji dauguma (71,2 proc.) respondentų nurodo, kad sugeba veikti savarankiškai daugelyje gyvenimo situacijų, tačiau apie ketvirtadalis abejoja savo gebėjimais savarankiškai veikti (24,4 proc.), šiek tiek mažiau (21,2 proc.) nurodo abejojantys, kad turi daugybę gerų savybių, kurios svarbios planuojant ateitį (žr. 7 priedą, 1 lentelę). Daugiau kaip pusė (53,2 proc.) teigia, kad tiki savo jėgomis, todėl daugelį kliūčių ateityje galės nesunkiai įveikti, tačiau 42,9 proc. nurodo nepasitikintys savo jėgomis. Daugiau kaip pusė (62,2 proc.) respondentų, susidūrę su problemomis planuojant ateitį, kreipiasi pagalbos į draugus ir mokytojus. Palyginus pagal lytį (žr. 8 priedą), galima teigti, kad vaikinai ($\bar{x}=2,6$) labiau tiki savo jėgomis ir mano, kad daugelį kliūčių, su kuriomis gali susidurti ateityje, nesunkiai įveiks, nei merginos ($\bar{x}=2,4$). Susidūrus su problemomis, planuojant savo ateitį, merginos ($\bar{x}=2,5$) labiau linkusios ieškoti pagalbos iš aplinkinių, nei vaikinai ($\bar{x}=2,3$).

Koreliacinės analizės rezultatai (žr. 3 priedą) parodė ($r = 0,35$; $p \leq 0,01$), jog tie respondentai, kurie sugeba veikti savarankiškai daugelyje gyvenimo situacijų, tiki savo jėgomis ir daugelį savo ateities kliūčių mano nesunkiai įveiksiantys ateityje.

Apibendrinant savęs vertinimo asmeniniu požiūriu tyrimo duomenis dalima teigti, kad didžioji dauguma globos namuose gyvenančių paauglių mano sugebantys daugelyje

gyvenimo situacijų veikti savarankiškai, tiki, kad ateityje pasiseks, o planuodami ateitį pagalbos tikisi iš draugų ir mokytojų.

Antrojo faktoriaus „**Nepasitikėjimas savimi siekiant ateities tikslų**“ turinys akcentuoja nerimą dėl ateities, abejones savo jėgomis. Nustatyta, kad daugiau kaip trečdalis (39,1 proc.) respondentų nurodo abejojančius savo jėgomis, 44,2 proc. neramu dėl savo ateities, nes jaučiasi nenaudingais (žr. 7 priedą, 2 lentelę). Savęs vertinimas padeda išlaikyti susiklosčiusią nuomonę apie save ir lemia veiklos aktyvumą. Tamašauskienės (2008) atlikto tyrimo duomenys atskleidė, kad neadekvatus savęs vertinimas sąlygoja išmoktą bejėgiškumą, kuris yra perkeliamas ir į suaugusiojo gyvenimą, trukdydamas individui realizuoti savo potencines galias.

Gauti tyrimo duomenys atskleidė, kad trečdalis (33,3 proc.) respondentų ateities planai panašūs kaip ir jų draugų, o 29,5 proc. nurodo, kad jų planai skiriasi nuo kitų. Daugiau kaip pusė (63,5 proc.) apklaustųjų teigia, kad norėtų labiau save gerbti ir tik 14,7 proc. su šiuo teiginiu nesutinka.

Statistinės koreliacinės analizės rezultatai parodė, kad tie respondentai, kurie jaučia esantys verti pagarbos, ne mažiau nei kiti, tai bet kokia kaina ir priemonėmis siekia įgyvendinti savo suplanuotus sumanymus ir idėjas ($r = 0,35; p \leq 0,01$). Tie, kurie norėtų labiau save gerbti, gali pasakyti, kad jiems sudėtinga palaikyti draugiškus santykius su savo bendraamžiais ($r = 0,31; p \leq 0,01$).

Apibendrinant gautus tyrimo duomenis galima teigti, kad globos namuose gyvenantys paaugliai išgyvena nerimą dėl savo ateities tikslų, abejoja savo jėgomis, kad tikrai pasieks tai, kas juos domina. Nerimaudami dėl savo ateities, bet kokia kaina ir priemonėmis siekia įgyvendinti savo suplanuotus sumanymus ir idėjas.

Tarpasmeniniai santykiai ir jų kokybė. Atlikus globos namuose gyvenančių paauglių tarpasmeninių santykių teiginių faktorinę analizę, išskirti keturi faktoriai: „*sunkumai bendraujant su suaugusiais*“, „*Adekvatūs tarpusavio santykiai su bendraamžiais*“, „*Pasitikėjimas savimi ir konfliktų sprendimo būdai*“ ir „*Problemų su draugais sprendimo būdai*“. Skalės Kaiser-Meyer- Olkin (KMO) koeficiento reikšmė – 0,64 rodo, kad matrica faktorinei analizei tinka. Du faktoriai paaiškina ne mažiau kaip 10 proc. sklaidos ir yra interpretuoti. Faktorinės analizės duomenys ir skalių tinkamumo bei patikimumo įverčiai pateikiami 16 lentelėje.

Faktorių kintamieji ir statistiniai validumo rodikliai (KMO=0,64)

FAKTORIAUS KINTAMIEJI	Faktoriaus svoris (L)	Aprašomoji sklaida (%)
SUNKUMAI BENDRAUJANT SU DRAUGAIS IR SUAUGUSIAIS		
Man gana sudėtinga palaikyti nuoširdžius ir draugiškus santykius su savo draugais	0,70	14,2
Dažniausias mano bendravimo problemų sprendimo būdas – jėgos panaudojimas prieš kitus	0,66	
Norėčiau būti kitokiu, nes tuomet noriai su manimi bendrautų	0,59	
Man sunku bendrauti su suaugusiais	0,59	
Jaučiuosi ne toks kaip kiti mano draugai, kas trukdo sėkmingai su jais bendrauti	0,53	
Išlieku ramus, kai kas nors mane kaltina ar įžeidinėja	0,41	
ADEKVATŪS TARPUSAVIO SANTYKIAI SU BENDRAAMŽIAIS		
Galiu pasakyti, jog man nesunku pritapti prie savo bendraamžių	0,72	10,33
Tarp savo draugų nesijaučiu atstumtas	0,60	
Bendraujant su kitais, elgiuosi taip pat kaip ir kiti mano bendraamžiai	0,55	
Draugai man padeda apsispręsti, ką reikėtų veikti ateityje	0,54	
Bendraujant su draugais galiu pasidalinti savo sunkumais ir rūpesčiais	0,52	
PASITIKĖJIMAS SAVIMI IR KONFLIKTŲ SPENDIMO BŪDAI		
Aš pasitikiu savimi kaip ir dauguma mano bendraamžių	0,63	9,82
Kilus konfliktui, bandau suprasti dėl ko jis įvyko	0,60	
Konfliktai dažnai kyla dėl kitų bendraamžių, bet ne mano kaltės	0,56	
Manau, jog daugelį problemų gyvenime galima išspręsti taikiai	0,45	
Sugebu daug ką daryti ne blogiau nei kiti bendraamžiai	0,43	
PROBLEMŲ SU DRAUGAIS SPRENDIMŲ BŪDAI		
Nesiaiškinu santykių su draugais, tiesiog pasišalinu	0,61	7,94
Turiu savybių, kurios man padeda palaikyti draugiškus tarpusavio santykius	0,60	
Negalėdamas išspręsti problemos, prašau pagalbos	0,53	
Jeigu draugai rinktų savo vadovą, jie išsirinktų mane	0,49	

Pirmojo faktoriaus „**Sunkumai bendraujant su draugais ir suaugusiais**“ turinys akcentuoja bendravimo sunkumus su suaugusiais ir bendraamžiais. Tyrimo duomenys atskleidžia, kad beveik pusė respondentų (46,2 proc.) norėtų būti kitokiu ir mano, kad tuomet noriai su juo bendrautų (žr. 7 priedą, 3 lentelę). Daugiau kaip trečdalis apklaustųjų (34,6 proc.) jaučiasi esantys kitokie nei draugai ir tai jiems trukdo sėkmingai bendrauti, taip pat sunku palaikyti draugiškus ir nuoširdžius santykius su bendraamžiais. Navaitis (2007) atkreipia dėmesį į tai, kad paauglystėje didelę įtaką turi bendravimas su draugais, o bendraamžių atstūmimas sunkiai išgyvenamas. Nuo to, kaip paauglys patenkina bendravimo poreikį su bendraamžiais priklauso jo gebėjimas siekti gyvenimo tikslų.

Nustatytos statistiškai reikšmingos koreliacijos parodė, kad sunku bendrauti su suaugusiais tiems respondentams, kuriems neramu dėl savo ateities, nes jaučiasi nenaudingais (r

= 0,31; $p \leq 0,01$). Sudėtinga palaikyti draugiškus santykius su savo draugais tiems, kurie nesiaiškina santykių, o tiesiog pasišalina ($r = 0,31$; $p \leq 0,01$).

Antrojo faktoriaus „**Adekvatūs tarpusavio santykiai su bendraamžiais**“ turinys parodo bendravimo santykių su draugais kokybę, sunkumų ir rūpesčių pasidalijimą. Tyrimo rezultatai atskleidžia, kad didžioji dalis (67,3 proc.) respondentų tarp savo draugų nesijaučia atstumti, „*nesutinku*“ nurodo tik 9,6 proc. pasisakiusiųjų (žr. 7 priedą, 4 lentelę). Daugiau kaip pusė (54,5 proc.) respondentų bendraudami su draugais gali pasidalinti savo sunkumais ir rūpesčiais, tačiau „*abejoja*“ 28,8 proc., o tokios galimybės neturintys nurodo 16,7 proc. respondentų. Galima teigti, kad respondentams nesunku pritapti prie savo bendraamžių, nes bendraudami (49,4 proc.) elgiasi taip pat kaip ir kiti. Trečdalis (29,5 proc.) sprenddami iškilusias problemas panaudoja prieš kitus jėgą. Konfliktuojant su kitais yra svarbu išlikti ramiam, suprasti konflikto priežastis ir atkurti draugiškus santykius. 38,5 proc. respondentų teigia, kad išlieka ramūs, kai kas nors įžeidinėja ir nenaudoja jėgos. Galima teigti, kad tokie įgūdžiai yra patys reikšmingiausi paauglio gyvenime, nes jie padeda įveikti sunkumus, o tai padeda siekti užsibrėžtų tikslų.

Apibendrinant galima teigti, kad didžioji dalis respondentų nesijaučia atstumti tarp savo bendraamžių, gali pasidalinti savo rūpesčiais ir sunkumais, tačiau gana sudėtinga bendrauti su suaugusiais.

Trečiojo faktoriaus „**Pasitikėjimas savimi ir konfliktų sprendimo būdai**“ turinys atskleidžia respondentų pasitikėjimą savimi ir problemų bei konfliktų sprendimo būdus. Gautų tyrimo rezultatų turinys atspindi, kaip respondentai sprendžia išylančius sunkumus. Daugiau kaip pusė (77,6 proc.) apklaustųjų pasisako manantys, kad daugelį problemų gyvenime galima išspręsti taikiai, abejoja 16,7 proc. ir su šiuo teiginiu nesutinka tik 5,8 proc. pasisakiusių (žr. 7 priedą, 5 lentelę). Daugiau kaip pusė (50,6 proc.) respondentų nurodo, kad konfliktai kyla ne dėl jų kaltės. Gauti tyrimo duomenys patvirtina Legault, Anawati ir Flynn (2006) atliktą tyrimą, kad tie paaugliai, kurie rečiau naudoja fizinę agresiją dažniau problemas sprendžia konstruktyviais būdais bei rečiau naudoja problemų sprendimų būdą – vengimą. 63,5 proc. respondentų teigia, kad pasitiki savimi, todėl galima daryti prielaidą, kad apklaustieji daugelį problemų mano galintys išspręsti taikiai.

Statistinės koreliacijos analizės rezultatai parodė, kad tie respondentai, kurie sugeba daug ką daryti ne blogiau, nei kiti bendraamžiai, tai jie geba suderinti savo galimybes su savo jėgomis ($r = 0,31$; $p \leq 0,01$). Tie, kurie pasitiki savimi, tai daugelį kliūčių ateityje nesunkiai įveiks ($r = 0,38$; $p \leq 0,01$). Savimi pasitikintys konfliktinėje situacijoje bando suprasti dėl ko konfliktas įvyko ($r = 0,33$; $p \leq 0,01$).

Apibendrinant galima teigti, kad respondentai daugelį problemų ir konfliktų mano galintys išspręsti taikiai, tačiau konfliktų priežastis priskiria kitiems, ne visada bando suprasti, dėl kokių priežasčių kyla konfliktai. Savimi pasitikintys mano, kad daugelį ateities kliūčių nesunkiai įveiks, taip pat bando suprasti konfliktų priežastis.

Ketvirtojo faktoriaus „**Problemų su draugais sprendimų būdai**“ turinys akcentuoja strategijas, kurias taiko respondentai, sprenddami problemas su draugais. Gauti tyrimo rezultatai atskleidžia, kad daugiau kaip pusė (59,0) respondentų negalėdami išspręsti problemų, prašo pagalbos, tuo tarpu patys sprendžiantys problemas nurodo 16,7 proc. pasisakiusių (žr.7 priedą, 6 lentelę). Net 85,3 proc. tyrimo dalyvių nurodo abejojantys, ar turi savybių, kurios padeda palaikyti draugiškus tarpusavio santykius, o 14,7 proc. mano tokių savybių neturintys. 39,7 proc. apklaustųjų nesiaiškina santykių su draugais ir naudoja vengimo strategiją. Taikant vengimo strategijas, asmeniui yra būdingas dėmesio nukreipimas, teigiama situacijos interpretacija (Grakauskas, Valickas, 2006). Galima išskirti du vengimo taikymo tipus: vengimo veiksmus, kurie yra pagrįsti elgesio pastangomis likti nuošaly nuo stresinių situacijų, ir kognityvinį vengimą, bandymą negalvoti apie problemą. Kognityviniame vengime yra būdingas fantazavimas, įsivaizdavimas, kad situacija yra geresnė nei iš tikrųjų (Ayers, Sandier, West, Roosa, 1996).

Apibendrinant galima teigti, kad didžioji dauguma respondentų stokoja savybių, kurios padėtų palaikyti draugiškus santykius su bendraamžiais, nesiaiškina santykių su draugais, o iškilus nesutarimams naudą vengimo strategiją pasišalindami.

Gyvenimo tikslai ir siekiai. Atlikus globos namuose gyvenančių paauglių gyvenimo tikslų ir siekių teiginių faktorinę analizę, išskirti keturi faktoriai: „*Ateities ir gyvenimo tikslų neapibrėžtumai*“, „*Ateities tikslų numatymas ir siekių vizija*“, „*Ryžtingumas ir pagalba iš išorės*“ ir „*Iniciatyvumas versus abejingumas siekiant gyvenimo tikslų*“. Skalės Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) koeficiento reikšmė – 0,63 rodo, kad matrica faktorinei analizei tinka. Visi faktoriai paaiškina ne mažiau kaip 10 proc. sklaidos ir yra interpretuoti. Faktorinės analizės duomenys ir skalių tinkamumo bei patikimumo įverčiai pateikiami 17 lentelėje.

FAKTORIAUS KINTAMIEJI	Faktoriaus svoris (L)	Aprašomoji sklaida (%)
ATEITIES TIKSLŲ NEAPIBRĖŽTUMAS		
Bijau pagalvoti, kokia bus mano ateitis, nes jaučiu, kad negalėsiu pasiekti savo tikslų	0,83	21,72
Man sunku numatyti, kas bus ateityje, nes vengiu apie tai galvoti	0,78	
Mane neramina tai, kas manęs laukia ateityje	0,61	
ATEITIES TIKSLŲ NUMATYMAS IR SIEKIŲ VIZIJA		
Esu išsikėlęs ateities tikslus ir numatęs jų siekimo būdus	0,77	15,54
Galiu įvardinti tai, ko norėčiau pasiekti ateityje	0,77	
RYŽTINGUMAS IR PAGALBA IŠ IŠORĖS		
Manau, jog žmonės esantys šalia manęs man padės suplanuoti savo ateitį	0,77	13,97
Esu pakankamai ryžtingas, kad pasiekčiau tai, ką esu suplanavęs	0,57	
INICIATYVUMAS VERSUS ABEJINGUMAS SIEKIANT GYVENIMO TIKSLŲ		
Turiu savo gyvenimo tikslą ir ketinu jo būtinai siekti	0,77	12,61
Apie savo ateitį galėčiau pasakyti: „kaip bus – taip gerai“	0,61	

17 lentelė

Faktorių kintamieji ir statistiniai validumo rodikliai (KMO=0,63)

Pirmojo faktoriaus „**Ateities tikslų neapibrėžtumas**“ turinys atskleidžia respondentų nerimą apie ateitį ir tikslus. Daugiau nei pusė (53,2 proc.) respondentų nurodo, kad juos neramina tai, kas laukia ateityje (žr. 7 priedą, 7 lentelę). Nedidelė dalis (16,7 proc.) respondentų nurodo, kad neišgyvena dėl to, kas laukia ateityje. Bijoma pagalvoti, kokia bus ateitis (38,5 proc.), nes respondentai mano, jog negalės pasiekti savo užsibrėžtų ateities tikslų. Žvelgdami į ateitį sunkiai įsivaizduoja (39,7 proc.), kokia bus ateitis ir vengia apie tai galvoti.

Nustatytos statistiškai reikšmingos koreliacijos parodė, kad respondentus neramina tai, kas laukia ateityje, nes manoma, kad nebus galima pasiekti savo tikslų ($r = 0,35$; $p \leq 0,01$). Bijoma pagalvoti, kokia bus ateitis, nes sunku numatyti, kas bus ateityje ir vengiama apie tai galvoti ($r = 0,50$; $p \leq 0,01$).

Apibendrinant galima teigti, jog dauguma respondentų išgyvena nerimą dėl ateities, kuri atrodo bauginanti ir dėl to vengia galvoti apie ateities tikslus.

Antrasis faktorius „**Ateities tikslų numatymas ir siekių vizija**“ atskleidžia ateities tikslus ir jų siekimo būdus. Beveik pusė respondentų (42,9 proc.) yra išsikėlę ateities tikslus ir numatę jų siekimo būdus, o 17,9 proc. nurodė, kad ateities tikslų neturi ir neapmąstė jų siekimo būdų (žr.7 priedą, 8 lentelę). Daugiau kaip pusė respondentų (67,9 proc.) sutinka galintys įvardinti savo ateities siekius. Trečdalis respondentų (30,1proc.) nurodo, kad „*abejoja*“ galintys įvardinti tai, ko norėtų pasiekti ateityje.

Nustatytos statistiškai reikšmingos koreliacijos parodė, kad tie respondentai, kurie yra išsikėlę ateities tikslus ir numatę jų siekimo būdus, gali įvardinti tai, ko norėtų pasiekti ateityje ($r = 0,30$; $p \leq 0,01$). Statistinės analizės rezultatai parodė, kad respondentus neramina tai, kas laukia ateityje, nes manoma, kad nebus galima pasiekti savo tikslų ($r = 0,35$; $p \leq 0,01$).

Apibendrinant gautus tyrimo rezultatus galima teigti, kad dauguma respondentų galvoja apie savo ateitį ir teigia galintys įvardinti, ko norėtų pasiekti ateityje.

Trečiojo faktoriaus „**Ryžtingumas ir pagalba iš išorės**“ turinys akcentuoja pagalbą iš išorės, planuojant ateitį ir ryžtą įgyvendinti planus. Tyrimo duomenys atskleidžia, kad daugiau kaip pusė respondentų (59,0 proc.) tikisi pagalbos planuojant savo ateitį iš žmonių, esančių šalia (žr. 7 priedą, 9 lentelę). 32,7 proc. respondentų „*abejoja*“, kad šalia esantys žmonės padės suplanuoti jų ateitį. Daugiau kaip pusė respondentų (53,8 proc.) nurodo, jog yra pakankamai ryžtingi, kad pasiektų tai, ką suplanavę. Nedidelė dalis respondentų teigia nesutinkantys, kad jiems užteks ryžto įgyvendinti savo planus.

Samošonok (2009) tyrimo rezultatai parodė, kad paugliai, gyvenantys globos namuose, siekdami užsibrėžtų tikslų linkę manyti, kad kylantys sunkumai priklauso ne nuo jų pačių. Toks požiūris mažina globos namų auklėtinių atsakomybę už savo sprendimus, stabdo savarankiškumą planuojant ateities tikslus.

Apibendrinant gautus tyrimo rezultatus galima daryti prielaidą, kad respondentai nėra pakankamai savarankiškai pasiruošę atlikti sprendimus, nes planuodami savo ateitį tikisi pagalbos iš savo artimos aplinkos žmonių.

Ketvirtasis faktorius „**Iniciatyvumas versus abejingumas siekiant gyvenimo tikslų**“ atskleidžia respondentų ketinimus siekti gyvenimo tikslų. Didžioji dauguma respondentų turi savo gyvenimo tikslą ir ketina jo būtinai siekti. 16,7 proc. respondentų „*abejoja*“, ar sieks savo tikslo, ir tik nedidelė dalis (2,6 proc.) neturi išsikėlę savo tikslo (žr. 7 priedą, 10 lentelę). Pakankamai didelė dalis respondentų (39,7 proc.) nurodo, kad ateityje „kaip bus – taip gerai“, o 24,4 proc. atsakė nesutinkantys su šiuo teiginiu. Gauti tyrimo rezultatai papildė Geenen ir Powers (2006) atliktą tyrimą, kad dalis respondentų susitaikys su tokia ateitimi, kokia bus, neturi išsikėlę būsimo savarankiško gyvenimo tikslų.

Apibendrinant gautus tyrimo duomenis galima teigti, kad dauguma respondentų turi savo gyvenimo tikslą ir ketina jo būtinai siekti, tačiau mažesnioji dalis susitaikys su tokia ateitimi, kokia bus.

Kasdieninė veikla ir gyvenimas globos namuose. Atlikus respondentų kasdieninės veiklos ir gyvenimo globos namuose faktoriinę analizę, išskirti trys faktoriai: „*Užimtumas ir palaikymas globos namuose*“, „*Išskirtinumo siekimas ir taisyklių laikymasis*“, ir „*Pasitenkinimas gyvenimo sąlygomis ir maitinimu*“. Skalės Kaiser-Meyer- Olkin (KMO) koeficiento reikšmė –

0,65 rodo, kad matrica faktorinei analizei tinka. Visi faktoriai paaiškina ne mažiau kaip 10 proc. sklaidos ir yra interpretuoti. Faktorinės analizės duomenys ir skalių tinkamumo bei patikimumo įverčiai pateikiami 18 lentelėje.

18 lentelė

Faktorių kintamieji ir statistiniai validumo rodikliai (KMO=0,65)

FAKTORIAUS KINTAMIEJI	Faktoriaus svoris (L)	Aprašomoji sklaida (%)
UŽIMTUMAS IR PALAIKYMAS GLOBOS NAMUOSE		
Turiu pakankamai užsiėmimų ar kt., kad galėčiau turiningai praleisti laisvalaikį	0,72	24,18
Auklėtojas yra tas žmogus iš kurio visuomet sulaukiu pagalbos ir palaikymo	0,72	
Globos namuose galiu savarankiškai priimti sprendimus	0,69	
IŠSKIRTINUMO SIEKIMAS IR TAISYKLIŲ LAIKYMASIS		
Norėčiau, jog mano apranga būtų kitokia nei dabar	0,75	19,17
Globos namuose yra griežtos taisyklės, todėl jos man nepatinka	0,74	
PASITENKINIMAS GYVENIMO SĄLYGOMIS		
Globos namuose jaučiuosi sotus	0,82	18,52
Man gerai yra gyventi globos namuose	0,65	

Pirmojo faktoriaus „Užimtumas ir palaikymas globos namuose“ akcentuoja turiningą laisvalaikio praleidimą, auklėtojų pagalbą ir palaikymą, savarankiškų sprendimų galimybes. Gauti tyrimo rezultatai atskleidžia, kad daugumai respondentų (80,1 proc.) auklėtoja yra tas žmogus, iš kurio visuomet sulaukiama pagalbos ir palaikymo (žr. 7 priedą, 11 lentelę). „Abejoja“ auklėtojos pagalba 14,7 proc. respondentų, o nesulaukiantys pagalbos ir palaikymo nurodo 5,1 proc. respondentų. Daugiau nei pusė respondentų (62,2 proc.) nurodo, kad jiems pakanka užsiėmimų ir turi galimybę turiningai globos namuose praleisti laisvalaikį. Abejoja turiningo laisvalaikio praleidimu 26,9 proc., o 10,9 proc. pasisakė manantys, kad nepakanka užsiėmimų ir neturi galimybės turiningai praleisti laisvalaikį. Didžioji dauguma (60,3 proc.) globos namų auklėtinių nurodo, kad turi galimybę globos namuose savarankiškai priimti sprendimus, trečdalis (30,8 proc.) tokia galimybe abejoja ir 9 proc. nurodo, kad tokios galimybės neturi. Palyginus respondentų vidurkius pagal lytį, galima teigti, kad vaikinai ($\bar{x}=2,6$) nurodo labiau galintys globos namuose priimti savarankiškus sprendimus, nei merginos ($\bar{x}=2,4$).

Nustatytos statistiškai reikšmingos koreliacijos parodė, kad tiems respondentams, kurie gali savarankiškai globos namuose priimti sprendimus, gyventi globos namuose yra gerai ($r = 0,36$; $p \leq 0,01$), nes jie turi pakankamai užsiėmimų turiningai praleisti laisvalaikį ($r = 0,31$ $p \leq 0,01$), auklėtojas yra tas žmogus, iš kurio visuomet sulaukiama pagalbos ir palaikymo ($r = 0,34$; $p \leq 0,01$).

Gauti tyrimo duomenys papildė Klėzaitės, Varneckienės (2008) tyrimo rezultatus, kad globos namuose gyvenantys paaugliai vertina ne tik auklėtojo darbą, bet jiems svarbi ir jo

asmenybė, kuri gali padėti spręsti problemas ir užtikrinti jų socializaciją. Bendraujant su paaugliais auklėtojai būtinos ne tik žinios, patirtis, bet ir asmeninės savybės: supratingumas, kantrumas, tolerancija, taktiškumas.

Apibendrinant gautus tyrimo rezultatus galima teigti, kad respondentams auklėtoja yra svarbiausias žmogus, iš kurios esant sunkumams sulaukiama pagalbos ir palaikymo. Globos namuose pakanka užsiėmimų ir turiningo laisvalaikio praleidimo formų, tačiau nedidelė dalis respondentų nurodo, kad jų laisvalaikis nėra turiningas. Galima manyti, kad stokojama įvairesnių laisvalaikio praleidimo būdų norint patenkinti visų respondentų lūkesčius.

Antrojo faktoriaus „**Išskirtinumo siekimas ir taisyklių laikymasis**“ turinys atskleidžia globos namų taisyklių laikymąsi ir aprangos tinkamumą. Daugiau kaip pusė respondentų (55,8 proc.) norėtų kitokios aprangos, nei turi dabar (žr. 7 priedą, 12 lentelę). Nedidelė dalis (22,4 proc.) pasisako, kad juos apranga tenkina. Trečdalį (34,6 proc.) respondentų tenkina globos namų taisyklės, 31,4 proc. abejoja, ar taisyklės yra griežtos ir nepatinka ir 34 proc. pasisako, kad globos namuose yra griežtos taisyklės ir jos nepatinka.

Apibendrinant gautus tyrimo rezultatus galima teigti, kad daugumą respondentų netenkina šiuo metu turima apranga. Trečdalis respondentų teigia, kad nepatinka globos namų taisyklės, kurios jiems atrodo griežtos.

Trečiojo faktoriaus „**Gyvenimo sąlygos ir maitinimas**“ turinys akcentuoja gyvenimo sąlygas ir maitinimą globos namuose. Gauti tyrimo rezultatai rodo, kad daugiau kaip pusė respondentų (66,7 proc.) globos namuose jaučiasi sotūs, o su šiuo teiginiu nesutinka 11,5 proc. pasisakiusių (žr. 7 priedą, 13 lentelę). Gerai gyventi globos namuose yra daugiau kaip pusei respondentų (61,5 proc.), nedidelė dalis (13,5 proc.) pasisako nesutinkantys su šiuo teiginiu.

Apibendrinant galima teigti, kad daugiau kaip pusę respondentų tenkina gyvenimo sąlygos ir maitinimas globos namuose, tačiau vyresnio amžiaus apklaustieji pasisako, kad maitinimas nėra pakankamas.

Materialinis aprūpinimas ir galimybės ruošti savarankiškam gyvenimui. Atlikus materialinio aprūpinimo ir galimybės ruošti savarankiškam gyvenimui faktorinę analizę, išskirti trys faktoriai: „*Ateities planavimo galimybės ir sąlygos*“, „*Sąlygos prasmingam laisvalaikiui*“, „*Galimybės naudotis informacinėmis technologijomis*“. Skalės Kaiser-Meyer- Olkin (KMO) koeficiento reikšmė – 0,66 rodo, kad matrica faktorinei analizei tinka. Visi faktoriai paaiškina ne mažiau kaip 10 proc. sklaidos ir yra interpretuoti. Faktorinės analizės duomenys ir skalių tinkamumo bei patikimumo įverčiai pateikiami 19 lentelėje.

19 lentelė

Faktorių kintamieji ir statistiniai validumo rodikliai (KMO=0,66)

FAKTORIAUS KINTAMIEJI	Faktoriaus svoris (L)	Aprašomoji sklaida (%)
ATEITIES PLANAVIMO GALIMYBĖS IR SĄLYGOS		
Turiu galimybę mokytis „verslo pradmenų“	0,68	18,61
Galiu mokytis gaminti valgi	0,64	
Turiu pakankamai drabužių, batų	0,57	
Globos namuose pakanka pramogų	0,43	
Pasigendu televizoriaus	0,45	
SĄLYGOS PRASMINGAM LAISVALAIKIUI		
Turiu galimybę sportuoti	0,76	17,81
Knygų galiu gauti pakankamai	0,72	
GALIMYBĖS NAUDOTIS INFORMACINĖMIS TECHNOLOGIJOMIS		
Galiu naudotis internetu	0,72	17,37
Globos namuose trūksta kompiuterių	0,68	

Pirmojo faktoriaus „**Ateities planavimo galimybės ir sąlygos**“ turinys atskleidžia globos namuose gyvenančių paauglių turimas galimybes mokytis „verslo pradmenų“ ir išmokti gaminti valgi. Didžioji dalis (72,4 proc.) respondentų nurodo, kad turi galimybę mokytis gaminti valgi ir nedidelė dalis (12,2 proc.) teigia „nesutinku“, kad globos namuose yra tokia galimybė (žr. 7 priedą, 14 lentelę). Beveik trečdalis respondentų (28,8 proc.) nurodo turintys galimybę mokytis verslo pradmenų, tačiau „abejoja“ net 40,4 proc. Trečdalis respondentų (30,8 proc.) pasisako, kad ruošiantis savarankiškam gyvenimui neturi galimybės mokytis verslo pradmenų.

Apibendrinant gautus tyrimo rezultatus galima teigti, kad dauguma respondentų turi galimybę ruošiantis savarankiškam gyvenimui mokytis gaminti valgi, tačiau pasigendama „verslo pradmenų“ mokymų.

Antrojo faktoriaus „**Sąlygos prasmingam laisvalaikiui**“ turinys parodo respondentų laisvalaikio leidimo globos namuose ypatumus. Apmąstydami laisvalaikio praleidimo formas, respondentai nurodo, kad dauguma jų (78,8 proc.) turi galimybę sportuoti ir (72,4 proc.) pakankamai gali gauti skaityti norimų knygų (žr. 7 priedą, 15 lentelę). Tik nedidelė dalis (10,9 proc.) nurodo pasigendantys galimybės sportuoti ir (9,6 proc.) gauti pakankamai knygų. 10,3 proc. respondentų į teiginį „turiu galimybę sportuoti“ atsakė abejojantys, todėl galima manyti, kad tokia laisvalaikio praleidimo veikla juos ne itin domina. Dalis respondentų (10,3 proc.) galimai nesidomi knygų skaitymu, nes atsakė „abejoju“, ar knygų galiu gauti pakankamai.

Nustatytos statistiškai reikšmingos koreliacijos parodė, kad tie respondentai, kurie nurodo, jos globos namuose pakanka pramogų ir yra patenkinti gyvenimo sąlygomis, tai jie turi pakankamai drabužių, batų ($r = 0,31; p \leq 0,01$), gali gauti pakankamai knygų ($r = 0,36; p \leq 0,01$), turi galimybę sportuoti ($r = 0,30; p \leq 0,01$).

Apibendrinant galima teigti, kad respondentai laisvalaikį globos namuose laisvalaikį dažniausiai praleidžia sportuodami ir skaitydami knygas.

Trečiojo faktoriaus „**Galimybės naudotis informacinėmis technologijomis**“ turinys atskleidžia respondentų komunikacinės-informacinės veiklos galimybes. Dauguma respondentų (81,4 proc.) nurodo, kad gyvendami globos namuose turi galimybę naudotis interneto prieiga, tačiau nedidelė dalis (9,0 proc.) vis dėlto pasisako tokios galimybės neturintys (žr. 7 priedą, 16 lentelę).

Jarockytė (2003) prieigą prie interneto akcentuoja kaip svarbų edukacinį bruožą, nes naudojimas internetu ir pasauliniu žiniatinkliu atveria vaikams naujų prieigos prie informacinės įvairovės galimybių. Vyksta vaikų socialinių, kognityvinių galimybių plėtra, ieškoma tekstinės, vaizdinės, garsinės informacijos reikalingos mokantis, kuri susijusi su domėjimusi kuriomis nors gyvenimo ar veiklos sritimis.

Daugiau kaip pusė (57,1 proc.) respondentų sutinka, kad globos namuose trūksta kompiuterių ir tik nedidelė dalis (20,5 proc.) pasisako, kad kompiuterių jų globos namuose pakanka. Palyginus tyrimo duomenis pagal vidurkius (žr. 8 priedą), galima teigti, kad vaikinai ($\bar{x}=2,6$) labiau globos namuose pasigenda kompiuterių, nei merginos ($\bar{x}=2,4$).

Šaparnytės (2007) atlikto tyrimo rezultatai atskleidė, kad naudojimas kompiuteriu yra ugdymo vertybė, kai suteikiama galimybė tenkinti saviidentifikacijos ir saviraiškos poreikį. Pabrėžiamas edukacinis kompiuterinės veiklos reikšmingumas: žaidžiant žaidimus mokomasi pažinti save naujose, sunkiai valdomose situacijose ir sistemose. Tokie gebėjimai ypač svarbūs šiuolaikinėje visuomenėje.

Apibendrinant gautus tyrimo rezultatus galima teigti, kad respondentams trūksta globos namuose galimybės naudotis kompiuteriu ir tai gali turėti neigiamos įtakos jų socialinių, kognityvinių galimybių plėtrai.

Veiksniai, lemiantys profesijos pasirinkimą. Atlikus veiksmų, lemiančių profesijos pasirinkimą analizę, išskirti du faktoriai: „*Profesijos pasirinkimas ir galimybės įsidarbinti*“ ir „*Išorinė motyvacija versus vidiniai motyvai renkantis profesiją*“. Skalės Kaiser-Meyer- Olkin (KMO) koeficiento reikšmė – 0,68 rodo, kad matrica faktorinei analizei tinka gerai. Visi faktoriai paaiškina ne mažiau kaip 10 proc. sklaidos ir yra interpretuoti. Faktorinės analizės duomenys ir skalių tinkamumo bei patikimumo įverčiai pateikiami 20 lentelėje.

20 lentelė

Faktorių kintamieji ir statistiniai validumo rodikliai (KMO=0,68)

FAKTORIAUS KINTAMIEJI	Faltoriaus svoris (L)	Aprašomoji sklaida (%)
PROFESIJOS PASIRINKIMAS IR GALIMYBĖS ĮSIDARBINTI		
Turint šią profesiją galima gerai uždirbti	0,67	20,35
Turint šią profesiją lengva susirasti darbą Lietuvoje	0,62	
Manau, kad nuo mano mokymosi žinių lygio priklauso ateitis: būsima profesija, darbas ir gyvenimo kokybė	0,60	
Turint šią profesiją lengva susirasti darbą užsienyje	0,52	
Rinksiuosi tą profesiją, kuri yra prestižinė	0,38	
IŠORINĖ MOTYVACIJA VERSUS VIDINIAI MOTYVAI RENKANTIS PROFESIJA		
Negalvoju mokytis profesijos, nes išėjus iš globos namų reikės užsidirbti pragyvenimui	0,69	18,88
Rinksiuos tą profesiją, kur lengva įstoti	0,64	
Turint šią profesiją nereikės sunkiai dirbti	0,55	
Šios profesijos mokosi mano draugai	0,49	
Nuo vaikystės svajojau įgyti šią profesiją	0,44	

Pirmojo faktoriaus „**Profesijos pasirinkimas ir galimybės įsidarbinti**“ turinys atspindi veiksnius, lemiančius profesijos pasirinkimą. Daugiau kaip pusė (57,7 proc.) respondentų nurodo, kad ateityje rinksis tą profesiją, kurią turint galima gerai uždirbti (žr. 7 priedą, 17 lentelę). Tik nedidelė dalis (8,3 proc.) pasisako, kad profesijos pasirinkimo didelis uždarbis neįtakos. 34 proc. atsako, kad „*abejoja*“ ar šis veiksnys jiems reikšmingas. 41,0 proc. respondentų svarbus profesijos pasirinkimo veiksnys yra tai, kad turint šią profesiją bus galima susirasti darbą Lietuvoje. Svarbus profesijos pasirinkimo veiksnys, kad galima gerai uždirbti ir susirasti darbą užsienyje, nes 44,9 proc. apklaustųjų nurodo manantys, kad su jų pasirinkta profesija lengva susirasti darbą užsienyje.

Nustatytos statistiškai reikšmingos koreliacijos parodė, kad respondentai rinksis tą profesiją, kurią turint nereikės sunkiai dirbti, nes išėjus iš globos namų reikės užsidirbti pragyvenimui ($r = 0,33$; $p \leq 0,01$). Gauti tyrimo duomenys patvirtina Gailienės, Bidvos (2010) atlikto tyrimo rezultatus, kad globos namų auklėtiniai renkasi tas profesijas, kurios nereikalauja aukštojo išsilavinimo bei pasižymi žemesniu prestižu visuomenėje ir nesieja savo ateities su kvalifikacijos kėlimu aukštosiose mokyklose.

Apibendrinant galima teigti, kad respondentai svarbiais išsako darbo susiradimo ir pakankamo uždarbio profesijos pasirinkimo veiksnius, nes juos neramina tai, kad išėjus iš globos namų reikės užsidirbti pragyvenimui.

Antrojo faktoriaus „**Išorinė motyvacija versus vidiniai motyvai renkantis profesiją**“ turinys atskleidžia profesijos pasirinkimo ir tolimesnio mokymosi ypatumus. Trečdalis (32,1 proc.) respondentų išėję iš globos namų negalvoja mokytis profesijos, nes išėjus gyventi savarankiškai reikės užsidirbti pragyvenimui (žr. 7 priedą, 18 lentelę). Trečdalis (30,8 proc.) atsako abejojantys, ar nesimokys profesijos, o 37,2 proc. mano, kad profesijos mokysis.

Beveik pusė (48,7 proc.) respondentų teigia, kad rinksis tą profesiją, kur galima lengvai įstoti. 36,5 proc. apklaustųjų teigia, kad rinksis tą profesiją, kurios mokosi jo draugai. Palyginus pagal lytį (žr. 8 priedą), galima teigti, kad šis profesijos pasirinkimo veiksnys yra svarbesnis vaikinams ($\bar{x}=2,7$), nei merginoms ($\bar{x}=1,9$).

Gauti tyrimo rezultatai papildoma Leliūgienės ir Kovalenkovičienės (2005) atlikto tyrimo rezultatus, kad renkantis profesijas, didžiausias dėmesys skiriamas profesijos „naudingumui“, labai neatsižvelgiant į pomėgius, potraukį vienai ar kitai veiklai.

Analizuojant veiksnius, lemiančius profesijos pasirinkimą, nustatytas tiesioginis teigiamas šių požymių ryšys ($r = 0,32$; $p \leq 0,01$), kad rinksiuos tą profesiją, kur lengva įstoti, nes išėjus iš globos namų reikės užsidirbti pragyvenimui.

Pagal gautus tyrimo rezultatus galima manyti, kad respondentus neramina būsimas pragyvenimo šaltinis, palikus globos namus, todėl rūpinamasi, kad teks užsidirbti pragyvenimui. Abejojama savo jėgomis, nes galvojama rinktis tą profesiją, kur lengva įstoti.

Išsilavinimo reikšmė. Atlikus išsilavinimo reikšmės faktorinę analizę, išskirti du faktoriai: „Išsilavinimo svarba ateities perspektyvoje“ ir „Nuolatinio tobulėjimo siekiai“. Skalės Kaiser-Meyer- Olkin (KMO) koeficiento reikšmė – 0,65 rodo, kad matrica faktorinei analizei tinka gerai. Visi faktoriai paaiškina ne mažiau kaip 10 proc. sklaidos ir yra interpretuoti. Faktorinės analizės duomenys ir skalių tinkamumo bei patikimumo įverčiai pateikiami 21 lentelėje.

21 lentelė

Faktorių kintamieji ir statistiniai validumo rodikliai (KMO=0,65)

FAKTORIAUS KINTAMIEJI	Faktoriaus svoris (L)	Aprašomoji sklaida (%)
IŠSILAVINIMO SVARBA ATEITIES PERSPEKTYVOJE		
Manau, jog ateityje pakaks pagrindinio išsilavinimo	0,75	28,11
Manau, jog ateityje pakaks profesinio išsilavinimo	0,73	
Manau, jog ateityje pakaks baigti 6-9 klases	0,70	
Manau, jog ateityje pakaks vidurinio išsilavinimo	0,56	
NUOLATINIO TOBULĖJIMO SIEKIAI		
Manau, jog ateityje reikia nuolat mokytis ir tobulintis	0,82	25,63
Manau, jog ateityje reikia baigti kolegiją	0,76	
Manau, jog ateityje reikia baigti universitetą	0,71	

Pirmojo faktoriaus „Išsilavinimo svarba ateities perspektyvoje“ turinys parodo, kokio išsilavinimo respondentai mano ateityje užteksiant. Gauti tyrimo duomenys atskleidžia, kad didžioji dalis (73,1 proc.) respondentų nesutinka, jog ateityje pakaks baigti 6-9 klases ir tik nedidelė dalis (10,3 proc.) mano užtenkant tokio išsilavinimo (žr. 7 priedą, 19 lentelę). Taip pat didesnė dalis (39,7 proc.) respondentų nesutinka, kad ateityje pakaks pagrindinio išsilavinimo, o

trečdalis (32,1 proc.) nurodo abejojantys. Gauti tyrimo rezultatai atskleidžia, kad daugiau kaip trečdalis (37,2 proc.) respondentų mano ateityje užteksiant profesinio išsilavinimo.

Nustatytos statistiškai reikšmingos koreliacijos parodė, kad tie respondentai, kurie mano, jog ateityje pakaks pagrindinio išsilavinimo, sutinka reikiant baigti 6 – 9 klases ($r = 0,40$; $p \leq 0,01$), mano, jog ateityje pakaks profesinio išsilavinimo ($r = 0,39$; $p \leq 0,01$).

Apibendrinant gautus tyrimo duomenis galima teigti, kad daugiau kaip trečdalis respondentų ateityje mano pakankant įgyti vidurinį ir profesinį išsilavinimą.

Antrojo faktoriaus „**Nuolatinio tobulėjimo siekiai**“ rezultatai atskleidžia, kad daugiau kaip pusė (65,4 proc.) respondentų mano, jog ateityje reikia nuolat mokytis ir tobulintis (žr. 7 priedą, 20 lentelę). Šiuo teiginiu „abejoja“ nurodė 26,9 proc. ir nesutinkantys tik 7,7 proc. respondentų. Pusė respondentų (50,0 proc.) sutinka, kad ateityje reikia baigti kolegiją ir didžioji dauguma (46,8 proc.) nurodo manantys, kad ateityje reikia baigti kolegiją.

Analizuojant išsilavinimo reikšmės ir aukštojo išsilavinimo ir nuolatinio tobulėjimo siekių tarpusavio ryšius, tyrimo rezultatai parodė, kad tie respondentai, kurie mano, kad ateityje reikia baigti kolegiją, pasisako manantys, kad reikia baigti universitetą ($r = 0,30$; $p \leq 0,01$), taip pat ateityje reikia nuolat mokytis ir tobulintis ($r = 0,46$; $p \leq 0,01$). Tie respondentai, kurie pasisako, kad ateityje reikia nuolat mokytis ir tobulėti, mano, kad reikia baigti kolegiją ($r = 0,46$; $p \leq 0,01$).

Apibendrinant gautus tyrimo duomenis galima teigti, kad respondentai mano, jog ateityje reikės nuolat mokytis ir tobulintis, pasisakė norintys baigti kolegiją arba universitetą.

Pagalbos kreipimasis, iškilus savarankiško gyvenimo sunkumams. Atlikus pagalbos kreipimosi, iškilus savarankiško gyvenimo sunkumams faktorinę analizę, išskirti trys faktoriai: „Artimųjų pagalba ir palaikymas“, „Mokytojų ir kitų institucijų darbuotojų bei bendraamžių pagalba“ ir „Savarankiškumas problemų sprendimo procese“. Skalės Kaiser-Meyer- Olkin (KMO) koeficiento reikšmė – 0,63 rodo, kad matrica faktorinei analizei dalinai tinka. Visi faktoriai paaiškina ne mažiau kaip 10 proc. sklaidos ir yra interpretuoti. Faktorinės analizės duomenys ir skalių tinkamumo bei patikimumo įverčiai pateikiami 22 lentelėje.

22 lentelė

Faktorių kintamieji ir statistiniai validumo rodikliai (KMO=0,63)

FAKTORIAUS KINTAMIEJI	Faltoriaus svoris (L)	Aprašomoji sklaida (%)
ARTIMŪJŲ PAGALBA IR PALAIKYMAS		

Tėvų	0,70	22,11
Draugų, giminių	0,65	
Buvusios globos namų auklėtojos	0,63	
MOKYTOJŲ IR KITŲ INSTITUCIJŲ DARBUOTOJŲ BEI BENDRAAMŽIŲ PAGALBA		
Kreipčiausi dėl sunkumų į socialinės rūpybos ir paramos skyrių	0,73	21,11
Pagalbos prašyčiau pedagogų (socialinių pedagogų)	0,64	
Bendraamžių	0,61	
SAVARANKIŠKUMAS PROBLEMŲ SPRENDIMO PROCESSE		
Problemas spęščiau pats/pati	0,90	15,91

Pirmojo faktoriaus „**Artimųjų pagalba ir palaikymas**“ turinys atskleidžia pagalbos kreipimosi į artimuosius ypatumus, iškilus savarankiškumo gyvenimo sunkumams. Dauguma (76,3 proc.) respondentų iškilus savarankiško gyvenimo sunkumams pagalbos prašytų draugų ir giminių, „*nesutinka*“ tik 4,5 proc. pasisakiusių (žr. 7 priedą, 21 lentelę). Taip pat nemaža dalis (46,8 proc.) respondentų nurodo, kad pagalbos prašytų tėvų, 26,3 proc. abejoja dėl kreipimosi pagalbos į tėvus. Galima manyti, kad dalies respondentų ryšiai su tėvais nėra nutrūkę, nes iškilus savarankiško gyvenimo sunkumams, tikimasi gauti pagalbą. Daugiau kaip pusė (55,1 proc.) apklaustųjų mano, kad prašytų pagalbos buvusios globos namų auklėtojos.

Nustatytos statistiškai reikšmingos koreliacijos parodė, kad tie, kurie prašytų pagalbos iškilus savarankiško gyvenimo sunkumams socialinių pedagogų (pedagogų), tai prašytų pagalbos buvusios namų globos auklėtojos ($r = 0,39$; $p \leq 0,01$).

Apibendrinant galima teigti, kad iškilus savarankiško gyvenimo sunkumams respondentai pagalbos prašytų draugų, giminių, buvusios globos namų auklėtojos.

Antrojo faktoriaus „**Mokytojų ir kitų institucijų darbuotojų bei bendraamžių pagalba**“ gauti tyrimo duomenys atskleidžia, kad didžioji dauguma (71,8 proc.) respondentų dėl iškilusių savarankiško gyvenimo sunkumų pagalbos prašytų pedagogų arba socialinių pedagogų ir tik nedidelė dalis (17,3 proc.) nurodo abejojantys (žr. 7 priedą, 22 lentelę). Beveik pusė apklausoje dalyvavusių respondentų (43,6 proc.) dėl iškilusių savarankiško gyvenimo sunkumų kreiptųsi pagalbos į socialinės rūpybos ir paramos skyrių, abejoja dėl pagalbos kreipimosi 37,2 proc. pasisakiusių.

Analizuojant pagalbos kreipimąsi iškilus savarankiško gyvenimo sunkumams statistinės analizės rezultatai parodė, kad kreiptųsi į socialinės paramos ir rūpybos skyrių tie respondentai, kurie tikisi pagalbos iš pedagogų (socialinių pedagogų) ($r = 0,22$; $p \leq 0,01$).

Trečiojo faktoriaus „**Savarankiškumas problemų sprendimo procese**“ turinys atskleidžia, kad pusė respondentų (54,5 proc.) iškilus savarankiško gyvenimo sunkumams problemas spęstų patys (žr. 7 priedą, 23 lentelę). Trečdalis (32,7 proc.) abejoja savarankišku problemų išsprendimu ir nedidelė dalis (12,8 proc.) mano negalėsiantys atlikti savarankiškus problemų sprendimus.

Apibendrinant galima teigti, kad nagrinėjant pagalbos kreipimosi, iškilus savarankiško gyvenimo sunkumams gautus tyrimo duomenis, respondentai daugiausia pagalbos tikisi iš draugų ir giminių, pedagogų (socialinių pedagogų), taip pat problemas bandytų spręsti patys.

Gauti tyrimo duomenys, žvelgiant į savo ateitį ir bandant įsivaizduoti, kas ateityje bus svarbu, atskleidė, kad tiems respondentams, kuriems bus svarbu išsilavinimas ir karjera, bus svarbus profesijos įgijimas ($r = 0,31$; $p \leq 0,01$). Statistinės analizės rezultatai parodė, kad tie respondentai, kurie sieks įgyti profesiją, tai jiems ateityje nebus svarbu madingų daiktų įsigijimas ($r = - 0,33$; $p \leq 0,01$) ir laisvalaikio praleidimas ($r = - 0,44$; $p \leq 0,01$). Tie respondentai, kurie pirmenybę teikia šeimai, jiems nebus svarbi valstybės parama ($r = - 0,37$; $p \leq 0,01$). Nustatytas neigiamas darbo santykių ir santykių su draugais ryšys atskleidžia, kad tiems respondentams, kuriems ateityje bus svarbūs darbo santykiai, tai nebus svarbu santykiai su draugais ($r = - 0,38$; $p \leq 0,01$). Santykiai su draugais nebus svarbūs ir tiems respondentams, kurie sieks išsilavinimo ir karjeros ($r = - 0,32$; $p \leq 0,01$).

Gauti tyrimo duomenys atskleidė, kad respondentai ateityje, jei turėtų pakankamai pinigų, tai didžioji dauguma (70,5 proc.) galvotų apie nekilnojamo turto įsigijimą, investuotų pinigus, kad ateityje galėtų gauti palūkanas (67,9 proc.), taupyti (66,0 proc.), kad vėliau galėtų studijuoti Lietuvoje arba užsienyje (žr. 7 priedą, 24 lentelę). Tačiau ketvirtadalis (25,0 proc.) abejoja, ar pinigus investuotų arba taupyti studijoms. 21,2 proc. taip pat abejoja, kad turėdami daug pinigų, galvotų apie nekilnojamo turto įsigijimą. Didžioji dalis (86,5 proc.) respondentų nurodo svajojantys dirbti mėgstamą darbą, o sukurti darnią šeimą ir turėti daug vaikų norėtų net 67,9 proc. pasisakiusių.

Vilniaus pedagoginio universiteto (2004) tyrimo rezultatai atskleidė, kad globos namuose gyvenančių vaikų jų gyvenimo šeimoje patirtis ir nuoskaudos yra išugdžiusios neigiamą požiūrį į šeimą, tačiau daugelis asmenų ketina kurti šeimą ir auginti vaikus. Tad būtina juos sistemingai ir nuosekliai rengti šeimos gyvenimui, ugdyti tėvystės gebėjimus ir stiprinti juos.

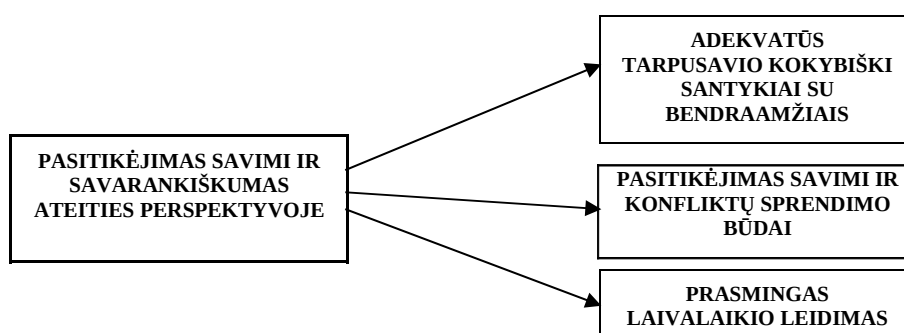
Apibendrinant galima teigti, kad respondentai, jei ateityje turėtų pakankamai pinigų, tai norėtų įsigyti nuosavą būstą, taupyti studijoms, taip pat galvodami apie ateitį nurodė, kad norėtų dirbti mėgstamą darbą ir sukurti darnią šeimą bei turėti daug vaikų.

3. 5. Globos namuose gyvenančių paauglių patiriamų problemų ir ateities perspektyvų sąsajos

Siekiant nustatyti patiriamų problemų ir ateities perspektyvų sąsajas, buvo atlikta koreliacinė analizė taikant Pearsono kriterijų. Atliekant globos namuose gyvenančių paauglių

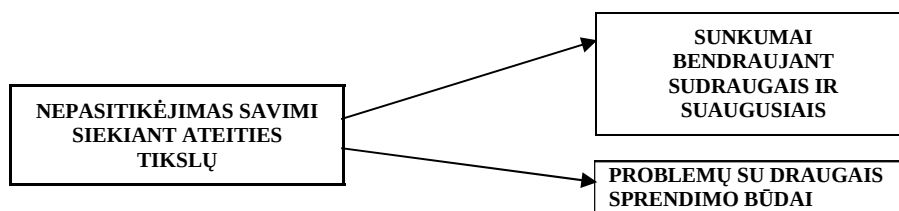
patiriamų problemų ir ateities perspektyvų sąsajų analizę, respondentai palyginami pagal lytį ir amžių. Koreliacijos koeficientų reikšmės ir jų statistiniai reikšmingumai pateikiami 4 priede.

Analizuojant teiginių tarpusavio analizės rezultatus tarp atskirų faktorių (žr. 4 pav.), nustatyti statistiškai reikšmingi teigiami ryšiai tarp savęs vertinimo asmeniniu požiūriu ir bendravimo su bendraamžiais ($r=0,28$; $p \leq 0,01$), t.y., tie respondentai, kurie pasitiki savimi ir sugeba veikti savarankiškai daugelyje gyvenimo situacijų, bendraudami su draugais nesijaučia atstumti, tai gali pasidalinti su jais savo rūpesčiais ir sunkumais. Tie globos namų auklėtiniai, kurie pasitiki savimi ir savo jėgomis, mano, kad daugelį problemų galima išspręsti taikiai ($r=0,27$; $p \leq 0,01$). Prasmingas laisvalaikio leidimas siejasi su teigiamu savęs vertinimu ($r=0,21$; $p \leq 0,01$) ir pasitikėjimu savimi ($r=0,23$; $p \leq 0,01$), nes prasmingai leidžia laisvalaikį tie respondentai, kurie pasižymi teigiamu savęs vertinimu ir pasitikėjimu savimi.

4 pav. Savęs vertinimo, laisvalaikio ir tarpasmeninių santykių kokybės sąsajos

Nustatytas koreliacinis ryšys faktorių, atspindinčių nepasitikėjimą savimi siekiant ateities tikslų ir sunkumų bendraujant su draugais ir suaugusiais ($r=0,32$; $p \leq 0,01$), t.y., kuo labiau nepasitikima savimi siekiant ateities tikslų ir nerimaujama dėl ateities, tai daugiau turima sunkumų bendraujant su draugais ir suaugusiais (žr. 5 pav.). Gautos teigiamos koreliacijos leidžia teigti, jog problemų su draugais sprendimo būdai siejasi su sunkumais bendraujant su draugais ir suaugusiais ($r=0,29$; $p \leq 0,01$). Patiriantys neapibrėžtumą dėl savo ateities ir gyvenimo tikslų yra savimi nepasitikintys ($r=0,26$; $p \leq 0,01$).

5 pav. Savęs vertinimo ir tarpasmeninių santykių kokybės sąsajos

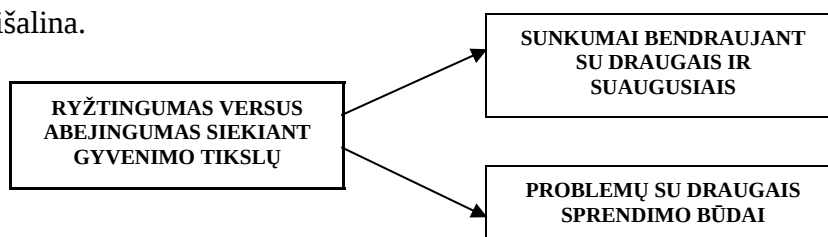
Palyginus respondentus pagal amžių, gauti tyrimo rezultatai, kad jaunesni respondentai patiria mažiau sunkumų nei vyresnieji bendraujant su draugais ir suaugusiais ($r=0,022$; $p \leq 0,01$), abejoja turintys savo gyvenimo tikslą ($r=0,-0,24$; $p \leq 0,01$), mano, kad ateityje nepakaks įgyti vidurinę arba profesinę išsilavinimą ($r=0,-0,27$; $p \leq 0,01$), nesieks tik užsitikrinti

pragyvenimą, bet ketina studijuoti ($r=0,-0,30$; $p\leq 0,01$), jų profesijos pasirinkimo veiksnys nėra tik geras atlyginimas už darbą ar paklausė profesija ($r=0,-0,23$; $p\leq 0,01$). Jaunesniems respondentams ateityje nebus svarbu įgyti madingų daiktų, nes yra savimi pasitikintys ir turi numatę ateities tikslus ($r=0,-0,21$; $p\leq 0,01$).

Nustatyti statistiškai reikšmingi teigiami ryšiai ateities ir gyvenimo tikslų neapibrėžtumo tarp sunkumų bendraujant su draugais ir suaugusiais ($r=0,34$; $p\leq 0,01$), todėl galima teigti, kad respondentai, jaučiantys ateities baime, patiria sunkumus bendraudami su draugais ir suaugusiais. Asmeninės savybės ir pagalba iš išorės siejasi su nepasitikėjimu savimi, siekiant ateities tikslų ($r=0,20$; $p\leq 0,01$).

Nustatyti statistiškai reikšmingi teigiami ryšiai tarp ryžtingumas *versus* abejingumas siekiant gyvenimo tikslų ir sunkumų bendraujant su draugais ir suaugusiais ($r=0,24$; $p\leq 0,01$), problemų su draugais sprendimo būdų ($r=0,23$; $p\leq 0,01$) (žr. 5 pav.) Tie respondentai, kurie turi savo gyvenimo tikslą ir ketina jo siekti, bet mano, kad „kaip bus – taip gerai“, tai patiria sunkumų bendraudami su draugais ir suaugusiais, taip pat negalėdami išspręsti problemos pasišalina. Statistinės analizės rezultatai (žr. 4 priedą, 2 lentelę) pagal lytį atskleidė, kad merginos labiau nei vaikinai turi savo gyvenimo tikslą ir būtinai ketina jo siekti, daugiau vaikinų nei merginų apie savo ateitį gali pasakyti „kaip bus – taip gerai“.

Grakauskas, Valickas (2006) nurodo, kad taikant vengimo strategijas, asmeniui yra būdingas dėmesio nukreipimas, teigiama situacijos interpretacija, bandymas negalvoti apie problemą. Galima teigti, kad respondentai taiko vengimo strategijas, nes nesiaiškina santykių su draugais ir pasišalina.

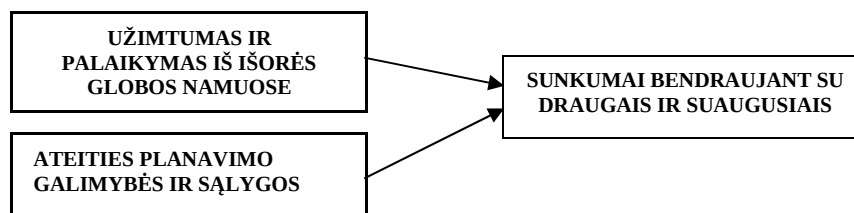

6 pav. Gyvenimo tikslų, siekių ir tarpasmeninių santykių kokybės sąsajos

Palyginus pagal amžių, vyresnio amžiaus respondentai nesiaiškina santykių su draugais, o pasišalina ir patiria bendravimo sunkumus ($r=0,29$; $p\leq 0,01$), išgyvena nepibrėžtumą dėl savo ateities ir nerimą ($r=0,34$; $p\leq 0,01$). Vyresni respondentai labiau nei jaunesni nepasitiki savimi ir patiria sunkumus bendraudami su draugais ir suaugusiais ($r=0,32$; $p\leq 0,01$). Analizuojant tarpasmeninius santykius ir jų kokybę (žr. 4 priedą, 1 lentelę) nustatyta, kad didesnius sunkumus bendraujant su draugais ir suaugusiais patiria vaikinai, nei merginos. Gauti gyvenimo tikslų ir siekių tyrimo rezultatai atskleidė (žr. 4 priedą, 2 lentelę), kad išsiskiria vaikinų ir merginų ateities tikslų numatymas ir siekių vizija. Didesnė dalis vaikinų, nei merginų yra išsikėlę ateities

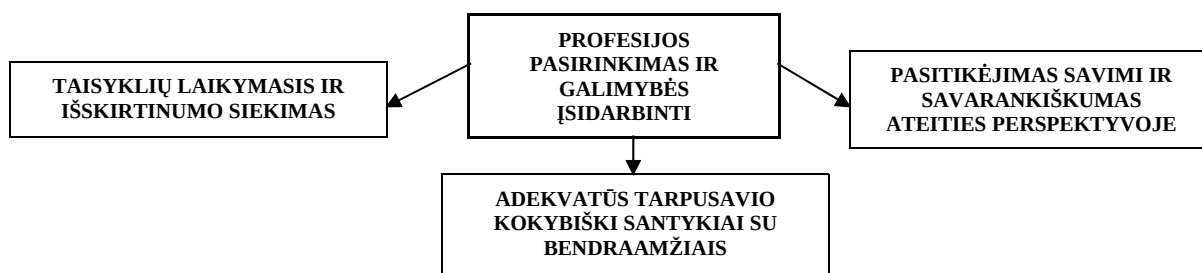
tikslus ir numatę jų siekimo būdus. Merginų mažiau nei vaikinų gali įvardinti, ko norėtų pasiekti ateityje.

Gautos teigiamos koreliacijos leidžia teigti, kad globos namų taisyklių laikymasis ir išskirtinumo siekimas siejasi su sunkumais bendraujant su draugais ir suaugusiais ($r=0,25$; $p \leq 0,01$), t.y., kuriems nepatinka griežtos globos namų taisyklės ir apranga, tie respondentai patiria sunkumus bendraujant su draugais ir suaugusiais (žr. 7 pav.). Respondentai, planuojantys ateitį ir turintys tam galimybes ir sąlygas taip pat patiria sunkumų su draugais ir suaugusiais ($r=0,29$; $p \leq 0,01$).

7 pav. Galimybių ruoštis savarankiškam gyvenimui sąsajos su tarpasmeninių santykių kokybe

Analizuojant teiginių tarpusavio analizės rezultatus, nustatyti statistiškai reikšmingi teigiami ryšiai tarp profesijos pasirinkimo ir galimybių įsidarbinti ir savęs vertinimo asmeniniu požiūriu ($r=0,20$; $p \leq 0,01$), t.y., tie respondentai, kurie rinksis paklausią ir gerai apmokamą profesiją yra tikintys savo jėgomis ir mano, kad ateityje sugebės suderinti galimybes su savo jėgomis (žr. 8 pav.). Tiems, kuriems svarbus profesijos pasirinkimo veiksnys yra paklausi profesija ir galimybės įsidarbinti, tai palaiko kokybiškus santykius su bendraamžiais ($r=0,24$; $p \leq 0,01$), taip pat pasitiki savimi ir savo jėgomis ($r=0,26$; $p \leq 0,01$) ir turi galimybes globos namuose savarankiškai priimti sprendimus ($r=0,24$; $p \leq 0,01$).

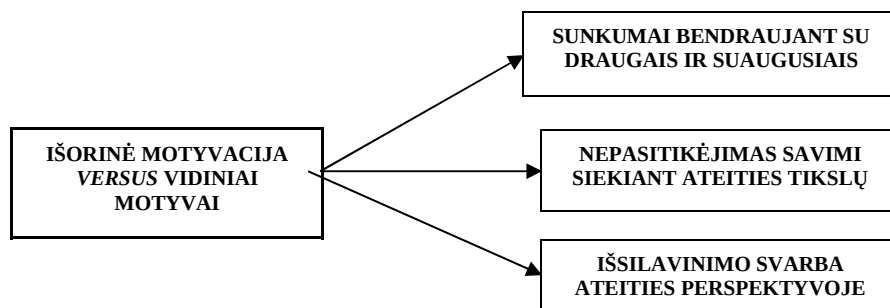

8 pav. Veiksnių, lemiančių profesijos pasirinkimą sąsajos su pasitikėjimu savimi ir tarpasmeniniais santykiais

Analizuojant veiksnis, lemiančius profesijos pasirinkimą (žr. 4 priedą, 4 lentelę), gauti tyrimo rezultatai atskleidžia, kad vaikinams labiau svarbus profesijos pasirinkimo kriterijus yra geras atlyginimas už darbą ir paklausi profesija, nei merginoms. Vaikinai labiau, nei merginos rinksis tą profesiją, kurią turint galima gerai uždirbti, lengva susirasti darbą Lietuvoje arba užsienyje.

Nustatyti statistiškai reikšmingi teigiami ryšiai tarp išorinės motyvacijos *versus* vidiniai motyvai, renkantis profesiją ir nepasitikėjimo savimi siekiant ateities tikslų ($r=0,25$; $p \leq$

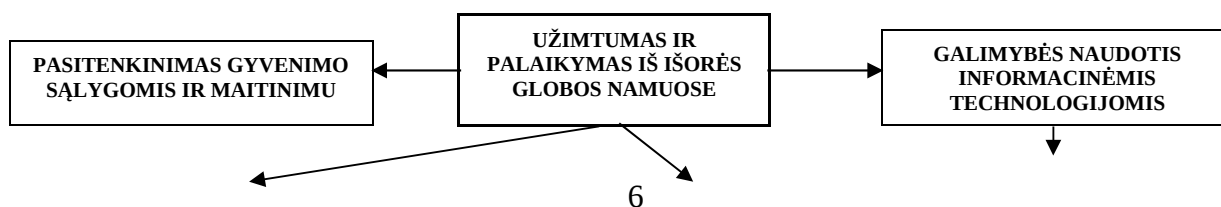
0,01) bei sunkumų bendraujant su draugais ir suaugusiais ($r=0,39$; $p \leq 0,01$), (žr. 9 pav.) Ateityje sieks ne toliau mokytis profesijos, studijuoti, bet užsitikrinti pragyvenimą tie, kurie yra savimi nepasitikintys bei patiriantys sunkumų bendraujant su draugais ir suaugusiais. Tie, kurie mano ateityje pakankant įgyti vidurinę arba profesinę išsilavinimą, patiria sunkumus bendraujant su draugais ir suaugusiais ($r=0,39$; $p \leq 0,01$).

9 pav. Profesijos pasirinkimo veiksnių sąsajos su savęs vertinimu

Atskleistas neigiamas koreliacinis ryšys teiginių, atspindinčių asmeninės savybės ir pagalba iš išorės tarp neapibrėžtumo dėl savo ateities ir gyvenimo tikslų ($r= -0,20$; $p \leq 0,01$), t.y., respondentai tikisi, kad žmonės esantys šalia padės suplanuoti ateitį, bet neramina tai, kas laukia ateityje ir vengiama galvoti. Tie, kurie gali įvardinti ateities tikslus yra pakankamai ryžtingi ($r=0,23$; $p \leq 0,01$).

Patenkinti gyvenimo sąlygomis ir maitinimu tie, kuriems svarbi auklėtojos pagalba ir galimybės savarankiškai priimti sprendimus ($r=0,34$; $p \leq 0,01$) (žr. 10 pav.). Išsako turintys galimybę globos namuose ruošti savarankiškam gyvenimui tie respondentai, kurie turi pakankamai užsiėmimų, gali savarankiškai priimti sprendimus ir svarbus žmogus yra auklėtoja ($r=0,20$; $p \leq 0,01$). Kuo prasmingesnis laisvalaikio leidimas, tuo didesnės galimybės savarankiškai priimti sprendimus ($r=0,24$; $p \leq 0,01$). Gautos teigiamos koreliacijos leidžia teigti, jog galimybės naudotis kompiuteriu ir internetu siejasi su galimybėmis savarankiškiems sprendimams ($r=0,61$; $p \leq 0,01$). Prasmingas laisvalaikio leidimas siejasi su palankiu savęs vertinimu ($r=0,21$; $p \leq 0,01$), galimybėmis naudotis kompiuteriu ir internetu ($r=0,28$; $p \leq 0,01$), siekimu užsitikrinti ateityje pragyvenimą ($r=0,29$; $p \leq 0,01$), vidurinio ir profesinio išsilavinimo įgijimu ($r=0,28$; $p \leq 0,01$). Gautos neigiamos koreliacijos leidžia teigti, kad tie respondentai, kurie turi galimybes naudotis kompiuteriu, mano, kad nepakanka įgyti vidurinę ar profesinę išsilavinimą ($r= -0,22$; $p \leq 0,01$).

ATEITIES PLANAVIMO
GALIMYBĖS IR SĄLYGOS

SĄLYGOS PRASMINGAM
LAISVALAIKIUI

GALIMYBĖS
SAVARANKIŠKIEMS
SPRENDIMAMS

10 pav. Užimtumo ir palaikymo globos namuose iš išorės sąsajos su ateities perspektyvomis

Pasitikintiems savimi respondentams svarbus profesijos pasirinkimo veiksnys – didelis atlyginimas už darbą ir paklausė profesija ($r=0,26$; $p \leq 0,01$). Kokybiškus santykius su bendraamžiais palaiko tie respondentai, kurie dėl iškilusių savarankiško gyvenimo sunkumų kreipsis pagalbos į socialines tarnybas ($r=0,25$; $p \leq 0,01$). Pagalbos, iškilus savarankiško gyvenimo sunkumams nesikreiptų tie, kurie prašytų išspręsti kilusius sunkumus tėvų, giminių arba buvusios globos namų auklėtojos ($r= -0,4$; $p \leq 0,01$). Palyginus pagal amžių, pagalbos iškilus savarankiško gyvenimo sunkumams į socialines tarnybas kreipsis tie vyresnieji, kurie mano ateityje užtenkant vidurinio ar profesinio išsilavinimo ($r=0,25$; $p \leq 0,01$). Palyginus pagal lytį (žr. 4 priedą, 5 lentelę), gauti tyrimo rezultatai atskleidžia, kad vaikinams labiau svarbus profesijos pasirinkimo veiksnys nei merginoms yra siekimas užsitikrinti pragyvenimą. Vaikinai labiau nei merginos negalvoja mokytis profesijos, nes išėjus iš globos namų reikės užsidirbti pragyvenimui. Gauti išsilavinimo reikšmės koreliacijos tyrimo rezultatai rodo, vaikinams labiau nei merginoms pakanka ateityje įgyti vidurinį arba profesinį išsilavinimą (žr. 4 priedą, 6 lentelę). Merginos teigia manančios, kad vidurinio ar profesinio išsilavinimo ateityje nepakaks ir sieks baigti kolegiją arba universitetą.

Išvados

1. Mokslinės literatūros analizė atskleidė, jog globos namuose gyvenantys paaugliai patiria elgesio, emocijų ir tarpasmeninių santykių problemas. Patirti neigiami išgyvenimai biologinėje šeimoje nulemia nuolatinės grėsmės baimę bei skatina agresyvių gynybinių

veiksmų taikymą bendravimo situacijose. Planuodami savo ateitį dažniau galvoja apie nesėkmes ir nusivylimus nei jų bendraamžiai, augantys biologinėse šeimose, neįgyja pakankamų socialinių gebėjimų, būtinų nekonfliktiškam funkcionavimui.

2. Globos namuose gyvenančių paauglių gyvenimo tikslai siejasi su mokyklos baigimu ir pilnametystės sulaukimu. Globos namų auklėtiniai išgyvena atskyrimą nuo biologinės šeimos, juos neramina gyvenamosios vietos susiradimas ir darbo paieška. Šeimos ir artimųjų ilgesys trukdo pozityviai pažvelgti į savo ateities tikslus, nes laukiama pilnametystės, kad sugrįžti į šeimą.

3. Globos namų auklėtiniai jaučiasi nesaugūs, iš anksto orientuojasi į nesėkmę. Įgyvendinant savo sumanymus tikisi pagalbos iš aplinkos ir emocinio palaikymo. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad globos namų auklėtiniai baiminasi galvoti apie siekiamus ateities tikslus manydami, kad negalės įgyvendinti tai, ką yra suplanavę. Išryškėjo ateities tikslų neapibrėžtumas, planuojant ateitį tikisi pagalbos iš artimos aplinkos žmonių. Globos namuose gyvenantys paaugliai spręsdami patiriamas problemas pasigenda pagalbos ir palaikymo.

4. Tyrimo hipotezė pasitvirtino, kad globos namuose gyvenančių paauglių patiriamos problemos siejasi su ateities perspektyvomis:

4.1. Nepasitikintys savimi globos namų auklėtiniai patiria bendravimo sunkumų su bendraamžiais ir suaugusiais asmenimis, vengia spręsti problemas, iškilus konfliktams pasišalina. Nepasitikintys savimi bei patiriantys sunkumų bendraujant su draugais ir suaugusiais, ateityje sieks ne toliau mokytis profesijos ar studijuoti, bet užsitikrinti pragyvenimą dirbdami. Vyresni globos namuose gyvenantys paaugliai yra savimi nepasitikintys ir patiriantys bendravimo sunkumus su draugais ir suaugusiais.

4.2. Patiriantys bendravimo sunkumų ir nesiekiantys mokytis profesijos ar studijuoti yra nesilaikantys globos namų taisyklių ir siekiantys išskirtinumo globos namų auklėtiniai. Vyresnieji globos namų auklėtiniai išgyvena nerimą dėl ateities, pasigenda įvairesnių laisvalaikio praleidimo būdų, nepatenkinti apranga ir maitinimu.

4.3. Užsiėmimų įvairovė, galimybė savarankiškai priimti sprendimus, gerų santykių su bendraamžiais ir suaugusiais palaikymas siejamas su galimybėmis tinkamai pasirengti savarankiškam gyvenimui. Pasitikintys savimi ir savo jėgomis rinksis paklausių profesiją, yra ryžtingi, ateityje derins galimybes su savo jėgomis.

Rekomendacijos

Globos namų vadovams:

- Sudaryti globos namų auklėtiniais sąlygas naudotis informacinėmis technologijomis, kad atsirastų galimybė tenkinti pažinimo ir saviraiškos poreikius bei

mokytis žaidžiant žaidimus pažinti save naujose situacijose, nes tokie gebėjimai ypač svarbūs šiuolaikinėje visuomenėje.

Socialiniams pedagogams:

- Sukurti palankią ugdymo(si) aplinką ir padėti įgyti socialinių ir savarankiško gyvenimo įgūdžių, skatinti siekti užsibrėžtų ateities tikslų, numatyti savarankiško gyvenimo perspektyvas.
- Skatinti globos namuose gyvenančių paauglių norą įgyti tokį profesinį ar aukštąjį išsilavinimą, kuris leistų konkuruoti darbo rinkoje ir suteiktų galimybę užsidirbti savarankiškam gyvenimui.
- Ugdyti vyresniųjų globos namų auklėtinių sumažėjusį pasitikėjimą savimi, kad sumažinti bendravimo sunkumus su bendraamžiais ir suaugusiais ir tokias savybes, kurios padėtų palaikyti adekvačius santykius su bendraamžiais.
- Padėti globos namų auklėtiniams formuoti būsimo savarankiško gyvenimo scenarijų socialinių-psichologinių treniruočių pagalba.
- Skatinti globos namų auklėtinius atrasti prasmingo laisvalaikio leidimo būdus, kurių metu būtų galima lavinti kasdieniniame gyvenime reikalingus įgūdžius. Organizuoti užimtumą, priartinant prie visuomenės įprasto gyvenimo.
- Ugdytojas, siekdamas auklėtinio pozityviosios socializacijos, turi stengtis didinti visuomenės, valstybės ir privačios iniciatyvos įtaką ir šios srities iniciatyvas, siekti vaikų gerovės ir supratimo.

Socialiniams darbuotojams:

- Daugelis tėvų globos netekusių vaikų globos namų auklėtinių ketina kurti šeimą, auginti vaikus, todėl būtina juos sistemingai ir nuosekliai rengti šeimos gyvenimui, ugdyti ir stiprinti tėvystės gebėjimus.
- Aktyviai bendradarbiauti su mokyklos bendruomene, nevyriausybinėmis organizacijomis, siekiant įtraukti auklėtinius į visuomeninę veiklą ir taip plėtoti globos namų auklėtinių socialinių ryšių tinklą.

Mokytojams:

- Skatinti paauglius siekti gyvenimo tikslų, lavinant jų socialinius įgūdžius ir didinant mokymosi motyvaciją.
- Pasiūlyti globos namų auklėtiniams įvairesnių popamokinio užimtumo ir laisvalaikio praleidimo būdų, norint patenkinti visų lūkesčius.

Auklėtiniams:

- Palaikyti adekvačius santykius su draugais ir bendraamžiais, išlaikyti ryšius su šeima ir giminaičiais, klasės draugų šeimomis, kad lengviau pritapti visuomenėje.
- Stiprinti pasitikėjimą savimi ir savo jėgomis, siekiant įgyvendinti savarankiškos ateities planus.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Adamonienė, R., Daukilas, S., Krikščionas, B., Maknienė, I., Palujanskienė, A. (2001). Profesinio ugdymo pagrindai. Vilnius: Petro ofsetas.
2. Andriekienė R. (2003). Vaikų gyvenimo ir ugdymo globos namuose kai kurie aspektai. Pedagogikos versmės. Šiauliai.
3. Anda, D., Bradley, M., Collada, C., Dunn, L., Kubota, J., Hollister, V., Miltenberger, J., Pulley, J., Susskind, A., Thompson, L.A., Wadsworth, T. (1997). A Study of Stress, Stressors, and Coping Strategies among Middle School Adolescents. *Social Work in Education, 19(2)*, 87-98.
4. Andrews, M., Ainley, M., Frydenberg, E. (2004). Adolescent Engagement with Problem Solving Tasks: The Role of Coping Style, Self-Efficacy, and Emotions. *Paper Presented at the 2004 AARE International Conference*.
5. Augis, R. (Red.) ir kt. *Psichologijos žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
6. Augienė, D. (2009). Karjera: nuo profesijos pasirinkimo iki profesinės veiklos organizacijoje. VšĮ šiaulių universiteto leidykla.
7. Ayers, T. S., Sandier, I. N., West, S.G., Roosa, M.W. (1996). A Dispositional and Situational Assessment of Childrens Coping: Testing Alternative Models of Coping. *Jourrml of Personality, 64(4)*, 923-958.
8. Arnett, J.J. (1999). Adolescent storm and stress, reconsidered. *Am. Psychol.* 54: 317 – 326.
9. Baumeister R.F., Campbell J.D., Krueger J.I., Vohs K.D.(2003). Does High Self-Esteem Cause Better Perfomance, Interpersonal Success, Happinss, Or Healthier Lifestyles? *Psychological Science In the Public Interest, 4, 1*, 1-40.
10. Bandura, A. (1994). Self-efficacy. In V. S. Ramachaudran (Ed.), *Encyclopedia of human behavior* (vol.4, p.71-81). San Diego: Academic Press.
11. Bandura, A. (2006). Adolescence development from an agentic perspective. In F.Pajares, T.Urdan (Eds.), *Self-Efficacy Beliefs of Adolescents* (vol.5, p.1–43). Connecticut: Information Age Publishing.
12. Branden, N. (1995). *The Six Pillars of Self-esteem*. New Yourk: Bantam, 3-55.
13. Bidva, K., Gailienė, I. (2010). Globos namų auklėtinių profesinių ketinimų ir jų realizavimo ypatumai. Jaunųjų mokslininkų darbai. Nr.1.(26). ISSN 1648-8776, p. 60-67.
14. Bitinas, B. (2000). Ugdymo filosofija. Vilnius: Enciklopedija.
15. Beresnevičienė, D. (2002). Profesinis orientavimas Lietuvoje. *Acta pedagogica Vilnensia*. Nr.9. P. 342-350.
16. Ben-Zur, H., Reshef-Kfir, Y. (2003). Risk taking and coping strategies among Israeli adolescents. *Journal of Adolescence, 26*, 255–265.50, 80-87.

17. Braslauskienė, R. (2000). Bešeimių vaikų ugdymo ypatumai globos institucijose (socialinis ir psichopedagoginis aspektas). Daktaro disertacija. Klaipėda.
18. Braslauskienė, R. (2001). Bešeimių vaikų socialinių-pedagoginių situacijų globos įstaigose tyrimas. *Pedagogika*, 50, 80-87.
19. Britner, S. L., Pajares, F. (2006). Sources of Science Self-Efficacy Beliefs of Middle School Students. *Journal of Research in Science Teaching*, 43(5), 485-499.
20. Browne, D.C. (1998). The relationship between problem disclosure, coping strategies and placement outcome in foster adolescents. *Journal Of Adolescence*, 21 (5), 585-97.
21. Bronfenbrenner, U. (1976). *Okologische Socialisationsforschung*. Stuttgart.
22. Bulotaitė, L., Pivorienė, R. V., Sturlienė, N. (2000). *Drauge su vaiku*. Vilnius. Švietimo ir mokslo ministerija.
23. Caprara, G. V., Barbaranelli, C., Pastorelli, C., Cervone, D. (2004). The contribution of self-efficacy beliefs to psychosocial outcomes in adolescence: predicting beyond global dispositional tendencies. *Personality and Individual Differences*, 37, 751–763.
24. Caprara, G.V., Pastorelli, C. (2005). Impact of Adolescents' Filial Self-Efficacy on Quality of Family Functioning and Satisfaction. *Journal of Research on Adolescence*, 15(1), 71–97.
25. Cahill, L.T., Kaminer, R.K., and Johnson, P.G. (1999). Developmental, cognitive and behavioural sequelae of child abuse. *Child Adolesc. Psychiatr. Clin. N. Am.* 8: 827 – 843.
26. Courtney, M.E., Piliavin, I., Grogan-Kaylor, A. & Nesmith, A. (2001). Foster youth transitions to adulthood: a longitudinal view of youth leaving care. *Child Welfare*, 80, 690–701.
27. Colle, M. (1996). *Cultural psychology. A once and future discipline*. The Belknap Press of Harvard University Press. Cambridge, Massachusetts and London, England.
28. Čekanavičius, V., Murauskas, G. (2002). *Statistika ir jos taikymai*. D. 2. Vilnius: TEV.
29. Duoblienė, I. (2006). *Šiuolaikinė ugdymo filosofija: refleksijos ir dialogo link*. Tyto alba. Vilnius.
30. DuBois D.L., Felner R.D., Brandy St., Philips R.S.C., Lease A.M. (1996). Early Adolescent Self-Esteem: A Developmental-Ecological Framework and Assessment Strategy. *Journal of Research on Adolescence*, 6, 4, 543-579.
31. Denuwelaere, M., Bracke, P. (2007). Support and Conflict in the Foster Family and Children's Well-Being: A Comparison Between Foster and Birth Children. *Family Relations*, 56 (1), 67-79.
32. Drapeau, S., Saint-Jacques M., Le'pine, R., Be'gin, G., Bernard M. (2007). Processes that contribute to resilience among youth in foster care. *Journal of adolescence*. <http://www.sciencedirect.com> (žiūrėta 2010-10-05).

33. Elijošius, E. (2001). Profesinio apsisprendimo metas. Šiaurės Lietuva.
34. Elkind, D. (1995). *Ties That Stress*, Harvard University Press, Cambridge, MA.
35. Erickson, S., Feldman, S. S., Steiner, H. (1997). Defence Reactions and Coping Strategies in Normal Adolescents. *Child Psychiatry and Human Development*, 21 (1), 45-56.
36. Franz, B. S. (2004). Predictors of behavioral and emotional problems of children placed in children's homes. *Child & Family Social Work*, 9, 38—57.
37. Flynn, R.J., Ghazal, H., Legault, L., Vandermeulen, G., Petrick, S. (2004). Use of population measures and norms to identify resilient outcomes in young people in care: an exploratory study. *Child and Family Social Work*, 9, 65-79.
38. Freundlich M., Avery R.J., Padgett D.(2007). Preparation of youth in congregate care for independent living. *Child and Family Social Work*, 12, 64–72.
39. Frydenberg, E., Lewis, R. (2000). Coping with stresses and Concerns Adolescence: A Longitudinal study. *American Educational Research Journal*, 37, 727-745.
40. Goštautas, A., Pakrošnis, R., Čepukienė, V. (2004). Paauglių, gyvenančių globos įstaigose, psichosocialinio prisitaikymo sunkumai. *Specialusis ugdymas*, 1(10), 30-38.
41. Grakauskas, Ž., Valickas, G. (2006). Streso įveikos klausimynas: keturių faktorių modelio taikymas. *Psichologija*, 33, 64-75.
42. Geenen S.J., Powers, L., E. (2006). Transition Planning for Foster Youth. *The Journal for Vocational Special Needs Education*, 28, 4-15.
43. Gikaraitė, J. (2004). KMUK endokrinologijos klinikos slaugytojų darbo motyvacijos įvertinimas. Bakalauro darbas. Kaunas.
44. Hauser, S.T., and Bowlds, M.K. (1990). Stress, coping and adaption. In Feldman, S.S., and Elliot, G.R. (eds.), *At the Threshold: The Developing Adolescent*, Harvard University Press, Cambridge, MA, pp. 388 – 413.
45. Horney, K. (2004). *Neurotiška mūsų laikų asmenybė*. Vilnius: Apostrofa.
46. Hutchinson, S., Baldwin, Ch.K., Oh, S. (2006). Adolescent Coping: Exploring Adolescents' Leisure-Based Responses to Stress. *Leisure Sciences*, 28, 115–131.
47. Hipgrave, T. (1989). Concepts of parenting in adolescence-implications of foster adolescences. Batsford in association with BAAF, London.
48. Jarockytė, A. (2003). Informacinė visuomenė Lietuvoje: 1990-2000 m. Vilnius: Žara.
49. Juodaitytė A. (2003). Socializacija ir ugdymas vaikystėje. Vilnius. p. 86-151.
50. Juodaitytė, A. (2001). Konstruktyvaus tėvų švietimo dimensijos ikimokyklinio ugdymo sisteminės kaitos kontekstuose. Socialiniai mokslai.Nr.Nr.1(27)<http://info.smf.ktu.lt/Edukin/zurnalas/archive/pdf/> (žiūrėta 2011-01-25).
51. Juodraitis, A. (1999). Asmenybės psichologinės adaptacijos prielaidos. Šiauliai: ŠU.

52. Juodraitis, A. (2004). Asmenybės adaptacija: kintamųjų sąveika. Šiauliai: ŠU.
53. Jovaiša, L. (2001). Edukologijos pradmenys. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
54. Jovaiša, L. (1993). Pedagogikos terminai. Kaunas.
55. Journal of Youth and Adolescence, Vol.31, No.1. February, pp. 57 – 66 (2002).
56. Kafemanienė, I. (2006). Negalės ir socialinės gerovės tyrimų metodologiniai aspektai. VŠĮ Šiaulių universiteto leidykla.
57. Kardelis, K. (2002). Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Kaunas: Judex.
58. Kardum, I., Krapic, N. (2001). Personality traits, stressful life events, and coping styles in early adolescence. *Personality and Individual Differences*, 30, 503-515.
59. Kraemer J.L. (1999). A Correlation Study Of Self-Esteem and Family Support in Adult Children of Alcoholics and Adult Children of Non Alcoholics. <http://www.uwstout.edu/lib/thesis/1999/1999kraemer.pdf>. (žiūrėta 2008-02-10).
60. Kim, Y.H. (2003). Correlation of mental health problems with psychological constructs in adolescence: final results from a 2-year study. *International Journal of Nursing Studies*, 40, 115–124.
61. Kools, S. (1999). Self-protection in adolescents in foster care. *Journal of Child and Adolescent Psychiatric Nursing*, 12, 139-152.
62. Kovalenkoviėnė, J., Leliūgienė, I. (2005). Buvusių vaikų globos įstaigų auklėtinių socialinė adaptacija profesinėje mokykloje. Socialiniai mokslai 41-53. Kaunas. <http://www.lkka.lt/get.php?f.1289> (žiūrėta 2011-01-24).
63. Kučinskas V., Kučinskienė R. (2000). Socialinis darbas švietimo sistemoje. Teoriniai aspektai. Klaipėda. P.152-156.
64. Kvieskienė, G. (2003). *Socializacija ir vaiko gerovė*. Vilnius.
65. Kvieskienė, G., Indrašienė, V. (2008). Socialinio darbo ypatumai vaikų globos namuose. *Metodinė priemonė*. Vilnius.
66. Klėzaitė, J., Varneckienė, A. (2008). Vaikų globos namų auklėtojo asmenybės savybių raiška bendraujant su paaugliais. *Empiriniai socioeducaciniai tyrimai*. Vilnius: UAB Ciklonas.
67. Lapė, J., Navikas, G. (2003). *Psichologijos įvadas*. Vilnius.
68. Lazarus, R.S. (1993). Coping Theory and Research: Past, Present, and Future. *Psychosomatic Medicine*, 55, 234-247.
69. Lazarus, R.S. (1993). From Psychological Stress to the Emotions: A History of Changing Outlooks. *Annual Review Psychology*, 44, 1-21.
70. Lawrence C.R., Carlson E.A., Egeland B. (2006). The impact of foster care on development. *Development and Psychopathology*, 18, 57–76.

71. Leonavičius, J. (1993). Sociologinis žodynas. Vilnius.
72. Leliūgienė I., (2003). Socialinė pedagogika. Kaunas. P. 306 – 315, 322 – 325.
73. Leliūgienė, I., Kovalenkoviėnė, L. (2005). Buvusių vaikų globos įstaigų auklėtinių socialinė adaptacija profesinėje mokykloje. Socialiniai mokslai. http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:J.04~2005~ISSN_1392-5644.N_5_59.PG_41-53/DS.002.0.01.ARTIC(žiūrėta 2011- 01- 19)
74. Legault L., Anawati M., Flynn R. (2006). Factors favoring psychological resilience among fostered young people. *Children & Youth Services Review*, 28, 1024-1038.
75. Myers, D. (2000). Psichologija. Vilnius: Poligrafija ir informatika. P. 630-672.
76. Mann, M., Hosman, C.M.H., Schaalma H.P, Vries N.K.(2004). Self-esteem in a broad spectrum approach for mental health promotion. *Health Education Research*, 19, 4, 357-372.
77. Mullis, R., Chapman, P. (2000). Age, Gender, and Self-esteem Differences in Adolescent Coping Styles. *The Journal of Social Psychology*, 140(4), 539-541.
78. McLaughlin, T. H. (1997). Šiuolaikinė ugdymo filosofija. Demokratiškumas. Vertybės. Įvairovė. Kaunas: Technologija.
79. Mickūnas, A., Stewart, D. (1994). Fenomenologinė filosofija. Vilnius: Baltos lankos.
80. Našlaičių ir tėvų globos netekusių vaikų savarankiško gyvenimo ugdymo programoje (2007). *Ugdymo programa*. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Vilnius.
81. National and Local Statistics about Emancipating Foster Youth“.
82. <http://www.casey.org/cnc> Up-to-date national statistics on outcomes for youth exiting foster care.(žiūrėta 2010-10-15).
83. Navaitis, G. (2007). Psichologinė parama paaugliams ir jų tėvams. Vilnius: Kronta.
84. Nugent, M., Labram, A., and McLoughlin, L. (1998). The effects of child sexual abuse on school life. *Educ. Child Psychol.* 3: 192 – 201.
85. Ozmon, H., A., Craver, S., M. (1996). Filosofiniai ugdymo pagrindai. *Švietimas Lietuvos ateičiai*. Vilnius.
86. Pastorelli, C., Caprara, G.V., Barbaranelli, C., Rola, J., Rozsa, S., Bandura, A. (2001). Perceived Self-Efficacy: A Cross-National Study. *European Journal of Psychological Assessment*, 17(2), 87–97.
87. Prijožan, A. M., Tolstyh, H. H. (2005). Psichologija sirotstva. Maskva: Piter.
88. Radzevičienė, L. (2000). Ankstyvojo amžiaus deprivuotų vaikų psichosocialinės raidos bruožai. *Pedagogika. Mokslo darbai*, Nr. 45. Vilnius.
89. Raslavičienė, G., Zaborskis, A. (2002). Vaikų, augančių globos įstaigose, elgesio ir emocijų mišrių sutrikimų kaita. *Medicina*, 38(7), 759-768.

90. Rogers, C. R. (1983). Freedom to learn for the 80's. Colombo-Toronto_london-Sydney: Ch. M. Mevrill Publ.Company, A. Bell Nowell Company.
91. Rugevičius, M., Juknaitė-Kozlova, J. (2002). Globos įstaigų auklėtinių ateities orientacijos. *Pedagogika*, 57, 140—145.
92. Rudzkienė, V. (2005). Socialinė statistika. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
93. Samašonok, K. (2009). Globos namuose gyvenančių paauglių adaptyvaus elgesio ugdymas(sis). Daktaro disertacija. *Socialiniai mokslai, edukologija*. (07 S). Šiauliai.
94. Samašonok K., Žukauskienė R., Gudonis V. (2006). Paauglių, gyvenančių globos institucijose ir pilnose šeimose, kognityvinių strategijų ir elgesio bei emocinių problemų ypatumai. *Socialinis darbas*. Nr.5(2) . P.47-54.
95. Schunk, D.H, Meece, J.L. (2006). Self-efficacy development in adolescences. In F.Pajares, T.Urdan (Eds.), *Self-Efficacy Beliefs of Adolescents* (vol.5, p.71–96). Connecticut: Information Age Publishing.
96. Snieškienė D., Bumblauskaitė K. (2005). Globos įstaigoje augančių jaunuolių pasiruošimas savarankiškam gyvenimui. *Specialusis ugdymas*. Nr. 2(13). P. 104.
97. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2009-2010 metų socialinis pranešimas. <http://www.socmin.lt/index.php?-1351634479>. (žiūrėta 2011-03-03).
98. Sondaitė, J. (2001). Paauglių ateities orientacijų ypatumai. *Socialiniai mokslai, psichologija (06)*. Daktaro disertacija. Vilnius.
99. Spieker, C. J., Hinsz, V. B. (2004). Repeated Success and Failure Influences on Self-efficacy and Personal Goals. *Social Behavior and Personality*, 32(2), 191-197.
100. Shin, S.H. (2005). Need for and actual use of mental health service by adolescents in the child welfare system. *Children and Youth Services Review*, 27, 1071-1083.
101. Stulpinas, T. (2005). *Ugdymo perspektyvos: idealai, tikslai, uždaviniai*. Šiauliai: Šiaulių universitetas.
102. Stern, A. E., Lynch, D.L., Oates, R.K., O'Toole, B., and Cooney, G. (1995). Self esteem, depression, behavior and family functioning in sexually abused children. *J. Child Psychol. Psychiatry* 36: 1977 – 1089.
103. Šaparnytė, E. (2007). Vaikų kompiuterinės kultūros edukacinis diskursas socialinės realybės konstravimo kontekste. *Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, edukologija (07 S)*. Šiauliai.
104. Vandivere, S., Chalk, R., Moore, A., K. (2003). Vaikai globos namuose: kaip sekasi jiems pirmauti? <http://www.childtrends.org> (žiūrėta 2010-10-15).

105. Wolfradta, U., Hempelb, S., Miles, J. N.V. (2003). Perceived parenting styles, depersonalisation, anxiety and coping behaviour in adolescents. *Personality and Individual Differences*, 34, 521–532.
106. Wild L.G., Flisher A.J., Bhana A., Lombard C. (2004). Associations among adolescent risk behaviours and self-esteem in six domains. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 45, 8, 1454–1467.
107. Žydžiūnaitė, V. (2005). *Komandinio darbo kompetencijos ir jų tyrimo metodologija slaugytojų veikos požiūriu*. Monografija. Kaunas: Judex.
108. Žydžiūnaitė, V. (2007). *Tyrimo dizainas: struktūra ir strategijos*. Kaunas: Technologija.

LINKS OF PROBLEMS OF TEENAGERS FROM FOSTER HOMES WITH FUTURE PERSPECTIVES

The Master's Degree thesis

Summary

The theoretical part of the thesis deals with links of the problems with future perspectives of teenagers from foster homes.

Hypothesis: Problems of teenagers from foster homes are linked with future perspectives.

The questionnaire survey was conducted with the aim to analyze the links of problems of teenagers from foster homes with future perspectives. Statistical (factorial, correlation) *data analysis* was done. The presence of 156 teenagers who live in foster homes participated in the survey.

The empirical part deals with problems which are faced by teenagers from foster homes, professional intentions and their independent future's perspectives.

The most important empirical *conclusions* that were drawn are:

- The research results revealed that teenagers from foster homes suffer from behavioral, emotional and interpersonal relationship problems. Teenagers from foster homes do not get adequate social skills necessary for untroubled functioning; they face with anxiety while planning the future of independent life.
- The main goals of teenagers from foster homes are related to both the graduation from school and becoming adults. Teenagers from foster homes suffer from separation from biological family, they are concerned about the findings of place to live and job search. Longing for family members disturbs to evaluate the future goals positively, because they are waiting for adulthood in order to come back to the family.
- Hypothesis that problems of teenagers from foster homes are linked with future perspectives was proved: incredulous teenagers from foster homes experience communication difficulties with other teenagers or adults, they avoid to deal with problems, they are not willing to study more, but are willing to ensure their livelihood. Teenagers experiencing communication difficulties and not seeking to study more are those who do not comply with the rules. The variety of occupations, the ability to take decisions on their own, good relationship with other teenagers and adults are related to opportunity to adequate preparation to independent life. Confident teenagers will choose popular profession, they are determined and will combine their abilities with wishes in the future.

Keywords: foster home, teenagers, problems, future perspectives.